

Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego SDirect24

SDirect24
Scientific Journal

nr 4(12)/2020

ISSN 2545-0697

REDAKCJA CZASOPISMA „SDIRECT24 SCIENTIFIC JOURNAL”

REDAKTOR NACZELNY

dr hab. Przemysław WYWIAŁ (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Polska)

ZASTĘPCA REDAKTORA NACZELNEGO

prof. dr hab. Bogusław PACEK (Uniwersytet Jagielloński, Polska)

REDAKTORZY

dr Przemysław MAZUR (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Polska)

dr Piotr PACEK (Akademia Sztuki Wojennej, Polska)

dr Michał PRZYBYŁAK (Akademia Sztuki Wojennej, Polska)

dr Karolina RAK (Uniwersytet Jagielloński, Polska)

mjr dr Artur ZIELICHOWSKI (Akademia Wojsk Lądowych, Polska)

dr Grigorij ZUBRYTSKIJ (Uniwersytet Sił Powietrznych im. Iwana Kożeduba, Ukraina)

mgr Matej KANDRIK (Uniwersytet Masaryka, Czechy; Stratpol, Słowacja)

mgr Joanna SOZAŃSKA (Szkoła Doktorska, Szkoła Główna Handlowa, Polska)

mgr Andrzej ZIARKO (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Polska)

SEKRETARZ REDAKCJI

mgr Żaneta ZAJĄC (Szkoła Doktorska, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Polska)

KONTAKT Z REDAKCJĄ

e-mail: journal@birm.waw.pl

WSPÓŁPRACA: Anna NETREBA, Dominika TROJANOWSKA

Wersja elektroniczna czasopisma jest jego wersją pierwotną.

Copyright by Instytut Bezpieczeństwa i Rozwoju Międzynarodowego SDirect24

ul. Twórcza 26

03-289 Warszawa

www.instytutbirm.pl

RADA NAUKOWA CZASOPISMA „SDIRECT24 SCIENTIFIC JOURNAL”

PRZEWODNICZĄCY RADY NAUKOWEJ

prof. dr hab. Adam JELONEK (Uniwersytet Jagielloński, Polska)

ZASTĘPCA PRZEWODNICZĄCEGO RADY NAUKOWEJ

prof. dr hab. Bogusław PACEK (Uniwersytet Jagielloński, Polska)

CZŁONKOWIE RADY NAUKOWEJ

prof. Władymyr BOGDANOWICZ (Centralny Instytut Naukowo-Badawczy Sił Zbrojnych Ukrainy, Ukraina)

prof. Sven Bernhard GARES (Europejskie Centrum Studiów Bezpieczeństwa George C. Marshall, Niemcy)

prof. Natalia FROŁOWA (Akademia Dyplomatyczna MSZ Rosji, Rosyjska Akademia Gospodarki Narodowej i Służb Państwowych, Rosja)

prof. Nam-Kook KIM (Korea University, Republika Korei)

prof. dr hab. Hubert KRÓLIKOWSKI (Uniwersytet Jagielloński, Polska)

prof. dr Henadii Pievtsov (Narodowy Uniwersytet Sił Powietrznych Ukrainy km.Ivana Kozeduba)

prof. dr Julian LINDLEY-FRENCH (Alphen Group, Wielka Brytania)

prof. dr hab. Bogdan LENT (Uniwersytet Nauk Stosowanych, Szwajcaria)

gen. dyw.(r).prof. dr hab. Zygmunt MIERCZYK (Wojskowa Akademia Techniczna, Polska)

prof. dr Sadi S. SADIYEY (Akademia Wojskowa Sił Zbrojnych Azerbejdżanu, Azerbejdżan)

gen. prof. Zoltan SZENES (Były Szef Sztabu Generalnego, Węgry)

dr Samir RAWAT (Military Mind Academy, Bengaluru, Indie)

Recenzenci współpracujący z czasopismem w 2020 roku

dr Łukasz CZEKAJ (Uniwersytet Pedagogiczny im KEN, Polska)

doc. dr Petro CZERNYK (Narodowa Akademia Wojsk Lądowych im. Hetmana Piotra Sahajdaczego, Ukraina)

prof. dr Jurij DANYK (Uniwersytet Obrony Narodowej im. Iwana Czerniachowskiego, Ukraina)

prof. dr hab. inż. Andrzej GLEN (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Polska)

prof. dr hab. Ryszard JAKUBCZAK (Wyższa Szkoła Policji, Polska)

prof. dr Kabeya KASONGO (Uniwersytet Obrony, Niemcy)

prof. dr Andrij KUCZERIAWYJ, Uniwersytet Narodowy Tarasa Szewczenki (Ukraina)

prof. dr Oleksej LEONTIEV (Uniwersytet Sił Powietrznych im. Iwana Kożeduba, Ukraina)

prof. dr hab. Sławomir MAZUR (Krakowska Akademia im. Andrzej Frycza Modrzewskiego, Polska)

prof. dr Wasyl OSIODŁO (Uniwersytet Obrony Narodowej im. Iwana Czerniachowskiego, Ukraina)

prof. dr Jurij SZYROBOKOW (Uniwersytet Sił Powietrznych im. Iwana Kożeduba, Ukraina)

gen. prof. dr Pawło TKACZUK (Narodowa Akademia Wojsk Lądowych imienia Hetmana Piotra Sahajdaczego, Ukraina)

dr hab. Piotr GAWLICZEK (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Polska)

dr hab. Paweł KOWAL (Polska Akademia Nauk, Polska)

dr hab. Agnieszka KUSZEWSKA Uniwersytet Jagielloński, Polska)

dr hab. Janusz ZIARKO (Krakowska Akademia im. Andrzej Frycza Modrzewskiego, Polska)

dr Julia GAWĘCKA (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Polska)

dr Jerzy KOZIOŁ (Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Polska)

dr Magdalena PYCIŃSKA (Uniwersytet Jagielloński, Polska)

dr Karolina RAK (Uniwersytet Jagielloński, Polska)

dr Andrij SZWEC (Wojskowa, Akademia Medyczna, Ukraina)

dr Agnieszka THIER (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Polska)

dr Julia TOCICKA (Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości, Polska)

Szanowni Państwo,

Oddajemy w Wasze ręce kolejny numer *SDirect24 Scientific Journal*, poświęcony różnym aspektom bezpieczeństwa. Zgodnie z misją naszego czasopisma dotyczą one problematyki bezpieczeństwa narodowe i międzynarodowego we współczesnym świecie. Cieszę się, że kolejny raz udaje nam się zaprezentować Państwu oryginalne teksty badaczy z Polski i Ukrainy.

W niniejszym numerze znajdziecie Państwo artykuły dotyczące m.in. sektora bezpieczeństwa i obrony Ukrainy, budowy obrony powszechnej w świetle doświadczeń Singapuru i Finlandii, systemu szkolenia wojskowego w Siłach Zbrojnych Ukrainy, tematu zaspokajania potrzeb religijnych w ukraińskiej Marynarce Wojennej działań nieregularnych w świetle doświadczeń Lawrence'a z Arabii, a także teksty recenzyjne.

Zachęcam również Państwa do współtworzenia naszego czasopisma i nadsyłania propozycji tematów i artykułów do kolejnych numerów.

Zapraszam do lektury!

dr hab. Przemysław Wywiół, prof. UP

Redaktor Naczelny

Petro Krykun

National Institute for Strategic Studies

e-mail: krykunpm@ukr.net

ORCID - 0000-0003-2780-559X

Viktor Pavlenko

Ph.D (military sciences), National Institute for Strategic Studies

e-mail: vipmod@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-1963-0913

Victor Korendovych

Ph.D (technical science)

National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi

e-mail: v.korendovich@nuou.org.ua

ORCID ID 0000-0003-2949-1871

Complex Review of Security and Defence Sector of Ukraine as a Constituent Part of Security and Defence Management

Abstract

Developing the system of the national security, Ukraine makes the way from the non-functioning post-soviet military organization of the state to the security and defence sector, which operates under the European and Euro-Atlantic security principles. It is favoured by the implementation of the planning system in defence and security spheres following the experience of NATO countries, and in particular, defence reviews, which were held, and complex review of security and defence sector. Herewith, their analysis gives the reason to say that organization and methodological support of the reviews and realization of their

results demand the implementation of more effective approaches in the achievement of the main purpose of the security and defence reform – the development of an effective system of national defence. The basics of such approaches in the realities of the national planning system of Ukraine are offered by the authors of the article.

Key words:

national security system; security and defence sector; complex review of security and defence sector; planning in security and defence spheres.

Introduction

Main features of the modern military and political environment around Ukraine are connected with a temporary occupation by the Russian Federation of the part of Ukrainian territory – the Autonomous Republic of the Crimea and Sevastopol city, further stirring by Russia of the armed conflict in the Eastern regions of Ukraine, building up of military potential near the border, conducting non-friendly policy regarding Ukraine, neglecting principles of international law and provisions of the intentional security treaties. In such conditions, Ukraine improves the national security system for effective countermeasures to hybrid threats¹.

Security and defence sector² (SDS) became the basis for such security system. It functionally unites the following: security forces, defence forces; defensive and industrial complex; citizens and civil organizations which voluntarily support the national security. Indeed, the functional community of security, law enforcement and defence structures, implicit support of society, the European Union countries and NATO states, international security organizations, as well as a concentration of available resources for neutralization of actual and expected threats in the conditions of opposition to a much more powerful enemy gave an opportunity to stand up against armed aggression of Russia in the East of Ukraine. SDS's activity sufficiently extended abilities in achieving the goals of the national security and defence of the state both by means of armed struggle and non-military means, namely

¹ V. Telelym, D. Muzychenko, Yu. Puda, *Planning of forces to conduct combat tasks in "hybrid warfare"*, K.: MO of Ukraine "Science and Defence" 2014, nr 3, p. 30.

² *Law of Ukraine on National Security of Ukraine*, <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/161296.html> (Brak daty dostepu)

political, diplomatic, economic, informational etc. The combination of military and non-military forms of countering existing threats became extremely important³.

These and other factors induced the necessity to revise the planning system in the spheres of the national security and defence, which would meet the principles and approaches of NATO planning. The basics of such a system were at first provided in the Law On national security of Ukraine⁴. Adjustment of such planning demanded a structural and functional rebuild of the planning system in the state authority bodies, state and military management. These measures boosted changes in the organization and methodology of the security and defence sector review as a systemic assessment of the status and substantiating of perspectives of SDS's development⁵.

The most topical became the issue of including the development of the planning documents in the security and defence spheres as well as their risk assessment to the joint process of complex security and defence sector review (CSDSR)⁶. For the moment of CSDSR introduction, such requirements did not exist.

The article is devoted to the finding out the solution of issues regarding the basis of methodological maintenance of the joint systemic process of CSDSR measures, development of planning documents, including their correcting.

Main part

Having faced the unpredicted aggression of the Russian Federation, Ukraine among others measures took a range of urgent and very important decisions concerning renaissance of all component of the SDS, in particular, a gradual abandoning conscript manning system and developing professional army, the formation of special operations forces, restoration the naval forces, reconstruction of the territorial defence, reformation of the military and industrial complex, re-equipment of the defence forces, implementation of the strategic course towards all-covering defence with asymmetrical opportunities etc. At the same time became acute the issue of bringing these and other processes into a balanced in time, resources and

³ V. Horovenko, , V. Tiutiunnyk, *Topical Issues of Defence and Security Sector of Ukraine* K.: MO of Defence "Science and Defence" 2014, nr 4, p. 20-25.

⁴ *Law of Ukraine...* op. cit.

⁵ M. M. Dieniezhkin. P. M. Krykun., I.S. Rusnak, *Problems of conduct of complex overview of defense and security sector of Ukraine: considerations concerning its organization and task solving*, "Science and Defence" 2014, nr 4, p. 3-10.

⁶ *Law of Ukraine...* op. cit.

priorities system of state management, which contains security and defence sector. Integration of such complex processes should have relied on the updated planning system in SDS.

Such a planning system shall meet the requirements to dynamics of changes in the security environment, creation of an effective SDS management system, balanced development of SDS's capabilities as a whole and its components. An effective use of resources provided by the state it is extremely important for this system. CSDSR becomes the ground for planning processes; it is considered an initial setting, which brings to a single interrelated complex of measures, starting with the objective assessment of condition and perspectives of capabilities development, the amount of necessary resource needs for all SDS constituent parts, and up to programs and plans realization.

The decision on CSDSR usually initiates the new cycle of planning in the sphere of the national security and defence within which the goal, main tasks, realization terms, responsible executors, etc. are defined. CSDSR consolidates into a single process the range of revisions by corresponding spheres and general means concerning all the SDS's bodies. The President of Ukraine in his turn defines the order on the review of intelligence bodies of Ukraine and review the counter-terrorism system of the state. The methodological provision of these reviews is performed by the correspondent state bodies.

Correspondent central state authorities define the order of other individual reviews included to CSDSR, namely:

defence review – the Ministry of Defence of Ukraine;

review of public security and civil protection – the Ministry of Internal Affairs of Ukraine;

review of military-industrial complex – the central executive body which provides formation and implementation of state military and industrial policy;

review of the cyber protection of crucial informational infrastructure, state informational resources and information, protection of which is required by the law – the State Service of Special Communication and Protection of Information of Ukraine.

The National Institute for Strategic Studies undertakes the methodological support and oversight of CSDSR as a joint systemic process, and this provides an opportunity to unite in a single harmonize process measures of individual reviews, mentioned above, by aligning them into a logical sequence according to the agreed algorithm.

Herewith, the Cabinet of Ministers of Ukraine conducts financial support, organizes, controls, and preliminarily approves the results of the reviews. By doing that we create conditions for approving financing of planned measures, as well as their concordance, systematic control of performance, and synergy of their results.

The main sense of CSDSR is an assessment of SDS as an integral functional system. Research held within individual reviews are oriented to define the key capabilities of SDS's components which should be quickly developed and adapted for the engagement as a part of joint capabilities according to the selected scenarios and situations. The scenarios provide the essential link between defence policy and capability objectives. The scenarios are common across the SDS and should accommodate the range of all operation types for the security and defence forces.

In the frame of CSDSR among others, the following issues are studied:

combination of the capability and capacity of military formations and law enforcement agencies within the conditions when the enemy engages of the private military companies, illegal proxy forces, and protest actions in crisis-ridden regions;

complex usage of military and non-military forms and ways of actions (activities);

usage of joint capabilities to resolve of home security issues, namely: the readiness of SDS and society to oppose the terrorism display, anti-constitutional and illegal actions;

functioning of the national security system and stability of crisis infrastructure;

reacting to hazards of natural and technogenic nature, epidemics, significant population migration, natural resources depletion, climate changes, etc.

the resources are needed (human, material and technical, financial, infrastructural, informational etc) to provide performance, development of the defence and security forces and the military-industrial complex;

financial capability of the state to cover SDS's needs;

capabilities of SDS components for interoperable activities with correspondent structures of NATO and EU countries in joint operations, which is conditioned by the defined strategic course of the state.

CSDSR's goal is achieved by the performance of a range of typical tasks, namely:

analysis and prognosticating of security and operational environment in the current and future dimensions;

assessment of security and operational environment and definition of the tasks for defence and security forces of Ukraine;

forecasting of scenarios and situations that have to be sufficiently robust to fully challenge the future Ukrainian Joint Force. The scenarios should vary in the types of threats;

capability assessment of SDS's components to operate in the future scenarios as well as their joint capabilities;

defining the complex of measures to achieve the necessary joint capability of SDS and its components as well as to carry out reforms in the spheres of national security and defence;

forecasting the prospects of development of SDS and its components' modern models that would provide the desired level of response to actual and potential threats in middle- and long-time perspective with the condition of effective usage of allocated resources;

creation of an informational-analytical base for elaboration of realistic conceptions of SDS development, providing national security strategy implementation in correspondent spheres, correspondent programs, and planning documents within the defined rules and restrictions. As a basis for the organization and implementation of CSDSR and the formation of planning documents in the spheres of national security and defence, we have taken methodology of capability-based review, which proved itself to be effective in NATO countries, and the experience of own reviews that have been conducted in Ukraine⁷.

The CSDSR algorithm harmonically combines the measures of individual reviews and assessment of joint SDS's capabilities. It is achieved by the formed system of working bodies, informational, material, technical, staff, legal and methodological support of the review process.

CSDSR is held in three stages – preparation (organizational), main (executive), and conclusive (final).

The preparation stage starts by the Decree of the President of Ukraine which bring into effect the decision of the National Security and Defence Council (NSDC) on CSDSR.

Based on the results of the review at this stage, the operating bodies at the interagency and agency levels shall be formed, personnel shall be trained, the CISDS measures planned, managing, organization, planning, methodological, informational, and other documents shall be approved.

⁷ M. M. Dieniezhkin. P. M. Krykun., I.S. Rusnak, *Methodology of conduct of defence review*. K.: MO of Defence "Science and Defence", 2008, nr 2, p. 20-29.

The main stage is conducted basing on approved organizational, planning and other CSDSR documents. It should combine processes of analytics, assessment, solution analysis, and propositions.

This stage includes such key procedures:

security and operational environment assessment, threats forecasting, the description of scenarios and situations in which security and defence forces may be jointly used (act) with the support of other SDS components;

review and assessment of the joint capability of SDS and its component as well as the vision of their further development;

resource analysis and the vision of its management to provide the effective use and capability development of SDS's components on a long-term perspective;

substantiation of indicative indexes of the state opportunities in providing resources for SDS's components performance and development.

The outputs of the researchers and assessment have been got at this stage make the basis of CSDSR results.

During the *conclusive stage*:

CSDSR results are generalized;

preliminary results are discussed;

lessons learned of the reviews are generalized;

CSDSR report materials are prepared for consideration at the meeting of NSDC of Ukraine.

A presentation of CSDSR results is prepared for informing society.

CSDSR results are considered and approved by the National Security and Defence Council of Ukraine. Based on this decision and for its implementation correspondent program and planning documents are prepared. Herewith the so-called "cross planning" method is used: each of SDS's bodies performs capability development planning taking into consideration their joint performance with other SDS bodies, the fulfilment of its own objective or pass the capability to other state body while performing the tasks in the defined scenarios and situations in which security and defence forces may be applied. Such an approach gives an opportunity to unite the capability of the SDS's components, to focus the efforts on performance of priority tasks of national security of Ukraine, state's security and

defence institutions optimization, excluding duplication of bodies, and as a result – sufficient resources saving.

The CSDSR results, in general, are aimed: for the achievement of an all-covering goal, substantiation of strategic tasks and ways of their achievement; performance of tasks of SDS and its components as the long-term perspective, which makes the basis for program and planning documents; distribution of strategic priorities according to the significance of individual tasks in correspondent strategies formation.

Such methodological and organizational approach for conducting of CSDSR and the implementation of its results gives an opportunity to consider a structure of the strategies in the spheres of the national security and defence in respect of three aspects at once: (1) vision of SDS and its components in the expected future security environment; (2) elaborating of the vision for the strategical plans of SDS's components actions towards potential risks and threats, as well as (3) development of necessary capability.

To conduct CSDSR the system of the operating bodies is created. It provides coordination of CSDSR' participants actions, timely and proper performance of the planned measures. It includes Interagency Working Group on CSDSR conduct, working groups, consulting bodies etc. The Interagency Working Group is the main operating body for the organization and conduct of the review and it is created by NSDC decision and the correspondent Act of the President of Ukraine. Its effective activity is provided by the political will of the top authority of the state to strengthen the security and defensive potential of the country.

CSDSR provides a wide range of consulting assistance, herewith national and foreign experts and consultants are engaged, cooperation with them is organized in the following directions:

- elaboration of review methodology;

- analysis of joint capabilities of SDS and abilities of its components, the definition of the directions of their development under European and Euro-Atlantic principles and approaches;

- implementation of planning on the capability-basis approach and modern resource management in SDS components under the single methodology;

- national crisis management system assessment;

development of the coordinated military-and-technical, military-industrial policy of SDS and other directions of methodological assistance.

Informing the society on the course of CSDSR and its intermediate results was organized on a constant basis. The web-sites of the Office of the President of Ukraine, NSDC, Cabinet of Ministers of Ukraine and the correspondent ministries are used for this purpose.

Special attention is paid to the elaboration of appeals from citizen and public organizations concerning CSDSR. Propositions and remarks set forth in those appeals are analyzed in order to consider them in the process of the reviews. Within the framework of SDS's partnership with society, different forms of voluntary citizens' participation in national security providing are studied. One of the bright lessons learned of such a relationship is a volunteer movement during fighting off Russian armed aggression in the East of Ukraine.

Conclusions

The conducting of CSDSR in accordance with the logic and order mentioned above order gives Ukraine an opportunity to realize modern methods of the security and defence sector assessment, to implement capability-based planning for all SDS bodies by single methodology, and to implement of European and Euro-Atlantic principles and approaches regarding the development of SDS and its components.

The CSDSR implementation as an integral component of planning in the spheres of the national security and defence favours systemic research of SDS operation and reasonable decisions on issues of national security of Ukraine, as well as the development of realistic program and planning documents.

The CSDSR results implementation provides the development of SDS as a complete functional system ensuring the national security and defence, and achievement of necessary joint SDS's capabilities and capacity of its components. Herewith, the appropriate distribution of resources and their management favours their targeted and effective use.

Bibliography

1. *Law of Ukraine on National Security of Ukraine*,
<https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/161296.html>.

Articles:

2. Dieniezhkin M.M., Krykun P.M. Methodology of conduct of defence review. K.: MO of Defence "Science and Defence", 2008, nr 2.
3. Dieniezhkin M.M. Krykun P.M., Rusnak I.S. Problems of conduct of complex overview of defense and security sector of Ukraine: considerations concerning its organization and task solving "Science and Defence" 2014, nr 4.
4. Horovenko, V., Tiutiunnyk V. Topical Issues of Defence and Security Sector of Ukraine K.: MO of Defence "Science and Defence" 2014, nr 4.
5. Telelym V., Muzychenko D., Puda Yu. Planning of forces to conduct combat tasks in "hybrid warfare". K.: MO of Ukraine "Science and Defence" 2014, nr 3.

ppłk dr inż. Przemysław ŻUKOWSKI⁸

mjr dr Artur ZIELICHOWSKI⁹

AKADEMIA WOJSK LĄDOWYCH

**Wojska Obrony Terytorialnej jako element strategii obrony powszechnej
w świetle doświadczeń Singapuru i Finlandii**

Streszczenie: Artykuł zawiera przegląd zagadnień związanych ze znaczeniem Terytorialnej Służby Wojskowej dla systemu bezpieczeństwa militarnego Rzeczypospolitej Polskiej. Opisano w nim również znaczenie Wojsk Obrony Terytorialnej jak głównego determinantu powszechności gotowości obronnej na terytorium całej Polski. Dokonano również porównania założeń strategii obronnych Finlandii, Singapuru i Polski pod względem cech obronnych powszechnej.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, obrona powszechna, Terytorialna Służba Wojskowa, Wojska Obrony Terytorialnej.

Abstract: The article contains review of issues associated with importance of Territorial Military Service for Polish Republic military system. There was described importance of Territorial Defence Troops as a main determinant of All-Polish common defence readiness as well. The article contains also comparison of defence principles of Finland, Singapore and Poland in the light of common defence.

Key words: security, common defense, Territorial Military Service, Territorial Defence Troops.

Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej (SZ RP) w XXI wieku przeszły bardzo dużą przemianę z organizacji opartej na żołnierzach zawodowych i służby zasadniczej na organizację wyłącznie zawodową wspieraną przez Narodowe Siły Rezerwy. W 2016 r. w SZRP pojawił się kolejny element, forma służby wojskowej -Terytorialna Służba Wojskowa (TSW) o charakterze całkowicie ochotniczym. Potencjału tej formacji nie można rozpatrywać

⁸ Adiunkt, Kierownik Zakładu Obrony Terytorialnej w Instytucie Dowodzenia Akademii Wojsk Lądowych.

⁹ Wykładowca, Kierownik Zakładu Teorii Przywództwa w Instytucie Przywództwa Akademii Wojsk Lądowych.

tylko w przeliczeniu na ilość żołnierzy „aktywnych bagnetów”¹⁰, pomijając całkowicie ich wpływ jaki może wywrzeć na realizację idei obrony powszechnej¹¹. TSW jest obecnie bezpośrednim łącznikiem pomiędzy wojskiem zawodowym a resztą społeczeństwa, umożliwiającym aktywne zaangażowanie w budowanie potencjału obronnego państwa bez konieczności rezygnacji z życia zawodowego w sektorze publicznym. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego bezpośrednio odnosi się do rozwoju Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT), której podstawowym elementem są żołnierze TSW, jako warunku **powszechnej gotowości obronnej** na całym terytorium kraju¹². W planowaniu obronnym NATO rola obrony terytorialnej jako elementu typowo narodowego o charakterze i oddziaływaniu lokalnym, nie stanowi czynnika istotnego. Jednak w perspektywie bezpieczeństwa państwa, budowy obrony powszechnej, WOT mogą być czynnikiem decydującym. W artykule dokonano charakterystyki roli jaką mogą odegrać WOT. Podjęto również próbę sprecyzowania pojęcia obrony powszechnej poprzez określenia obszarów funkcjonowania na podstawie podobnych rozwiązań w Finlandii i Singapurze.

Powszechna obrona a obrona totalna – ogólne założenia koncepcyjne

Jednym ze sposobów na wyrównanie różnic potencjałów militarnych oraz zdolności potencjonalnego przeciwnika jest przyjęcie strategii **obrony powszechnej** (ang. total force lub total defence¹³).

Obecnie w debacie publicznej środkach masowego przekazu, mówiąc o **obronie powszechnej** używany jest często termin **obrony totalnej**¹⁴. Zdaniem autorów użycie pojęcia „totalne” nie jest prawidłowe i wprowadza odbiorców przekazu w błąd. Tłumacząc z języka angielskiego pojęcie „total defence” na „obronę totalną”, popełniany jest błąd, ponieważ słowo „totalne” odnosi się w języku polskim do innego zakresu pojęciowego. Używane jest w odniesieniu np. do wojny totalnej, totalnej opozycji czy totalnej porażki, czegoś całkowitego,

¹⁰ Pojęcie dotyczące Ilość żołnierzy biorących udział w bezpośredniej walce do tej liczby nie są wliczane pododdziały logistyczne, wsparcia, obsady dowództw.

¹¹ Por Strategia Bezpieczeństwa Narodowego 2020, *Budować system obrony powszechnej w pełni wykorzystujący potencjał instytucji państwowych i samorządowych, podmiotów systemu edukacji i szkolnictwa wyższego, społeczności lokalnych, podmiotów gospodarczych, organizacji pozarządowych oraz obywateli, który będzie stanowił kompleksową odporność państwa na zagrożenia niemilitarne i militarne.*

¹² Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP, Warszawa 2020, s. 19.

¹³ Por *Strategia Obrony Szwecji*, Sztokholm 2015 r.

¹⁴ Por wypowiedź gen. dyw. Wiesława Kukuły dla Polski Zbrojnej <http://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/29762?title=W-Polsce-o-wojskach-terytorialnych>, [dostęp w dniu 20.12.2020r.].

zupełnego(ang. total cost – całkowity koszt, a nie totalny koszt, ang. total commitment - całkowite zaangażowanie, a nie totalne zaangażowanie). Takie tłumaczenie nie oddaje idei strategii realizowanej obecnie przez państwa skandynawskie, bałtyckie czy Singapur.

Podstawowym założeniem strategii obrony powszechnej jest aktywne, świadome zaangażowanie wszystkich zasobów i elementów jakimi dysponuje państwo w wysiłek na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa. Koncepcja powszechnego zaangażowania w wysiłek militarny nie jest w Polsce obca. Polska jako członek Układu o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej, angażowała większość swoich środków oraz poszczególnych sektorów (m.in. przemysł, media, funkcjonariusze publiczni, edukacja) do szybkiego i sprawnego wsparcia działań wojennych. Jednakże charakter tych przygotowań i działań nie był skierowany na odparcie ewentualnego ataku, a na prowadzenie działań o charakterze ofensywnym.

Strategia obrony powszechnej w XXI wieku to rozwiązanie stosowane głównie przez państwa nie będące regionalnymi mocarstwami, a graniczące z sąsiadem posiadającym wielokrotnie większy potencjał militarny. Obecnie realizatorami tej strategii są takie państwa jak Singapur, Szwecja, Finlandia, Izrael, Estonia w XX wieku także m.in. Jugosławia i Albania. Każde z ww. państw realizowało, bądź realizuje tę strategię w inny sposób. Winston Churchill nawiązując do strategii prowadzenia obrony¹⁵ powiedział: „*Anglia powinna być broniona, lecz nie niszczona przez swój naród*”. Powyższy cytat nawiązuje do ryzyka związanego z obroną powszechną w rozumieniu „za wszelką cenę”, bez względu na koszty. Takie podejście do obrony totalnej realizowała Enver Hodža w Albanii (1946-1985) rujnując państwo gospodarczo kosztem masowych zbrojeń i rozbudowy fortyfikacyjnej kraju¹⁶.

W czasie „zimnej wojny” obrona powszechna oznaczała wszechstronne wojskowo-cywilne przygotowania do obrony państwa, które wymagały **podporządkowania** się wszystkim sektorów działalności.

Przekonanie o stabilności ładu międzynarodowego po 1991 r. oraz pokojowej integracji europejskiej spowodowało, że pewne obszary polityki bezpieczeństwa, takie jak obrona cywilna czy system mobilizacji, przestały być w Polsce rozwijane

¹⁵ S. Cat-Mackiewicz, *Zielone Oczy*, Universitas, Kraków 2012, s. 158.

¹⁶ W czasie czterdziestoletniego panowania komunistycznego dyktatora, w Albańskiej Socjalistycznej Republice Ludowej, według różnych źródeł, zbudowano w latach 1967-1986 od 700 do 750 tysięcy bunkrów, co daje od 24 do 26 na każdy kilometr kwadratowy. Bunkry są wszechobecne w tym kraju i do dziś stanowią średnio jeden bunkier na czterech obywateli.

i modernizowane¹⁷. Nastąpiło odseparowanie funkcji związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa państwa od całości organizacji państwowej i jego bieżącego funkcjonowania. Stanowi to, zdaniem autorów, skutek nakazowego zaangażowania w minionych latach, a nie świadomego i aktywnego udziału w budowaniu potencjału bezpieczeństwa Polski.

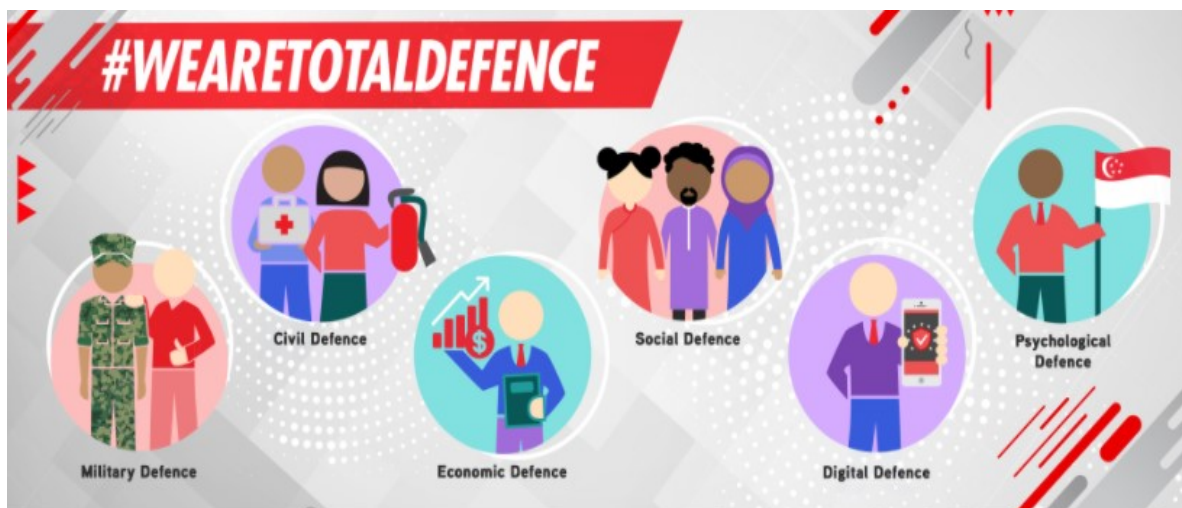
Strategia przygotowania Singapuru do Obrony Powszechnej

Państwem, które ma największe osiągnięcia w organizacji tego rodzaju strategii obronnej jest Singapur. Kraj o liczbie ludności sięgającej 6 milionów posiada 72 tysiące żołnierzy zawodowych i rezerwę szacowaną na 312 tysięcy¹⁸. Ilość żołnierzy oraz rezerw wskazuje na powszechny charakter strategii bezpieczeństwa, w której każdy obywatel ma przypisaną swoją rolę. Położenie geograficzne i znaczenie gospodarcze wymusza utrzymywanie wysokiej zdolności do obrony. W 2020 r. przeprowadzono kampanię ogólnopañstwową „Together We KeepSingaporeStrong” (tł. z ang. razem zapewniamy/tworzymy silny Singapur) - koncentruje się ona na wielu sposobach, w jakie można wcielić Total Defense w codzienne życie i ma na celu propagowanie idei aktywnego zaangażowania się w zapewnienia bezpieczeństwa państwu.

¹⁷ A. Zapałowski, *Koncepcja budowy obrony terytorialnej w programie Akcji Wyborczej Solidarność a koncepcja obrony terytorialnej rządu Prawa I Sprawiedliwości*, AntePortas – Studia nad Bezpieczeństwem, 2016, nr 2(7)

¹⁸https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=singapore, [dostęp w dniu 01.10.2020r.].

Rysunek nr 1. Grafika obrazująca 6 obszarów obrony totalnej.

Źródło: We Are Total Defence – Strona główna | Facebook 2.11.2017.

Obrona totalna Singapuru opiera się na sześciu filarach¹⁹ i obejmuje wszystkie dziedziny funkcjonowania państwa i społeczeństwa, co nadaje jej cechy powszechności:

1. **Sila wojskowa** polega na angażowaniu wszystkich Singapurczyków w budowanie sił obronnych, które odstraszą potencjalnych agresorów od ataku na Singapur i skutecznie bronią go w przypadku ataku.
2. **Obrona Cywilna** jest elementem systemu obronnego państwa i stanowi kompleks przedsięwzięć o charakterze planistycznym, organizacyjnym, szkoleniowym, inwestycyjnym, materiałowo-technicznym i zaopatrzeniowym. Przedsięwzięcia te są realizowane przez organy administracji rządowej i samorządowej oraz jednostki organizacyjne. Wiąże się to również z uświadomieniem obywateli swojej roli w czasach zagrożeń, zachowaniem jedności w społeczeństwie. Obrona Cywilna ma na celu przygotowanie Singapuru i jego obywateli na wszelkie kryzysy oraz umożliwienie społeczeństwu szybkiej odbudowy. Obywatele zdobywając umiejętności pozwalające na utrzymanie gotowości na wypadek sytuacji kryzysowych, oddając krew do krajowych banków krwi, zachowując czujność wobec zagrożeń i na bieżąco informując o krokach, które

¹⁹https://www.mindef.gov.sg/oms/imindef/mindef_websites/topics/totaldefence/totaldefence2020.html, [dostęp w dniu 01.10.2020r.].

można podjąć podczas pandemii lub innych zagrożeń dla bezpieczeństwa mają zdolność do aktywnego udziału w zapewnienia bezpieczeństwa państwu.

3. **Obrona ekonomiczna** to solidna i odporna gospodarka, która jest konkurencyjna w skali globalnej, odpowiednia dla świata i zdolna do wyjścia z każdego kryzysu. Obywatele mogą stać się wartością dodaną dla obrony ekonomicznej, podnosząc swoje umiejętności, aby pozostać konkurencyjnymi na rynku pracy, rozważnie planując swoje finanse osobiste i mając świadomość zrównoważonego rozwoju zasobów.
4. **Obrona społeczna** polega na wzmocnieniu więzi między różnymi grupami etnicznymi, religijnymi i kulturowymi, budowaniu zaufania i zrozumienia, życiu w harmonii i wzajemnym troszczeniu się o siebie poza własnym interesem, tak aby Singapur pozostawał silny i zjednoczony, zwłaszcza w czasach wyzwań narodowych.
5. **Cyber-obrona** polega na ochronie sieci informatycznych, urządzeń, programów i danych przed atakami, uszkodzeniami lub nieautoryzowanym dostępem. Singapur dąży do bycia Smart Nation, technologia cyfrowa przenika wszystkie aspekty życia, pracy i zabawy jego obywateli. Singapur dąży by być jednym z najbardziej zaawansowanych technologicznie, otwartych i połączonych krajów na świecie. Chociaż rewolucja cyfrowa stwarza możliwości dla Singapuru, czyni go również podatnym na zagrożenia ze strony domeny cyfrowej. Zagrożenia te mogą destabilizować, a także mogą osłabić spójność społeczną i uderzać w pewność siebie i odporność psychiczną obywateli. Singapur buduje solidną obronę, jak również wdraża skuteczne plany naprawcze. Cyfrowa obrona nie była jednym z pięciu oryginalnych filarów wprowadzonych w 1984 r. Została dodana jako filar totalnej obrony 15 lutego 2019 r.
6. **Obrona psychologiczna** to zdolność Singapuru do przezwyciężenia zagrożeń i wyzwań. Zależy ona od zbiorowej woli narodu do obrony stylu życia, determinacji, by stanąć w obronie Singapuru pod presją sił, które podważają interesy narodowe, oraz godzą w ducha walki. Ten instynkt opiera się na silnej wspólnej tożsamości Singapurczyków, dumnych z narodu oraz zrozumieniu, co muszą zrobić, aby zapewnić dalsze bezpieczeństwo, przetrwanie i sukces.

Na oficjalnych stronach internetowych poszczególnych ministerstw czy służb, takich jak policja, straż pożarna, można odnaleźć bezpośrednie odniesienie do ich wkładu w realizację

strategii obrony powszechnej. Ma to na celu budowanie przeświadczenia, że praca jaką się wykonuje (np. rozsyłanie listów, uczenie pisania i czytania, zwalczanie przestępczości) jest wkładem na rzecz bezpieczeństwa państwa.

Wielkość państwa Sinagapur (powierzchnia 725 km²) nie powoduje konieczności wyróżniania obrony terytorialnej jako osobnego rodzaju sił zbrojnych. Każdy mieszkaniec Singapuru z racji wielkości terytorium będzie bronił własnego sąsiedztwa czy dzielnicy. Zastosowane rozwiązania prawne i organizacyjne zawarte w strategii obrony Singapuru, mają za zadania nadania jej cech powszechności a nie totalności.

Strategia przygotowania Finlandii do Obrony Powszechnej

W Finlandii system bezpieczeństwa aktywnie angażujący wszystkie zasoby rozwijany jest od połowy XX w. Jest on następstwem uwarunkowań społeczno-historycznych oraz położenia geograficznego (doświadczenia w zakresie realizacji strategii obrony powszechnej sięgające XX-lecia międzywojennego i wojny zimowej z ZSRR 1939–1940). Dla Finów pozbawionych wsparcia był to konflikt, który wymagał podporządkowania wszystkich dostępnych sił i środków działaniom obronnym. Zdobyte doświadczenie po Drugiej Wojnie Światowej (dobre praktyki, wnioski z popełnionych błędów) ukształtowało fińską doktrynę opartą na zasadach obrony całościowej, powszechnej, realizowanej w czterech wymiarach (filarach): militarnym, gospodarczym, cywilnym (ochrona ludności i infrastruktury) oraz psychologicznym (utrzymanie woli obrony kraju)²⁰.

Po rozpadzie ZSRR w Finlandii nie zaprzestano rozwoju systemu obrony powszechnej. Rozwijano i modyfikowano w celu przygotowania się na nowe zagrożenia związane z sektorem finansowym, usługami publicznymi, ochroną środowiska, terroryzmem, cyberprzestępczością, bezpieczeństwem energetycznym.

Fińska koncepcja bezpieczeństwa opisana jest w rządowej Strategii bezpieczeństwa dla społeczeństwa z 2017 r. W pracach nad opracowaniem dokumentu uczestniczyli m.in. przedstawiciele administracji publicznej, samorządów, sektora prywatnego i organizacji

²⁰ P. Visuri, *Evolution of the Finnish Military Doctrine 1945–1985*, „Finnish Defence Studies 1”, War College, Helsinki 1990, s. 30–34.
<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/119958/FDS%201%20OCR.pdf?sequence=2&isAllowed=yv>
[dostęp w dniu 01.10.2020r.] (nieoznaczony przypis)

pozarządowych. Udział społeczny zagwarantowano, organizując tzw. wysłuchania publiczne²¹.

Fiński system bezpieczeństwa całościowego opiera się na zasadzie „gotowości kryzysowej” do podjęcia działań - na szczeblu centralnym, regionalnym i obywatelskim – ukierunkowanych na zapewnienie prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa oraz skutecznego reagowania na sytuacje kryzysowe. Strategia wyróżnia siedem kluczowych obszarów funkcjonowania społeczeństwa (ang. vitalfunctions of society), które należy zabezpieczać niezależnie od okoliczności – zarówno w sytuacji normalnej, jak i kryzysowej²².

Pierwsza strona Strategii zawiera wymowną grafikę (rys nr 2) obrazującą wszystkie z siedmiu obszarów.

Rysunek nr 2. Grafika obrazująca 7 obszarów obrony powszechnej Finlandii.

Źródło: The Security Strategy for Society, Government Resolution, The Security Committee of Finland, 2.11.2017.

²¹ P. Szymański, *Nowe pomysły na obronę totalną bezpieczeństwo całościowe w Finlandii i Estonii*, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Warszawa 2020, s. 21.

²² Ibidem.

Do obszarów zainteresowania strategii należą²³:

1. Zarządzanie.

Zarządzanie stanowi podstawę funkcjonowania dla wszystkich innych obszarów, zapewnienia przekaz informacji, podejmowanie decyzji w każdych warunkach. Zarządzanie jako obszar zainteresowania strategii powszechnej obrony jest podzielony na trzy podobszary. Do pierwszego z nich należy zaliczyć zapewnienie sprawnego funkcjonowania i współpracy na szczeblu cywilno-rządowym. Odpowiednie rozwiązania legislacyjne, porozumienia mają na celu wywołanie efektu synergii pomiędzy władzami centralnymi, przedsiębiorcami prywatnymi, ośrodkami naukowymi. Drugi podobszar dotyczy posiadania rzetelnego, aktualnego obrazu sytuacyjnego przez organy decyzyjne. To obowiązek Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, a praktycznie realizowane przez Rządowe Centrum Sytuacyjne. System komunikacji zaliczany jest do trzeciego podobszaru. Obejmuje on zarządzanie informacją, koordynację komunikacji między władzami, obywatelami, mediami i kluczowymi podmiotami. System łączności jest uważany jako czynnik zwiększający odporność obywateli na sytuacje kryzysowe.

2. Aktywność międzynarodowa i w Unii Europejskiej.

Strategia bezpieczeństwa krajowego uwzględnia współdziałanie na arenie międzynarodowej, przede wszystkim w Unii Europejskiej. Finlandia utrzymuje i rozwija międzynarodowe kontakty oraz współpracę z kluczowymi partnerami. Ciągła aktualizacja i monitorowanie sytuacji międzynarodowej, angażowanie się we współpracę dwustronną i wielostronną ma na celu wspieranie bezpieczeństwa w regionie, a przede wszystkim krajowego. Ten obszar działalności międzynarodowej podzielony jest na pięć podobszarów: funkcjonowanie w UE, rozwijanie współpracy międzynarodowej, międzynarodowe zarządzanie kryzysowe, pomoc humanitarna i międzynarodowe operacje ratownicze, zapewnienie obywatelom Finlandii i obcokrajowcom na stałe mieszkającym w Finlandii ochrony i pomocy poza krajem, zapewnienie przepływu towarów i usług między Finlandią a innymi krajami.

²³ Por. *The Security Strategy*op. cit., s. 30-86.

3. Zdolności obronne.

Zdolności obronne mają być proporcjonalne do środowiska operacyjnego i zdolności do odparcia zagrożeń militarnych. Opierają się na nowoczesnych systemach uzbrojenia i posiadaniu dużych rezerw.

Od 2017 r. planowane rozwinięcie mobilizacyjne sił zbrojnych na czas wojny wynosi 280 tys. żołnierzy. Pobór obejmuje ok. 20–25 tys. mężczyzn rocznie (ok. 75% każdego rocznika), którzy następnie przechodzą do rezerwy. Co roku powołuje się na ćwiczenia rezerwy ok. 18 tys. żołnierzy. W odróżnieniu od wielu państw europejskich żołnierze zawodowi stanowią niespełna 3% sił zbrojnych po mobilizacji²⁴.

4. Bezpieczeństwo wewnętrzne.

To obszar strategii obejmujący najwięcej dziedzin i aspektów funkcjonowania państwa. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych odpowiada w głównej mierze za zapewnianie bezpieczeństwa wewnętrznego. Jednakże w tym obszarze swoje pomniejsze role odgrywają prawie wszystkie resorty i agencje rządowe. Podobnie jak w wymienionych powyżej obszarach w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego wyróżnia się podobszary: zapewnienie ochrony prawnej, ochrona warunków demokracji i demokratycznych wyborów, utrzymanie porządku i bezpieczeństwa publicznego, zapewnienie bezpieczeństwa granic, zapewnienie bezpieczeństwa łańcuchów dostaw i bezpieczeństwa towarów, obrona cywilna, zdolności do poszukiwań i ratownictwa morskiego, centra reagowania kryzysowego, utrzymanie służb ratowniczych, kontrola imigracji, zarządzanie imigracją dużych grup, zarządzanie w przypadku skażenia, przygotowanie na zagrożenia biologiczne, zapobieganie skażeniom radiologicznym i reagowanie na nie, przygotowanie na zagrożenia chemiczne.

5. Gospodarka, infrastruktura i bezpieczeństwo dostaw.

Obszar strategii bezpieczeństwa odnoszący się przede wszystkim do szeregu zadań związanych z bezpieczeństwem dostaw. Finlandia jako państwo położone na obrzeżach UE jest w głównej mierze uzależniona od dostaw drogą morską. W tym obszarze zawiera się także: pozyskiwanie zasobów ekonomicznych, ich

²⁴ Por. P. Szymański, *Nowe...* op. cit., s. 26.

koncentracja i ochrona zasobów ludzkich, zapewnienie funkcjonowania systemu finansowego, zabezpieczenie infrastruktury teleinformatycznej administracji publicznej usług cyfrowych, zapewnienie dostępności i dostępu do komunikacji elektronicznej i usług, zabezpieczenie działalności ubezpieczeniowej, zabezpieczenie dostępności paliwa, zabezpieczenie w energię elektryczną, prognozowanie pogody, transport publiczny i towarowy (lokalny, międzynarodowy), publiczna służba zdrowia, monitorowanie i reagowania na zmiany w środowisku naturalnym, gospodarka odpadami, zarządzanie materiałami budowlanymi, gospodarka mieszkaniowa, zabezpieczanie w wodę pitną, gospodarka wodna (przeciwpowodziowa), siła robocza, szkolnictwo i nauka, ochrona ważnych gałęzi przemysłu i usług, gospodarka żywności.

6. Prawidłowe funkcjonowanie społeczeństwa i usług publicznych.

Fińska strategia bezpieczeństwa nakazuje utrzymanie odpowiedniego poziomu usług publicznych w celu zapewnienia prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa, w zakresie: służby zdrowia, świadczeń socjalnych, edukacji.

Działania w tych zakresach mają zapobiegać rozwarstwieniu społeczeństwa, zjawisku wykluczenia, a poprzez to zapewniać spójność społeczeństwa i poczucie patriotyzmu. Wszystko to, co składa się na fiński model solidarnego państwa dobrobytu.

7. Odporność psychologiczna.

Odporność psychologiczną narodu fińskiego buduje się w sposób zaplanowany poprzez pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego, umożliwianie praktyk religijnych, aktywność sportową, jak również wolontariat. Te wszystkie działania prowadzone przez różne ministerstwa mają za zadanie budowanie zaufania do państwa jako gwaranta bezpieczeństwa i odporności na ataki informacyjne.

W fińskiej strategii bezpieczeństwa całościowego, powszechnego oprócz zapisów określających zakres funkcjonowania odnajdujemy również odniesienia do konkretnych ministerstw odpowiedzialnych za ich realizację. Taki klarowny podział obowiązków, już na początku w dokumencie strategicznym, pozwala na identyfikację organów odpowiedzialnych za wkład w zapewnienie bezpieczeństwa, przetrwania państwa, a poprzez to wzmacnianie poczucia odpowiedzialności.

Wojska Obrony Terytorialnej w realizacji założeń obrony powszechnej

Analiza poszczególnych obszarów Strategii Bezpieczeństwa Narodowego pozwala na odnalezienie wielu analogii z rozwiązaniami wdrożonymi w Singapurze i Finlandii w zakresie realizacji obrony powszechnej.

Strategia bezpieczeństwa RP opiera się na podziale na cztery zasadnicze filary:

1. Bezpieczeństwo państwa i obywateli;
2. Polska w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego;
3. Tożsamość i dziedzictwo narodowe;
4. Rozwój społeczny i gospodarczy, ochrona środowiska.

W tabeli nr 1 przedstawiono zbieżności zakresów strategii bezpieczeństwa Singapuru, Finlandii i Polski oraz obszaru działalności WOT w celu wskazania roli jaką ten rodzaj sił zbrojnych może odgrywać w realizacji obrony powszechnej.

Tabela 1. Porównanie założeń obrony powszechnej Polski, Finlandii, Singapuru oraz obszarów funkcjonowania WOT

SINGAPUR TOTAL DEFENCE (5 filarów)	Fińska koncepcja bezpieczeństwa (7 filarów)	Strategia bezpieczeństwa narodowego RP (4 filary)	Wojska Obrony Terytorialnej (cele i obszary funkcjonowania)
Siła Wojskowa Cyberobrona, Obrona społeczna Obrona cywilna	Zdolności obronne Zarządzanie Bezpieczeństwo wewnętrzne Prawidłowe funkcjonowanie społeczeństwa i usług publicznych	Bezpieczeństwo państwa obywateli	Budowa na całym terytorium kraju powszechnej gotowości obronnej; wzmocnienia potencjału odstraszenia Sił Zbrojnych RP; Zespół Działań Cyberprzestrzennych (ZDC) będące wsparciem dla Wojsk OT; zapewnienie ochrony

			ludności i mienia, wzmocnienie granicy państwowej oraz bezpieczeństwo infrastruktury krytycznej; Obrona Cyberprzestrzeni;
Obrona psychologiczna	Odporność psychologiczna	Tożsamość i dziedzictwo narodowe	Przygotowania społeczeństwa do wypełniania obywatelskiego obowiązku obrony ojczyzny; kształtowania patriotycznych postaw i fundamentów systemu obronnego państwa.
Filar ekonomiczny	Gospodarka, infrastruktura, bezpieczeństwo dostaw	Rozwój społeczny i gospodarczy, ochrona środowiska	Kształtowanie potrzeby utrzymywania sprawności fizycznej
	Aktywność międzynarodowa i w Unii Europejskiej	Polska w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego	Współpraca szkoleniowa z USA (National Guard)

Źródło: Opracowano na podstawie DD-3.40 Wojska Obrony Terytorialnie w operacji, Warszawa 2018 r.

WOT którego żołnierze mają bezpośredni kontakt z społecznością na całym obszarze państwa jest rodzajem sił zbrojnych który ma największy potencjał w zakresie realizacji założeń strategii obrony powszechnej. Poprzez utrzymywanie wysokiej gotowości do

podjęcia działań²⁵ są również rodzajem sił zbrojnych który może być użyty natychmiastowo w dowolnym obszarze kraju.

Rozwijanie poszczególnych zdolności przez WOT wpisuje się w założenia obrony powszechnej, ponieważ będąc rodzajem Sił Zbrojnych RP, przyczyniają się do²⁶:

- a. budowy na całym terytorium kraju powszechnej gotowości obronnej;
- b. wzmocnienia potencjału odstraszenia Sił Zbrojnych RP;
- c. zwiększenia gotowości Sił Zbrojnych RP (adekwatnie do zaistniałego zagrożenia o charakterze militarnym i niemilitarnym) celem niedopuszczenia do eskalacji zagrożenia oraz usunięcia skutków jego wystąpienia, w tym zapewnienia ochrony ludności i mienia, wzmocnienia granicy państwowej oraz bezpieczeństwa infrastruktury krytycznej;
- d. wspierania budowy rezerw osobowych Sił Zbrojnych RP;
- e. przygotowania społeczeństwa do wypełniania obywatelskiego obowiązku obrony ojczyzny;
- f. kształtowania patriotycznych postaw i fundamentów systemu obronnego państwa.

Jedną z zasadniczych zmian dla formy systemu bezpieczeństwa Rzeczypospolitej nadającej mu cechy obrony powszechnej była zmiana w Ustawie z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1967 nr 44 poz. 220) w której wyodrębniono TSW precyzując sposób jej pełnienia. Zmiana ta ułatwiła i skróciła czasu powołania do służby wojskowej a zastosowane rozwiązania szkoleniowe w WOT umożliwiły szybkie przeszkolenie dużych ilości ochotników.

TSW to specyficzny sposób pełnienia służby wojskowej a jednocześnie funkcji społecznej. Aktywność obywatelska żołnierza TSW związana jest mocno ze **środowiskiem lokalnym**. Obejmuje często regiony w których nie ma jednostek wojsko operacyjnych, co sprzyja propagowaniu w tych środowiskach idei służby państwu i wspierania wysiłku na rzecz budowy systemu bezpieczeństwa powszechnego. Poprzez rozmieszczenie na terenie całego kraju poszczególnych batalionów WOT, żołnierze tej formacji mają największy i najlepszy kontakt bezpośredni a poprzez to możliwość bezpośrednich interakcji z obywatelami w swoich miejscach zamieszkania spośród wszystkich Rodzajów Sił Zbrojnych RP.

²⁵ Na wysoki stopień gotowości i czas stawiennictwa ma wpływ brak specjalistycznego uzbrojenia i związane z tym ograniczenia techniczne, co wpływa jednocześnie na mały potencjał bojowy.

²⁶ DD-3.40, *Wojska Obrony Terytorialnej w operacji*, Warszawa 2018.

Specyfika WOT polega na ich regionalizmie, który wpisany w lokalną społeczność powoduje, że ten rodzaj sił zbrojnych bez wątpienia staje się spoiwem lokalnych społeczności na poziomie administracyjnym, militarnym, jak również więzi obywatelskich. Poprzez powyższe wpływa na takie aspekty jak odporność psychologiczną społeczeństwa będącą elementem strategii obrony powszechnej.

Podstawową funkcją Wojsk Obrony Terytorialnej – w zamyśle ich powstania i wykorzystania – jest uzupełnienie potencjału obronnego, a finalnie zapewnienie bezpieczeństwa państwa przed zagrożeniami pochodzenia zewnętrznego. W tym względzie Wojska Obrony Terytorialnej są częścią systemu **zapewniającego ochronę bytu narodowego i nienaruszalność granic**. Dzięki swojej obecności zapobiegają powstaniu zagrożeń (odstraszanie), a w wypadku ich powstania są narzędziem ich ograniczania²⁷.

W obowiązującej Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2020 r. nie można odnaleźć sprecyzowanych zadań dla poszczególnych podmiotów państwa i ich roli w celu realizacji strategii obrony powszechnej. Zdaniem autorów taka sytuacja nie pozwala na jasny podział zakresów odpowiedzialności. Budowa „kompleksowej wizji kształtowania bezpieczeństwa²⁸” bez podziału odpowiedzialności i skompletowania poszczególnych jego elementów powoduje rozmycie zadań i obowiązków.

Podsumowując, WOT to element składowy systemu obrony powszechnej państwa o zasięgu lokalnym i regionalnym. Zdobywanie przewagi Polski nad innymi państwami nie musi być pochodną przewagi militarnej, w toku przyjętych doktryn i zobowiązań sojuszniczych powinna być pochodną optymalnego wykorzystania posiadanych zasobów, także społecznych. Żołnierze TSW mogą być najlepszym środkiem zapobiegawczym w celu przeciwdziałania min. destabilizacji, dywersji, osłabienia morale, czyli wszystkim działaniom podejmowanym przez przeciwnika przed faktycznym rozpoczęciem działań militarnych.

Błędem zdaniem autorów jest wykorzystywanie żołnierzy TSW jako substytutu Obrony Cywilnej, zarówno w aspekcie kapitałowym, bezpieczeństwa militarnego jak i społecznym.

Biorąc pod uwagę powyższe, wyrażamy nadzieję, że zaprezentowane wnioski stanowić będą początek dociekań nad doskonaleniem systemu wykorzystania WOT w

²⁷A. Michalak, *Cele, zadania, struktura i funkcje wojsk obrony terytorialnej w XXI wieku* (red.) *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, 2017 nr 3, s.35.

²⁸ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP, Warszawa 2020, s. 5.

aspekcie bezpieczeństwa państwa i realizacji strategii obrony powszechnej, która zdaniem Dowódcy WOT gen. dyw. Wiesława Kukuły jest²⁹: *idealnym rozwiązaniem balansującym koszty i efektywność obrony w państwach małych i średnich, które (...) znajdują się blisko źródeł zagrożeń.*

BIBLIOGRAFIA:

1. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1967 nr 44 poz. 220)
2. *Wojska Obrony Terytorialnej w operacji*, DD-3.40, Warszawa 2018.
3. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP*, Warszawa 2020.
4. *Strategia Obrony Szwecji*, Sztokholm 2015.
5. Cat-Mackiewicz S., *Zielone Oczy*, Kraków 2012.
6. Michałak A., , *Cele, zadania, struktura i funkcje wojsk obrony terytorialnej w XXI wieku* (red.) *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, nr 3, 2017.
7. Szymański P., *Nowe pomysły na obronę totalną bezpieczeństwo całościowe w Finlandii I Estonii, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia*, Warszawa 2020.

INTERNET

1. https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=singapore [dostęp w dniu 01.10.2020r.]
2. https://www.mindef.gov.sg/oms/imindef/mindef_websites/topics/totaldefence/totaldefence2020.html [dostęp w dniu 01.10.2020r.]
3. <https://www.defence24.pl/gen-kukula-koncepcja-obrony-totalnej-moze-znalezc-swietny-grunt-na-wdrozenie-w-polsce-defence24-tv> [dostęp w dniu 01.10.2020r.]
4. P. Visuri, *Evolution of the Finnish Military Doctrine 1945–1985*, „Finnish Defence Studies 1”, War College, Helsinki 1990, <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/119958/FDS%201%20OCR.pdf?sequence=2&isAllow=yvv> [dostęp w dniu 01.10.2020r.]
5. *The Security Strategy for Society*, Government Resolution, The Security Committee of Finland, , www.turvallisuuskomitea.fi. [dostęp 02.11.2020r.]

²⁹ <https://www.defence24.pl/gen-kukula-koncepcja-obrony-totalnej-moze-znalezc-swietny-grunt-na-wdrozenie-w-polsce-defence24-tv> [dostęp w dniu 01.10.2020r.]

Владимир БОГДАНОВИЧ³⁰

Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine

e-mail: bogdnr11@gmail.com

ORCID 0000-0003-0481-9454

Сергей ГОДЗЬ³¹

Central Scientific and Research Institute of the Armed Forces of Ukraine

e-mail: sergiigodz1968@ukr.net

ORCID 0000-0002-7860-2330

Роман ПАНТЮШЕНКО³²

Central Scientific and Research Institute of the Armed Forces of Ukraine

e-mail: prvm79@ukr.net

ORCID 0000-0002-9301-9389

Методический подход к оцениванию результатов проведения учебных сборов с военнообязанными

Streszczenie

W artykule przedstawiono metodyczne podejście do oceny wyników przeprowadzania szkoleń wojskowych. Obecnie procedura oceny wyników przeprowadzania szkoleń żołnierzy nie posiada wystarczających regulacji prawnych. Proponowana przez autorów metoda oceny omawianych wyników, pozwala ocenić dynamikę zmian poziomu szkolenia z uwzględnieniem poziomu niezbędnej wiedzy i umiejętności żołnierzy.

Słowa kluczowe: siły obronne, wojsko, szkolenie bojowe, planowanie szkolenia wojskowego. wiedza, umiejętności, program szkolenia bojowego, techniki, metody badawcze.

³⁰ Doctor of Technical Sciences Professor Chief Research of Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

³¹ Candidate of Military Sciences, Senior Researcher of the Central Scientific and Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

³² Senior Researcher of the Central Scientific and Research Institute of the Armed Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Abstract. The article describes the essence of the methodological approach to assessing the results of training courses with Reserve component. The relevance of the work is due to the fact that at present the procedure for assessing the results of training courses with Reserve component remains normatively unregulated. This has a negative effect both on the substantiation of the frequency and duration of training courses with the indicated category of personnel and on the planning of the combat training of formations (units) as a whole. The results of the analysis of the existing methods (techniques) for assessing the effectiveness of combat training of military formations of the defense forces, as well as its planning, indicate that they do not provide for a unified scientifically grounded approach to assessing the impact of the results of conducting a training courses with Reserve component on the level of their preparation (training), in particular, to restore by them in the process of training previously acquired knowledge, skills and abilities.

The method proposed by the authors for assessing the impact of the results of conducting a training courses with Reserve component, taking into account the level of recovery by them in the process of learning the necessary knowledge, skills and abilities, allows us to trace the dynamics of changes in the level of preparation (training) of those Reserve component following the results of training courses with them. Executable mathematical models formalize the relationship between such indicators as the presence and dynamics of changes in information in the memory of a conscript, the loss rate and the coefficient of recovery in the memory of a conscript of necessary information, the current and required level of his training, the frequency and duration of training courses.

The article is a logical continuation of the previous publications of the authors on the research topic concerning the methodological foundations of the development of comprehensive combat training programs of military formations of the state defense forces, in particular, formations (units) of the Armed Forces of Ukraine.

Key words: defense forces; forces (unit); Reserve component; combat training; combat training planning; knowledge, skills, abilities; Comprehensive combat training program; training courses; research methodologies and methods.

Аннотация. В статье изложена сущность методического подхода к оцениванию результатов проведения учебных сборов с военнообязанными. Актуальность работы обусловлена тем, что в настоящее время порядок оценивания результатов проведения

учебных сборов с военнообязанными остается нормативно не урегулированным. Это отрицательно сказывается как на обосновании периодичности и продолжительности проведения учебных сборов с указанной категорией личного состава, так и на планировании боевой подготовки соединений (частей) в целом. Результаты анализа существующих методов (методик) оценивания эффективности боевой подготовки воинских формирований сил обороны, а также ее планирования, свидетельствуют о том, что они не предусматривают единого научно обоснованного подхода к оцениванию влияния результатов проведения учебных сборов с военнообязанными на уровень их подготовки (обученности), в частности на восстановление ими в процессе обучения ранее приобретенных знаний, умений и навыков.

Предлагаемый авторами Метод оценивания влияния результатов проведения учебных сборов с военнообязанными с учетом уровня восстановления ими в процессе обучения необходимых знаний, умений и навыков позволяет проследить динамику изменения уровня подготовки (обученности) военнообязанных по итогам проведения с ними учебных сборов. Используемые математические модели формализуют взаимосвязь между такими показателями, как наличие и динамика изменения информации в памяти военнообязанного, коэффициент потери и коэффициент восстановления в памяти военнообязанного необходимой информации, текущий и требуемый уровень его обученности, периодичность и продолжительность учебных сборов.

Статья является логическим продолжением предыдущих публикаций авторов по теме исследования, касающейся методологических основ разработки комплексных программ боевой подготовки воинских формирований сил обороны государства, в частности соединений (частей) Вооруженных Сил Украины.

Ключевые слова: силы обороны; соединение (часть); военнообязанные; боевая подготовка; планирование боевой подготовки; знания, умения, навыки; комплексная программа боевой подготовки; учебные сборы; методики, методы исследования.

Вступление.

Опыт боевой подготовки (БП) войск свидетельствует о том, что в настоящее время порядок оценивания результатов проведения учебных сборов с

военнообязанными (далее – В) остается нормативно не урегулированным. Это отрицательно сказывается как на обосновании периодичности и продолжительности проведения учебных сборов с указанной категорией личного состава, так и на планировании БП соединений (частей) в целом.

По мнению авторов, одним из возможных путей решения этой проблемы является разработка и внедрение в процесс БП войск комплексных программ БП воинских формирований типа соединение (часть), позволяющих, наряду с другими вопросами, обосновать требуемую периодичность и продолжительность проведения учебных сборов с В, а также более объективно оценивать их результаты^{33, 34, 35}.

Анализ последних исследований и публикаций.

В предыдущих публикациях, в частности в^{1, 2, 3, 36} были изложены результаты анализа существующих методик оценивания эффективности БП воинских формирований сил обороны. Установлено, что существующие методики не дают четкого и однозначного ответа на важный вопрос: по каким именно показателям необходимо оценивать влияние результатов проведения учебных сборов с В на уровень их подготовки (с учетом восстановления у В необходимых знаний, умений и навыков – ранее приобретенной информации)?

Цель статьи.

Цель статьи состоит в изложении методического подхода к оцениванию результатов проведения учебных сборов с В – *сущности Метода оценивания влияния результатов проведения учебных сборов с В с учетом уровня восстановления у них в процессе обучения необходимых знаний, умений и навыков.*

Статья является логическим продолжением предыдущих публикаций авторов по данному направлению исследования, в частности^{37, 38, 39, 40, 41, 42, 43}.

³³. І. С. Романченко, В. О. Шуєнкін, Г. А. Саковський, С. В. Годзь, *Математичні основи теорії утримання військ за ступенем їх готовності*, Київ 2019, s. 220.

³⁴. Можаровський В. М., Годзь С. В., *Ключові аспекти методологічних основ розроблення комплексних програм бойової підготовки військових формувань сил оборони держави*, "Збірник наукових праць ХНУПС ім. Івана Кожедуба. Харків" 2019, nr 4 (62), s. 7–17.

³⁵. Можаровський В. М., Годзь С. В., Саковський Г. А., *Методологічні основи розроблення комплексних програм бойової підготовки військових формувань сил оборони держави*, "Збірник наукових праць ЦНДІ ЗС України" 2019, nr 4 (90), s. 16–24.

³⁶. Можаровський В. М., Годзь С. В., Саковський Г. А., *Аналіз існуючих методик оцінювання ефективності планування бойової підготовки та рівня навченості військових формувань сил оборони держави*, "Збірник наукових праць ЦНДІ ЗС України" 2019, nr 3 (89), s. 77–90.

³⁷. Годзь С. В., *Математична модель планування періодичності проведення навчальних зборів із військовозобов'язаними з урахуванням лінійної залежності швидкості втрачання ними раніше набутих*

Основной текст.

Допустим, что скорость потери ранее приобретенной информации изменяется нелинейно, например, по квадратическому закону относительно объема (количества) α информации (измеряется в “битах”), сохраняемой в памяти B в определенный момент времени:

$$\frac{d\alpha}{dt} = -q \cdot \alpha^2, \quad \text{бит / единица времени.}$$

Для восстановления утраченных знаний, умений и навыков с B с определенной периодичностью проводятся учебные сборы (основная форма их подготовки).

Предположим, что скорость восстановления информации в памяти B пропорциональна значению $k \cdot \alpha$ относительно объема (количества) α информации, сохраняемой в его памяти. Тогда процесс изменения количества этой информации в памяти B (ее потеря и восстановление) может быть описан таким уравнением:

$$\frac{d\alpha}{dt} = -q \cdot \alpha^2 + k \cdot \alpha, \quad \text{бит / единица времени.} \quad (1)$$

где q – коэффициент потери, k – коэффициент восстановления информации в памяти B (коэффициенты подлежащие определению, исходя из динамики потери и

знань, умінь та навичок / С. В. Годзь, Г. А. Саковський: Збірник матеріалів семінарів 2019, nr 2(27). К.: ЦНДІ ЗС України, 2019, s. 128–142.

³⁸. Годзь С. В., Обґрунтування періодичності проведення навчальних зборів із військовозобов’язаними з урахуванням лінійної та нелінійної залежності швидкості втрачання ними раніше набутих знань, умінь і навичок, “Труди університету: збірник наукових праць НУО України ім. Івана Черняховського” 2020, nr 1 (57), s. 125–142.

³⁹. Годзь С. В., Обґрунтування загального обсягу навчальних годин комплексної програми бойової підготовки військового формування типу з’єднання (частини) будь-якого ступеня готовності, “Труди університету: збірник наукових праць НУО України ім. Івана Черняховського” 2020, nr 2 (158), s. 120–132.

⁴⁰. Годзь С. В., Оптимізаційна задача розподілу навчальних годин комплексної програми бойової підготовки з’єднання (частини) між спеціалістами (підрозділами) родів військ для досягнення заданого рівня їх навченості, Збірник наукових праць ЦНДІ ЗС України 2020, nr 2 (93), s. 51–62.

⁴¹. Годзь С. В., Мажаровський В. М., Пантюшенко Р. В., Оптимізація розподілу навчальних годин комплексної програми бойової підготовки з’єднання (частини) між спеціалістами (підрозділами) родів військ // Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України: науково-технічний журнал ХНУПС ім. Івана Кожедуба 2020, nr (40), s. 25–35.

⁴². Годзь С. В., Оптимізація розподілу навчальних годин комплексної програми бойової підготовки з’єднання (частини) між спеціалістами (підрозділами) родів військ (нелінійний варіант), Труди університету: збірник наукових праць НУО України ім. Івана Черняховського 2020, nr 5 (161), s. 106–117.

⁴³. Годзь С. В., Оптимізаційна задача розподілу навчальних годин Комплексної програми бойової підготовки між спеціалістами (підрозділами) родів військ для досягнення заданого рівня навченості з’єднання (частини), Збірник наукових праць ЦНДІ ЗС України 2020, nr 3 (94), s. 50–61.

восстановления в памяти В информации, ранее им приобретенной по той или иной специальности).

Полученное нелинейное дифференциальное уравнение (ДУ) первого порядка (1) является уравнением Бернулли, которое решается стандартным для данного ДУ методом^{44, 45}. Для этого разделим обе части уравнения на α^2 :

$$a^{-2} \cdot \frac{d\alpha}{dt} = -q + \frac{\kappa}{a} \quad \text{или} \quad a^{-2} \cdot \frac{d\alpha}{dt} - \frac{\kappa}{a} = -q. \quad (2)$$

Проведем замену α на z :

$$z = \alpha^{-1}, \quad (3)$$

тогда производная по времени вычисляется обычным порядком:

$$z' = \frac{dz}{dt} = -a^{-2} \cdot \frac{d\alpha}{dt}.$$

Подставив это значение в (2), получим:

$$-\frac{dz}{dx} - \kappa \cdot z = -q \quad \text{или} \quad \frac{dz}{dx} + \kappa \cdot z = q. \quad (4)$$

Это уже линейное ДУ, которое можно решить, например, методом Фурье^{46, 47, 48} таким способом:

ищем решение ДР (4) в виде производной двух функций от t :

$$z = u(t) \cdot v(t). \quad (5)$$

⁴⁴. Завойко Б.М., Лещій Н.П., *Технічна механіка рідин і газів: основні теоретичні положення та задачі*: навч. посібник для студ. Інж.-техн. спец. / За ред.. В.М Жука. – Львів: Новий Світ -2000, 2004. – 120 с.: іл.+ додатки. – (Вища освіта в Україні). – ISBN 966-7827-44-5 (PDF-файл).

⁴⁵. Колчунов В.І., *Теоретична та прикладна гідромеханіка*. Навчальний посібник. – К.: НАУ, 2004. – 336 с. в Україні). – ISBN 966-598-174-9.

⁴⁶. Методичні розробки до вивчення нормативного курсу “Рівняння математичної фізики” (класифікація рівнянь другого порядку, формули Даламбера і Пуассона, метод відокремлення змінних) для студентів факультету кібернетики. Упоряд. С.О.Войцеховський, В.І.Гаркуша, М.П.Копистира та ін. – Київ, 2001, s. 65.

⁴⁷. Evans, L.C. (1998) *Partial Differential Equations*, Providence: American Mathematical Society. – ISBN 0-8218-0772-2.

⁴⁸. Перестюк М.О., Маринець В.В., *Теорія рівнянь математичної фізики*: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2001.

Если

$$z' = \frac{dz}{dt} = v \cdot \frac{du}{dt} + u \cdot \frac{dv}{dt};$$

(6)

то, подставляя (5), (6) в (4), получим:

$$v \cdot \frac{du}{dt} + u \cdot \frac{dv}{dt} + \kappa \cdot u(t) \cdot v(t) = q \quad \text{или} \quad u \cdot \left[\frac{dv}{dt} + \kappa \cdot v(t) \right] + v \cdot \frac{du}{dt} = q.$$

(7)

Выберем функцию v такой, чтобы $\frac{dv}{dt} + \kappa \cdot v(t) = 0$. Получим ДУ с разделяющимися переменными:

$$\frac{dv}{v} = -\kappa \cdot dt,$$

(8)

откуда $\ln v = -\kappa \cdot t$ или $v = e^{-\kappa \cdot t}$ ⁴⁹.

(9)

Тогда из (7) получим: $v \cdot \frac{du}{dt} = q$ или, с учетом (9), $du = q \cdot e^{\kappa \cdot t} dt$, откуда

$$u = q \cdot \frac{1}{\kappa} \cdot e^{\kappa \cdot t} + C.$$

(10)

С учетом (5), (9), (10),

$$z = u(t) \cdot v(t) = \left(q \cdot \frac{1}{\kappa} \cdot e^{\kappa \cdot t} + C \right) \cdot e^{-\kappa \cdot t} = \frac{q}{\kappa} + C \cdot e^{-\kappa \cdot t} = a^{-1},$$

где C – постоянная интегрирования,

тогда объем (количество) α информации (3), сохраняющейся в памяти В, составит:

⁴⁹. Mortimer, Robert G. (2005). *Mathematics for physical chemistry*. Academic Press. s.9. – ISBN 0-125-08347-5, Extract of page 9).

$$a = \frac{1}{z} = \frac{\kappa}{q + \kappa \cdot C \cdot e^{-\kappa \cdot t}}.$$

(11)

Пусть в начальный момент ($t=0$) количество ранее приобретенной В информации составляло $\alpha = \alpha_0$ бит. Тогда $a = a_0 = \frac{\kappa}{q + \kappa \cdot C}$, откуда постоянная

интегрирования $C = \frac{1}{\alpha_0} - \frac{q}{\kappa}$. Следовательно, из (11) получим:

$$a = \frac{1}{z} = \frac{\kappa}{q + \kappa \cdot C \cdot e^{-\kappa \cdot t}} = \frac{1}{\frac{q}{\kappa} + C \cdot e^{-\kappa \cdot t}} = \frac{1}{\frac{q}{\kappa} + e^{-\kappa \cdot t} \cdot (\frac{1}{\alpha_0} - \frac{q}{\kappa})} =$$

(12)

$$= a_0 \cdot \frac{\kappa \cdot e^{\kappa \cdot t}}{\kappa - a_0 \cdot q \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})} = a_0 \cdot \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa \cdot t}}{\frac{\kappa}{q} - a_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})},$$

бит.

При $\kappa = 0$ в выражении (12) получаем неопределенность типа $0/0$, раскрываемую с помощью правила Лопиталя⁵⁰, в соответствии с которым

$$\lim_{\kappa \rightarrow 0} \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa \cdot t}}{\frac{\kappa}{q} - a_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})} = \frac{0}{0} = \frac{\frac{d}{d\kappa}(\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa \cdot t})}{\frac{d}{d\kappa}[\frac{\kappa}{q} - a_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})]} =$$

$$\frac{\frac{1}{q} \cdot e^{\kappa \cdot t} + \frac{\kappa}{q} \cdot t \cdot e^{\kappa \cdot t}}{\frac{1}{q} + a_0 \cdot t \cdot e^{\kappa \cdot t}} \Big|_{\kappa \rightarrow 0} = \frac{1}{1 + a_0 \cdot q \cdot t},$$

тогда (при $\kappa = 0$). $a = a_0 \cdot \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa \cdot t}}{\frac{\kappa}{q} - a_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})} = a_0 \cdot \frac{1}{1 + a_0 \cdot q \cdot t} = \frac{1}{q \cdot t + \frac{1}{a_0}}$ что естественно, и совпадает с результатами, изложенными в^{5, 6}. Обратим внимание на поведение

⁵⁰. Правило Лопітала та застосування його до знаходження границь функцій. Вища математика в прикладах і задачах, Клепко В.Ю., Голець В.Л. – пр 2. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – s. 270.

функции $a(t) = a_0 \cdot \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa \cdot t}}{\frac{\kappa}{q} - \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})}$ согласно (12) при разных значениях t . Так, при

$t = 0$ из (12) получаем: $a(t) = a_0 \cdot \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa \cdot t}}{\frac{\kappa}{q} - \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})} = a_0$, что естественно; при $t \rightarrow \infty$

получаем неопределенность типа ∞ / ∞ , раскрываемую с помощью правила Лопиталя:

$$\lim_{t \rightarrow \infty} a_0 \cdot \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa \cdot t}}{\frac{\kappa}{q} - \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})} = \frac{\infty}{\infty} = \frac{\frac{d}{dt} a_0 \cdot \left(\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa \cdot t} \right)}{\frac{d}{dt} \left[\frac{\kappa}{q} - \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t}) \right]} = \frac{a_0 \cdot \frac{\kappa}{q} \cdot \kappa \cdot e^{\kappa \cdot t}}{\alpha_0 \cdot \kappa \cdot e^{\kappa \cdot t}} = \frac{\kappa}{q}.$$

В зависимости от соотношения ($>$ или $<$) между α_0 и $\frac{\kappa}{q}$ график $\alpha(t)$ согласно (12) может быть представлен, как показано на рис. 1.

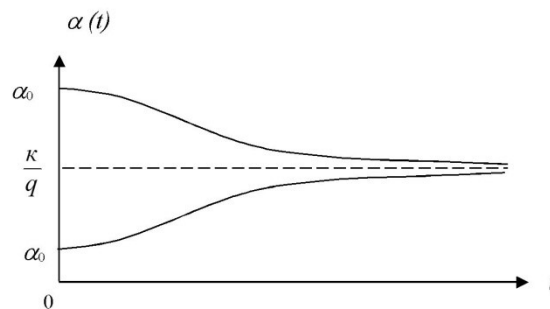

Рисунок 1 – График $\alpha(t)$ согласно (12) и в зависимости от соотношения

($>$ или $<$) между α_0 и $\frac{\kappa}{q}$.

Текущее значение уровня подготовки $\square$ В, соответствующее наличию в его памяти на протяжении определенного времени t необходимой информации a (12), будет равняться:

$$\delta = \frac{a}{a_0} = \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa \cdot t}}{\frac{\kappa}{q} - \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})},$$

(13)

откуда соотношение между коэффициентами восстановления κ и потери q информации в памяти В будет исчисляться как:

$$\frac{\kappa}{q} = \frac{\delta \cdot \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})}{\delta - e^{\kappa \cdot t}} \geq 0.$$

(14)

При $\square = 0$ в выражении (14) получаем неопределенность типа $0/0$, что раскрывается с помощью правила Лопиталя:

$$\lim_{\delta \rightarrow 0} \frac{\delta \cdot \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})}{\delta - e^{\kappa \cdot t}} = \frac{0}{0} = \frac{\frac{d}{d\delta} [\delta \cdot \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})]}{\frac{d}{d\delta} (\delta - e^{\kappa \cdot t})} \bigg|_{\delta \rightarrow 0} = \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t}).$$

(15)

Время t , на протяжении которого ранее усвоенный В объем информации a_0

снизится до уровня подготовки (обученности) В $\delta = \frac{\alpha}{\alpha_0} \leq 1$, вследствие потери и с учетом восстановления в памяти В информации, найдется из (13) как:

$$t = \frac{1}{\kappa} \cdot \ln \frac{\delta \cdot (\alpha_0 - \frac{\kappa}{q})}{\delta \cdot \alpha_0 - \frac{\kappa}{q}} > 0, \quad \text{лет}$$

(16)

Если в среднем на протяжении определенного времени t (за единицу времени, например, за $t=1$ год) В теряет какую-то часть $0 \leq x_1 < 1$ ранее приобретенной информации a_0 , то, с учетом (12), количество информации a_1 через $t=1$ год составит:

$$a_1 = a_0 - x_1 \cdot a_0 = a_0 \cdot (1 - x_1) = a_0 \cdot \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa}}{\frac{\kappa}{q} - \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa})},$$

(17)

$$1 - x_1 = \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^\kappa}{\frac{\kappa}{q} - \alpha_0 \cdot (1 - e^\kappa)},$$

откуда

а коэффициент пропорциональности q , характеризующий степень потери В информации (бит) за единицу времени ($t = 1$ год), будет выражаться через x_1 и κ , в сравнении с^{5,6} как:

$$q = \frac{1}{a_0} \cdot \frac{\kappa \cdot (1 - x_1 - e^\kappa)}{(1 - x_1) \cdot (1 - e^\kappa)} = \frac{1}{a_0} \cdot \frac{\kappa \cdot (1 - \frac{e^\kappa}{1 - x_1})}{1 - e^\kappa}, \quad (18)$$

откуда, в отличии от (14), получим:

$$\frac{\kappa}{q} = \frac{\alpha_0 \cdot (1 - e^\kappa)}{1 - \frac{e^\kappa}{1 - x_1}}.$$

(19)

При $\kappa = 0$ в выражении (18) получим неопределенность типа $0/0$, что раскрывается аналогично предыдущему случаю, с помощью правила Лопиталья:

$$\lim_{\kappa \rightarrow 0} \frac{\kappa \cdot (1 - \frac{e^\kappa}{1 - x_1})}{1 - e^\kappa} = \frac{0}{0} = \frac{\frac{d}{d\kappa} \left[\kappa \cdot (1 - \frac{e^\kappa}{1 - x_1}) \right]}{\frac{d}{d\kappa} (1 - e^\kappa)} \quad \kappa \rightarrow 0$$

$$= \frac{(1 - \frac{e^\kappa}{1 - x_1}) - \kappa \cdot \frac{e^\kappa}{1 - x_1}}{-e^\kappa} \quad \kappa \rightarrow 0 = \frac{x_1}{1 - x_1},$$

$$\text{тогда (при } \kappa = 0) \quad q = \frac{1}{a_0} \cdot \frac{\kappa \cdot (1 - \frac{e^\kappa}{1 - x_1})}{1 - e^\kappa} = \frac{1}{a_0} \cdot \frac{x_1}{1 - x_1}, \quad \text{что естественно и совпадает с }^{5,6}.$$

С учетом (13), (18), (19) текущее значение уровня подготовки (обученности) $\square$ В, соответствующее наличию в его памяти на протяжении определенного времени t необходимой информации a , может быть представлено в виде:

$$\delta = \frac{a}{a_0} = \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa t}}{\frac{\kappa}{q} - \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa t})} = \frac{\frac{e^{\kappa t}}{1 - \frac{e^{\kappa}}{1 - x_1}} \cdot \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa})}{\frac{1}{1 - \frac{e^{\kappa}}{1 - x_1}} \cdot \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa}) - \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa t})} = \frac{e^{\kappa t}}{1 - (1 - \frac{e^{\kappa}}{1 - x_1}) \cdot \frac{1 - e^{\kappa t}}{1 - e^{\kappa}}} \leq 1. \quad (20)$$

Если, как и ранее, при $x_1 = 0$ (потери информации в памяти В нет), то при $\kappa = 0$:

$$\delta = \frac{e^{\kappa t}}{1 - (1 - \frac{e^{\kappa}}{1 - x_1}) \cdot \frac{1 - e^{\kappa t}}{1 - e^{\kappa}}} = 1, \quad a = a_0, \text{ что естественно;}$$

при $x_1 \rightarrow 1$, но при $x_1 < 1$ (в памяти В остается хоть какая-то часть информации):

$$\delta = \frac{e^{\kappa t}}{1 - (1 - \frac{e^{\kappa}}{1 - x_1}) \cdot \frac{1 - e^{\kappa t}}{1 - e^{\kappa}}} \rightarrow 0, \quad a \rightarrow 0, \quad \text{что также}$$

естественно. Используя (12), вычислим значение $\frac{\kappa}{q} = \frac{\delta \cdot \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa t})}{\delta - e^{\kappa t}} \geq 0$, например, при $\kappa = 0,1$, $\kappa = 0,2$ (табл. 1), и построим графики (рис. 2, 3) зависимостей

$$\delta = \frac{a}{a_0} = \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa t}}{\frac{\kappa}{q} - \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa t})} \quad (13) \text{ с параметром } t = 1, 3, 5 \text{ лет.}$$

Таблица 1 – Значение $\frac{\kappa}{q} = \frac{\delta \cdot \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa t})}{\delta - e^{\kappa t}} \geq 0$ с учетом (15) при $a_0 = 50$ кбайт = $50 \cdot 1024$ байт = $50 \cdot 1024 \cdot 8$ бит = 409 600 бит.

Возможные значения δ	Возможные значения t (лет)					
	0	1	2	3	4	5
$\kappa = 0,1$						
0	0	0	0	0	0	0
0,2	0	1,16	2,16	3,04	3,81	4,48
0,4	0	2,98	5,37	7,37	9,01	10,39
0,6	0	5,21	10,65	14	16,55	18,56
0,8	0	13,77	21	25,45	28,44	30,58
1,0	0	50	50	50	50	50

$\kappa = 0,2$						
0	0	0	0	0	0	0
0,2	0	2,16	3,81	5,07	6,05	6,82
0,4	0	5,37	9,01	11,56	13,43	14,82
0,6	0	10,65	16,55	20,18	22,62	24,33
0,8	0	21	28,44	32,17	34,39	35,83
1,0	0	50	50	50	50	50

$$\delta = \frac{a}{a_0} = \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa \cdot t}}{\frac{\kappa}{q} - \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})}$$

$$\delta = \frac{a}{a_0} = \frac{\frac{\kappa}{q} \cdot e^{\kappa \cdot t}}{\frac{\kappa}{q} - \alpha_0 \cdot (1 - e^{\kappa \cdot t})}$$

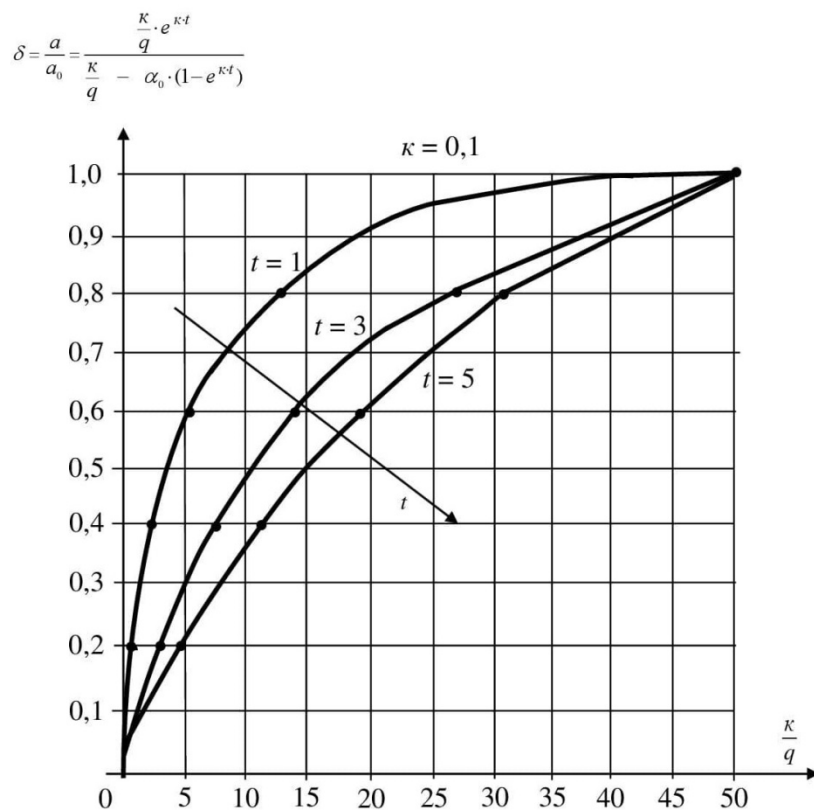

Рисунок 2 – Степень влияния на уровень обученности δ В на протяжении определенного времени ($t = 1, 3, 5$ лет) значений $\frac{\kappa}{q}$ – соотношения коэффициентов восстановления (κ) и потери (q) информации в памяти В (при условии, что $\kappa = 0,1$).

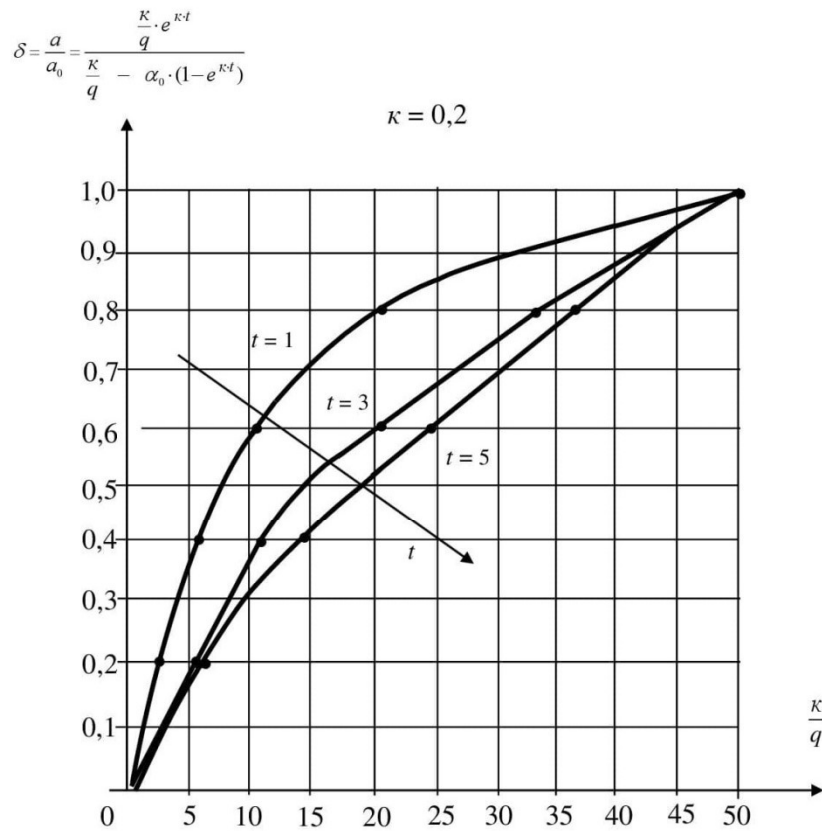

Рисунок 3 – Степень влияния на уровень обученности $\delta В$ на протяжении определенного времени ($t = 1, 3, 5$ лет) значений $\frac{\kappa}{q}$ – соотношения коэффициентов восстановления (κ) и потери (q) информации в памяти В (при условии, что $\kappa = 0,2$).

Из табл. 1 и графиков (рис. 2, 3) можно сделать вывод о степени влияния на уровень обученности $\square В$ (в соответствии с количеством информации a , что на протяжении определенного времени t сохраняется в памяти В) значений $\frac{\kappa}{q}$ – соотношения коэффициентов потери (q) и восстановления (κ) информации в памяти В, при условии, что $\kappa = 0,1$ и, $\kappa = 0,2$. Как видно, с увеличением значения κ и при одинаковых значениях $\frac{\kappa}{q}$ графики смещаются вправо, что естественно.

Из полученных соотношений $\frac{\kappa}{q}$ (19) могут быть определены значения

$$q = \frac{\kappa}{\frac{\kappa}{q}} = \frac{1}{a_0} \cdot \frac{\kappa \cdot (1 - \frac{e^{\kappa}}{1 - x_1})}{1 - e^{\kappa}}$$

коэффициента потери в памяти В информации (18).

Динамика изменения уровня подготовки δ (20) В, соответствующая наличию в памяти В на протяжении определенного времени t (лет) необходимой информации a , например при $\kappa=0,2$, показана на рис. 4 ($0 \leq x_1 < 1$ – часть информации, теряемая в среднем за $t = 1$ год).

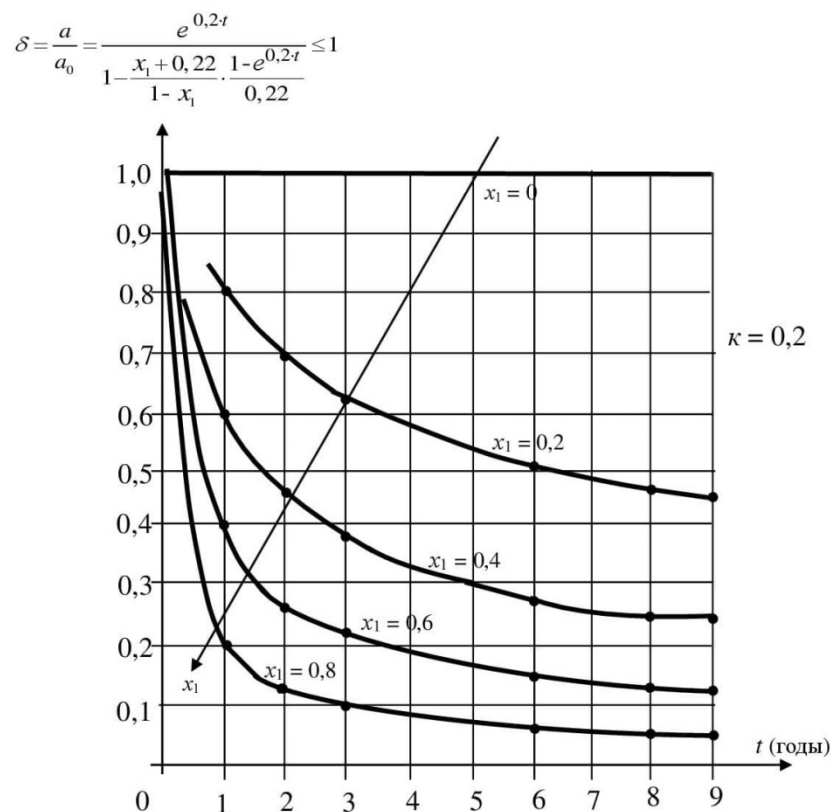

Рисунок 4 – Динамика изменения уровня подготовки δ В, соответствующая наличию в памяти В на протяжении определенного времени t (лет) необходимой информации a , при условии, что $\kappa=0,2$; $0 \leq x_1 < 1$ – часть информации, теряемая в среднем за $t = 1$ год.

Из графика (рис. 4) видно, что с учетом коэффициента $\kappa = 0,2$ значение $\square$, в сравнении с $\square$ [6], на протяжении определенного времени t снижается меньше, а кривые, отражающие динамику изменения $\square$ – уровня подготовки (обученности) В (что соответствует наличию в памяти В на протяжении определенного времени t необходимой информации a), проходят выше в сравнении с кривыми, отражающими динамику изменения уровня подготовки В без учета коэффициента $0 < \kappa \leq 1$, а только с учетом значения $0 \leq x_1 < 1$ (части теряемой информации в среднем за $t = 1$ год) и, соответственно, коэффициента потери этой информации (q). Это закономерно, так как в процессе обучения информация в памяти В частично восстанавливается.

Вывод.

Изложенный в статье методический подход к оцениванию результатов проведения учебных сборов с В позволяет определить *степень влияния на уровень их подготовки (обученности) $\square$* (в соответствии с количеством информации a , сохраняющейся в памяти В на протяжении определенного периода t лет) *значений $\frac{\kappa}{q}$ – соотношения коэффициентов потери (q) и восстановления (κ) информации.*

По мнению авторов, перспективой дальнейшего исследования является разработка необходимой программной реализации рассмотренного метода, что даст возможность более объективно оценивать результаты проведения учебных сборов с военнообязанными и на основании этого планировать их периодичность и продолжительность.

Библиография:

Монография

I. S. Romanchenko, V. O. Shuyenkin, H. A. Sakovs'kyi, S. V. Hodz', *Matematychni osnovy teoriiy utrymannya viys'k za stupenem yikh hotovnosti*, Kyiv 2019, s. 220.

Научные статьи

Mozharovs'kyi V. M., Hodz' S. V., *Klyuchovi aspekty metodolohichnykh osnov rozroblennya kompleksnykh prohram boyovoyi pidhotovky viys'kovykh formuvan' syl oborony derzhavy*, "Zbirnyk naukovykh prats' KHNUPS im. Ivana Kozheduba. Kharkiv" 2019, nr 4

(62), s. 7–17.

Mozharovs'kyy V. M., Hodz' S. V., Sakovs'kyy H. A., *Metodolohichni osnovy rozroblennya kompleksnykh prohram boyovoyi pidhotovky viys'kovykh formuvan syl oborony derzhavy*, “Zbirnyk naukovykh prats' TSNDI ZS Ukrayiny” 2019, nr 4 (90), s. 16–24.

Mozharovs'kyy V. M., Hodz' S. V., Sakovs'kyy H. A., *Analiz isnyuyuchykh metodyk otsinyuvannya efektyvnosti planuvannya boyovoyi pidhotovky ta rivnya navchenosti viys'kovykh formuvan' syl oborony derzhavy*, “Zbirnyk naukovykh prats' TSNDI ZS Ukrayiny” 2019, nr 3 (89), s. 77–90.

Hodz' S. V., *Matematychna model' planuvannya periodychnosti provedennya navchal'nykh zboriv iz viys'kovozobov'yazanykh z urakhuvannyam liniynoyi zalezhnosti shvydkosti vtrachannya nymy ranishe nabutykh znan', umin' ta navychok* / S. V. Hodz', H. A. Sakovs'kyy: Zbirnyk materialiv seminariv 2019, nr 2(27). K.: TSNDI ZS Ukrayiny, 2019, s. 128–142.

Hodz' S. V., *Obgruntuvannya periodychnosti provedennya navchal'nykh zboriv iz viys'kovozobov'yazanykh z urakhuvannyam liniynoyi ta neliniynoyi zalezhnosti shvydkosti vtrachannya nymy ranishe nabutykh znan', umin' i navychok*, “Trudy universytetu: zbirnyk naukovykh prats' NUO Ukrayiny im. Ivana Chernyakhovs'koho” 2020, nr 1 (57), s. 125–142.

Hodz' S. V., *Obgruntuvannya zahal'noho obsyahu navchal'nykh hodyn kompleksnoyi prohramy boyovoyi pidhotovky viys'kovoho formuvannya typu z'yednannya (chastyna) bud'-yakoho stupenya hotovnosti*, “Trudy universytetu: zbirnyk naukovykh prats' NUO Ukrayiny im. Ivana Chernyakhovs'koho” 2020, nr 2 (158), s. 120–132.

Hodz' S. V., *Optymizatsiyna zadacha rozpodilu navchal'nykh hodyn kompleksnoyi prohramy boyovoyi pidhotovky z'yednannya (chastyny) mizh spetsialistamy (pidrozdilamy) rodiv viys'k dlya dosyahnennya zadanoho rivnya yikh navchenosti*, Zbirnyk naukovykh prats' TSNDI ZS Ukrayiny 2020, nr 2 (93), s. 51–62.

Hodz' S. V., Mozharovs'kyy V. M., Pantyushenko R. V., *Optymizatsiya rozpodilu navchal'nykh hodyn kompleksnoyi prohramy boyovoyi pidhotovky z'yednannya (chastyny) mizh spetsialistamy (pidrozdilamy) rodiv viys'k* // Nauka i tekhnika Povitryanykh Syl Zbroynykh Syl Ukrayiny: naukovo-tekhnichnyy zhurnal KHNUPS im. Ivana Kozheduba 2020, nr (40), s. 25–35.

Hodz' S. V., *Optymizatsiya rozpodilu navchal'nykh hodyn kompleksnoyi prohramy boyovoyi pidhotovky z'yednannya (chastyny) mizh spetsialistamy (pidrozdilamy) rodiv viys'k*

(*neliniyny variant*), Trudy universytetu: zbirnyk naukovykh prats' NUO Ukrayiny im. Ivana Chernyakhovs'koho 2020, nr 5 (161), s. 106–117.

Hodz' S. V., *Optyimizatsiyna zadacha rozpodilu navchal'nykh hodyn Kompleksnoyi prohramy boyovoyi pidhotovky mizh spetsialistamy (pidrozdilamy) rodiv viys'k dlya dosyahnennya zadanoho rivnya navchenosti z'yednannya (chastyny)*, Zbirnyk naukovykh prats' TSNDI ZS Ukrayiny 2020, nr 3 (94), s. 50–61.

Zavoyko B.M., Leshchiiy N.P., *Tekhnichna mekhanika ridyn i haziv: osnovni teoretychni polozhennya ta zadachi: navch. posibnyk dlya stud. Inzh.-tekhn. spets. / Za red.. V.M Zhuka. – L'viv: Novyy Svit -2000, 2004. – 120 s.: il.+ dodatky. – (Vyshcha osvita v Ukrayini). – ISBN 966-7827-44-5 (PDF-fayl).*

Kolchunov V.I., *Teoretychna ta prykladna hidromekhanika. Navchal'nyy posibnyk. – K.: NAU, 2004. – 336 s. v Ukrayini). – ISBN 966-598-174-9.*

Metodychni rozrobky do vyvchennya normatyvnoho kursu “Rivnyannya matematychnoyi fizyky” (klasyfikatsiya rivnyan' druhoho poryadku, formuly Dalamбера i Puassona, metod vidokremlennya zminnykh) dlya studentiv fakul'tetu kibernetiky. Uporyad. S.O.Voytsekhovs'kyy, V.I.Harkusha, M.P.Kopystyra ta in. – Kyiv, 2001, s. 65.

Evans, L.C. (1998) *Partial Differential Equations*, Providence: American Mathematical Society. – ISBN 0-8218-0772-2.

Perestyuk M.O., Marynets' V.V., *Teoriya rivnyan' matematychnoyi fizyky: Navchalyy posibnyk. – K.: Lybid', 2001.*

Mortimer, Robert G. (2005). *Mathematics for physical chemistry*. Academic Press. c.9. – ISBN 0-125-08347-5, Extract of page 9).

Pravylo Lopitalya ta zastosuvannya yoho do znakhodzhennya hranyts' funktsiy. Vyshcha matematika v prykladakh i zadachakh, Klepko V.YU., Holets' V.L. – nr 2. – K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2009. – s. 270.

Игорь ПОДОПРИГОРА⁵¹

National Defence University of Ukraine

ORCID 0000-0002-7611-9134

Сергей СОКОЛЮК⁵²

National Defence University of Ukraine

ORCID 0000-0003-3182-8073

Алексей ВОРОЩУК⁵³

National Defence University of Ukraine

Валентина НОВИКОВА⁵⁴

National Defence University of Ukraine

Ольга ПАШКОВА⁵⁵

National Defence University of Ukraine

ORCID 0000-0002-6525-4613

**Исторический опыт
удовлетворения религиозных потребностей (религиозной поддержки)
личного состава Военно-Морских Сил Вооруженных Сил Украины в
1992-2014 годах**

Streszczenie

W artykule podkreślono historyczne warunki powstania i rozwoju zjawiska zaspokajania potrzeb religijnych żołnierzy Marynarki Wojennej Sił Zbrojnych Ukrainy. Uogólnienie

⁵¹ Doctoral student of National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Kyiv, Ukraine.

⁵² Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Kyiv, Ukraine

⁵³ Doctoral student of National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Kyiv, Ukraine.

⁵⁴ Senior researcher of Research centre of military history of National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Kyiv, Ukraine.

⁵⁵ Researcher of Research centre of military history of National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Kyiv, Ukraine.

historycznego doświadczenia zaspokajania potrzeb religijnych (wsparcia religijnego) żołnierzy Marynarki Wojennej wynika z potrzeby utrzymania wysokiego stanu moralnego i psychicznego personelu w warunkach ciągłej agresji zbrojnej Federacji Rosyjskiej i pozytywnego wpływu wiary w Boga na żołnierzy w warunkach prowadzenia działań wojennych. Na podstawie podsumowania historycznych doświadczeń zaspokajania religijnych potrzeb personelu w latach 1992-2014 zaproponowano rozwiązania i zalecenia, które przyczyniają się do osiągnięcia głównych celów wsparcia religijnego w warunkach trwającej zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę.

Słowa kluczowe: zaspokajanie potrzeb religijnych, wsparcie religijne, opieka duszpasterska, kapelan, wpływ informacji, wsparcie informacyjne, Marynarka Wojenna Sił Zbrojnych Ukrainy, agresja Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie, Autonomiczna Republika Krymu, sytuacja społeczno-polityczna, stan moralny i psychiczny, Tatarzy krymscy.

ABSTRACT Historical experience of religious support of the personnel of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine in 1992-2014. The relevance of generalizing the historical experience of meeting the religious needs (religious support) of the personnel of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine is due to the need to maintain a high moral of the personnel in the context of the ongoing armed aggression of the Russian Federation and the positive influence of faith in God on servicemen in combat.

The article highlights the historical conditions of the origin and development of religious support personnel of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine. It is substantiated that religious support was one of the functions of information and propaganda support in the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine. Therefore, the historical process of the development of religious support was considered in accordance with the periodization of the development of information and propaganda support in the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine in 1992-2014.

It is noted that the areas of deployment of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine were under the predominant religious influence of the Ukrainian Church of the Moscow Patriarchate, which in 1992-2014 was an instrument of information and psychological operations of the Russian Federation against Ukraine. It was also found that the development of Russian-Ukrainian relations significantly influenced the religious support. It was determined that during 1992-2014, religious support for the personnel of the Naval

Forces of the Armed Forces of Ukraine retained all the signs of a secular model. Also identified are the development trends of religious support of the personnel of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine in 1992-2014.

Based on the generalization of the historical experience of religious support of personnel in 1992-2014, the authors proposed principles – rules and recommendations that contribute to achieving the goal of religious support in the context of the ongoing armed aggression of the Russian Federation against Ukraine.

Key words: religious support, pastoral care, chaplain, chaplaincy service, informational influence, information and propaganda support, Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine, aggression of the Russian Federation against Ukraine, Autonomous Republic of Crimea, socio-political situation, religious condition, moral, Crimean Tatars

Аннотация.

Актуальность обобщения исторического опыта удовлетворения религиозных потребностей (религиозной поддержки) военнослужащих Военно-Морских Сил Вооруженных Сил Украины обусловлена необходимостью поддержания высокого морально-психологического состояния личного состава в условиях продолжающейся вооруженной агрессии Российской Федерации и положительным влиянием веры в Бога на военнослужащих в условиях ведения боевых действий.

В статье освещены исторические условия зарождения и развития удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих Военно-Морских Сил Вооруженных Сил Украины. Обосновано, что удовлетворение религиозных потребностей личного состава было одной из функций информационно-пропагандистского обеспечения в Военно-Морских Силах Вооруженных Сил Украины. Поэтому исторический процесс развития религиозной поддержки был рассмотрен в соответствии с периодизацией развития информационно-пропагандистского обеспечения в Военно-Морских Силах Вооруженных Сил Украины в 1992-2014 годах.

Отмечено, что районы дислокации Военно-Морских Сил Вооруженных Сил Украины находились под преобладающим религиозным влиянием Украинской Православной Церкви Московского патриархата, которая в 1992-2014 годах была инструментом информационных и психологических операций Российской Федерации против Украины. Также установлено, что на удовлетворение религиозных

потребностей существенно влияло развитие российско-украинских отношений. Определено, что в течение 1992-2014 годов религиозная поддержка военнослужащих Военно-Морских Сил Вооруженных Сил Украины сохраняла все признаки светской модели. Также определены тенденции развития удовлетворения религиозных потребностей личного состава Военно-Морских Сил Вооруженных Сил Украины в 1992-2014 годах.

На основе обобщения исторического опыта удовлетворения религиозных потребностей личного состава в 1992-2014 годах предложены принципы – правила и рекомендации, способствующие достижению цели религиозной поддержки в условиях продолжающейся вооруженной агрессии Российской Федерации против Украины.

Ключевые слова: удовлетворения религиозных потребностей, религиозная поддержка, пастырское попечение, капеллан, капелланское служение, информационное воздействие, информационно-пропагандистское обеспечение, Военно-Морские Силы Вооруженных Сил Украины, агрессия Российской Федерации против Украины, Автономная Республика Крым, общественно-политическая обстановка, религиозная ситуация, морально-психологический состояние, крымские татары.

Вступление

Исследование связи между верой в Бога и переживаниями боевого стресса/посттравматического стрессового расстройства у военнослужащих подтвердило высокую долю верующих среди личного состава Вооруженных Сил Украины (от 73 до 90% среди различных категорий). Также установлено, что наибольший процент среди опрошенных (90%) составляют раненые военнослужащие (пациенты военного госпиталя). Указанное, по мнению отечественных ученых, указывает на то, что «вера в Бога выступает ресурсом поддержки внутренних сил и психологического равновесия военнослужащих».⁵⁶

Необходимость поддержания высокого морально-психологического состояния личного состава Вооруженных Сил Украины (далее ВСУ) в условиях продолжающейся вооруженной агрессии Российской Федерации (РФ) против Украины, положительное влияние веры в Бога на военнослужащих обуславливают необходимость исследования удовлетворения религиозных потребностей (религиозной поддержки) военнослужащих

⁵⁶Блінов О. (2019) *Бойова психічна травма*. Київ: Талком. 700 с. С.494-495.

ВСУ для дальнейшего развития этого направления деятельности. Избеганию просчетов в организации удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих будет способствовать изучение исторического опыта. Значительный опыт пастырской опеки военнослужащих накоплен в Военно-Морских Силах Вооруженных Сил Украины (далее ВМС) в течение 1992-2014 годов. Учитывая сложную общественно-политическую обстановку в районах базирования (дислокации) ВМС в результате проведения РФ против Украины информационных и психологических операций, этот опыт будет актуальным в современных условиях развития ВСУ и вооруженных сил других государств.

Поэтому целью статьи является обобщение исторического опыта удовлетворения религиозных потребностей личного состава ВМС на протяжении 1992-2014 годов, выработка выводов для учета недоработок в будущем.

Изложение основного материала. Исторические предпосылки зарождения деятельности по удовлетворению религиозных потребностей военнослужащих ВМС и условия ее развития в указанный период были довольно сложными.

Во-первых, к началу девяностых годов двадцатого века в Украине сложилась специфическая религиозная обстановка. Ведь в СССР единственной легально действующей религиозной организацией была Русская Православная Церковь (РПЦ). Все остальные церкви были либо уничтожены, либо (в случае Украинской Греко-Католической Церкви, УГКЦ) находились в подполье. В условиях общественно-политических трансформаций конца восьмидесятых – начала девяностых годов двадцатого века в СССР возродили свою деятельность религиозные организации украинской национальной направленности – Украинская Автокефальная Православная Церковь (УАПЦ), Украинская Греко-Католическая Церковь, а летом 1992 года была создана Украинская Православная Церковь Киевского Патриархата (УПЦ КП), которые духовно и культурно не ориентировались на Москву, благосклонно относились к украинской государственности и украинской культуре и языку.^{57 58 59 60}

⁵⁷ Чирков О. (2019) Зміни релігійної ситуації в світлі тенденцій етнокультурного розвитку України (1985-2019). Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами ІХ Міжнародної наукової конференції «Українська Церква в історії українського державотворення». Київ: Київська православна богословська академія. 700 с. С. 574-583.

⁵⁸ З історії УАПЦ. Патріархія УАПЦ. Українська Автокефальна Православна Церква, офіційний сайт. URL: <https://church.net.ua/detalno/uapc/z-istoriji-uapc.html>.

В условиях создания ВСУ возрождение в Украине религиозных организаций государственного направления способствовало осознанию руководством структур ВСУ, на которые возлагались задачи организации информационного воздействия на личный состав (информационно-пропагандистского обеспечения, ИПО) необходимости ориентироваться на единую национально-направленную церковь. «Московское православие стало могилой украинской самостоятельности и причиной ослабления духовности украинского народа» – отмечалось в 1992 году руководством структуры ВСУ, на которую возлагалась организация информационного воздействия, в том числе удовлетворения религиозных потребностей личного состава (далее – структуры ИПО ВСУ и ВМС).⁶¹

Также долговременное влияние коммунистического режима на религиозную жизнь общества привело к тому, что, несмотря на значительный рост заинтересованности населения к религии, постсоветский человек пытался быть причастным к церкви не внутренне духовно, а через выполнение обрядов (внешне показательно). Такая деятельность требовала не столько глубоко образованных духовных наставников, сколько исполнителей внешней атрибутики (обрядов).⁶² Именно это объясняет неготовность ни церковнослужителей, ни самих верующих перейти к иному (человекоцентрическому) формату взаимодействия. Поэтому долгое время считалось, что действующее законодательство позволяло удовлетворять религиозные потребности военнослужащих без введения института военных священников. Архивные документы отмечают, что проводить религиозные обряды и соблюдать морально-этические нормы веры в условиях военной службы хотела незначительная часть личного состава.^{63 64}

⁵⁹ Історія УГКЦ. Відродження Церкви (1989). Офіційний сайт Української Греко-Католицької Церкви. URL: http://ugcc.ua/official/ugcc-history/x_v%D1%96drodzhennya_tserkvi_1989_76327.html.

⁶⁰ Історія УПЦ - Київського Патріархату. URL: <https://www.uockp.net/historyuockp>.

⁶¹ Звернення Соціально-психологічної служби Збройних Сил України до духовних пастирів про церковну єдність (1992). Народная армия. 30 мая 1992. № 96 (149). С.1.

⁶² Дроздович М. (2019) Пострадянська Україна та сучасні глобалізаційні тенденції. Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами IX Міжнародної наукової конференції «Українська Церква в історії українського державотворення». Київ : Київська православна богословська академія. 700 с. С. 518-527.

⁶³ Довідка-довідь начальника Головного управління виховної роботи Міністерства оборони України Міністру оборони України від 18 червня 1999 року. Галузевий державний архів Міністерства оборони України. Фонд 3697. Опис 30715. Справа 463. Аркуш 75-77.

Во-вторых, способ создания ВСУ путем подчинения части дислоцированных в Украине вооруженных сил СССР обусловил использование советского опыта организации информационного воздействия на личный состав (идеологической работы). А особенностью советской системы идеологической работы было отсутствие удовлетворения религиозных потребностей личного состава как направления деятельности. Поэтому в период 1992-2014 годов в ВСУ и ВМС в основу удовлетворения религиозных потребностей была положена модель, которую украинские специалисты называли «светской». В отличие от других моделей (американской и европейской), для которых было характерно осуществление пастырской опеки военнослужащих штатными капелланами (военными или гражданскими), особенностью светской модели было удовлетворения религиозных потребностей личного состава священниками, не включенными в структуру вооруженных сил. Эти священники приглашались командирами при необходимости. В отдельных случаях на территории воинских частей или вблизи них могли функционировать культовые сооружения, в которых приглашенные священники время от времени проводили обряды. То есть фактически удовольствием религиозных потребностей занимались непосредственные командиры, которые определяли для этого время, приглашали в воинскую часть священников соответствующего культа, предоставляли военнослужащим возможность принять участие в обрядах за ее пределами.⁶⁵ Как правило, непосредственным организатором удовлетворения религиозных потребностей выступал представитель структуры ИПО – заместитель командира по воспитательной работе. Светская модель в основном была ориентирована на вооруженные силы, комплектовавшиеся по призыву.

В-третьих, с началом создания ВСУ и ВМС происходил постепенный рост числа верующих военнослужащих, что было обусловлено проникновением религии в сферы, в которых во времена СССР ее не было – в том числе армию. Так, по данным Министерства обороны Украины, за период с 1992 по 1996 год численность верующих

⁶⁴ Доповідь начальника Головного управління виховної роботи Міністерства оборони України Міністру оборони України. Лютий 1999 року. Галузевий державний архів Міністерства оборони України. Фонд 3697. Опис 30715. Справа 445. Аркуш 139-140.

⁶⁵ Коханчук Р. (2004) *Душпастирська опіка військових*. Київ. 220 с. С. 16-19.

среди военнослужащих возросла с 4% до 29%.⁶⁶ Украинские социологи в 1992-1996 годах отмечали значительный рост количества верующих среди военнослужащих срочной службы – самой многочисленной категории личного состава.^{67 68} В то время руководству ВСУ необходимо было выработать отношение к религии и вопросу удовлетворения религиозных потребностей личного состава, на чем кроме прочего акцентировал внимание украинский парламент.⁶⁹ А по состоянию на 1996 год в ВСУ уже нельзя было игнорировать право на удовлетворение религиозных потребностей по меньшей мере пятой части личного состава. Вместе с тем, руководство ВСУ относилось к религии предвзято, опасаясь переноса межконфессиональных противоречий в военную среду. Структура ИПО ВСУ, на которую в то время возлагалась организация удовлетворения религиозных потребностей личного состава, опираясь на результаты эксперимента по организации пастырской работы среди военнослужащих на Западе Украины (который обнаружил отсутствие существенного положительного влияния пастырской работы на морально-психологическое состояние личного состава) и мнение военнослужащих ВСУ (в 1999 году около 49% которых скептически относились к такой идее) до определенного времени предвзято относилась к внедрению института военных священников (капелланов).^{70 71} Противоречивым оказался и влияние религиозного фактора на мотивационную готовность военнослужащих к ведению боевых действий. Российский опыт Второй мировой войны и первой Чеченской кампании указывал на рост религиозности среди личного состава,

⁶⁶ Соціальний механізм реалізації державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року (2003). Підсумковий звіт науково-дослідної роботи. Київ: НДЦ ГП ЗСУ. 220 с. С. 172.

⁶⁷ Релігійна ситуація в Збройних Силах України та шляхи вдосконалення релігійних потреб військовослужбовців (1995). Звіт про результати соціологічного дослідження. Київ: НДЦ ГП ЗСУ. 171 с.

⁶⁸ Проблема реалізації права військовослужбовця на свободу совісті та віросповідання у процесі демократизації Збройних Сил України (1996). Проміжний звіт науково-дослідної роботи. Київ: НДЦ ГП ЗСУ. 28 с.

⁶⁹ Пропозиції Комісії з питань культури і духовного відродження Верховної ради України щодо майбутнього Збройних Сил. 1 листопада 1991 року № 06-18/23-503. Центральний державний архів вищих органів влади України. Фонд 1. Опис 22. Справа 2189. Аркуш 42-44.

⁷⁰ Доповідь начальника Головного управління виховної роботи Міністерства оборони України Міністру оборони України. Лютий 1999 року. Галузевий державний архів Міністерства оборони України. Фонд 3697. Опис 30715. Справа 445. Аркуш 139-140.

⁷¹ Щодо спроб введення у Збройних Силах України інституту військових капеланів. Повідомлення голови Служби безпеки України Міністру оборони України від 19 січня 1999 року № 98. Галузевий державний архів Міністерства оборони України. Фонд 3697. Опис 30715. Справа 445. Аркуш 135-137.

принимавшего участие в боевых действиях.^{72 73} В то же время результаты социологического исследования, проведенного в 1997 году указывали на то, что при наличии в войсках противника верующих военнослужащих, только 64% верующих солдат ВСУ принимали бы участие в боевых действиях против них. Это указывало на то, что деятельность религиозных организаций в армии в то время недостаточно способствовала повышению уровня боевой готовности и боеспособности воинских частей и могла иметь определенные негативные последствия (10-40% верующих военнослужащих не принимали бы участие в боевых действиях по религиозным соображениям).⁷⁴ Поэтому, в условиях роста религиозности среди личного состава, неподготовленность украинского общества, руководства ВСУ и религиозных организаций к введению института капелланства фактически обусловили функционирование в ВСУ в целом и ВМС в частности описанной выше светской модели.

В-четвертых, с 1992 года с началом создания украинских ВМС в районах их базирования (дислокации) сложилась специфическая религиозная обстановка, которая прямо влияла на развитие удовлетворения религиозных потребностей личного состава. Основными принципами капелланства в армиях ведущих государств мира является поликонфессионность и патриотическая направленность – удовлетворение религиозных потребностей военнослужащих является специфическим инструментом общегосударственной идеологии. Российские исследователи определяют этот феномен как «государственную религию». Этому способствует религиозная толерантность населения и патриотическая направленность религиозных организаций.⁷⁵ В Украине же, как одной из наиболее поликонфессиональных государств Европы, сложилась ситуация сосуществования и конкуренции большого количества конфессий в условиях политической и экономической нестабильности, незрелой демократии,

⁷² Веремчук В. И. (2003) К вопросу о взаимодействии военной службы и религии. *Социс*. 2003. № 12. С. 84–86.

⁷³ Дубограй Е. В. (2008) *Религиозность военнослужащих Вооруженных Сил Российской Федерации: состояние, структура, динамика и современная практика использования в военно-социальном управлении (социологический анализ)*. Автореферат диссертации кандидата социологических наук. Москва: Военный университет. 25 с.

⁷⁴ Кротиков В., Топальський В., Малюга В. (2010) *Душпастирська опіка у Збройних Силах України: досвід, проблеми, перспективи*. Київ: Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України. 258 с. С.131-132.

⁷⁵ Підпригора І., Хайрулін О. (2018) Інформаційно-пропагандистське забезпечення в збройних силах іноземних держав у кінці ХХ – на початку ХХІ століття. Київ: Компринт. 128 с. С. 117-118.

несформированности социальных институтов, обострения этнонациональных отношений, региональной поляризации населения. Районы дислокации ВМС (в первую очередь Автономная Республика Крым) были наиболее проблемными в религиозном плане: несмотря на значительно меньшую религиозность численно превосходящего российского населения (по сравнению с заселенными этническими украинскими регионами Запада и Центра Украины), именно на юге сосредоточивалось наибольшее число религиозных организаций национальных меньшинств при преобладании в религиозной жизни региона Украинской православной церкви (Московского патриархата, УПЦ МП).⁷⁶ Конфессиональное пространство Крыма формировалось носителями двух религий – православными христианами и мусульманами. При этом крымскотатарский народ был отображением исламской цивилизации, а русские и украинцы представляли христианскую цивилизацию. Преобладание в религиозном пространстве районов дислокации ВМС УПЦ МП позволило РФ использовать ее как инструмент идеологического воздействия на русскоязычное население.⁷⁷ Отечественные ученые отмечают, что УПЦ МП в 1992-2014 годах была важным инструментом информационных и психологических операций РФ против Украины в районах дислокации ВМС, целью которых было разрушение национальной идентичности, уничтожение межнационального согласия, изменение конституционного строя и создание информационных предпосылок для перехода южных областей в состав РФ.⁷⁸

Пребывание районов дислокации ВМС под преобладающим религиозным влиянием УПЦ МП отражалось в организации удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих. Ведь в условиях преобладания в районах дислокации определенной религиозной конфессии, военнослужащий независимо от вероисповедания, мог общаться преимущественно с представителем этой

⁷⁶ Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні (2008). Інформаційний звіт Державного комітету України у справах національностей та релігій за 2008 рік. http://www.scnm.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=133485&cat_id=47898.

⁷⁷ Підпригора І. (2019) "Вплив суспільно-політичної обстановки на інформаційно-пропагандистське забезпечення у Військово-Морських Силах Збройних Сил України в 1992–2014 роках". *Воєнно-історичний вісник*. № 2(32). Київ.

⁷⁸ Йосифчук М., Йосифчук М., Красота І. (2018) Основні проблеми інформаційної війни та впливу супротивника в сучасних умовах України. Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами VIII Міжнародної наукової конференції «Українська Церква в історії українського державотворення». Київ: Київська православна богословська академія. 783 с. С. 573-589.

господствующей конфессии, а командир или специалист структуры ИПО ВМС был ограничен в выборе священнослужителя для удовлетворения религиозных потребностей верующих военнослужащих. А в условиях функционирования светской модели удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих, отсутствия четкого нормативно определенного порядка привлечения священнослужителей, нельзя было исключать стремление священнослужителей задействованных конфессий распространить свое влияние на представителей других религиозных направлений, что вносило в деятельность ВСУ элементы межконфессиональной конкуренции. Интересно, что конфессиональная принадлежность прямо влияла на политическую ориентацию. Так, результаты социологических исследований 2008-2010 годов показали, что среди приоритетных направлений внешней политики Украины большинство жителей Крыма считали отношения с Россией - 69%, Европейским Союзом - 9%, странами СНГ - 6,7%, США - 2,2%. При этом 82% сторонников дружественных отношений с Россией были верующими УПЦ МП, 46,3% - УПЦ КП, и только 18,5% исповедовали ислам. 92,6% крымских мусульман были лояльными к Украинскому государству. Крымские татары, исповедующие ислам, составляли третью по численности этническую группу в Крыму (около 12%) и среди личного состава ВМС (около 7%). Вместе с тем в ВМС удовлетворение религиозных потребностей мусульман сводилось к периодическому приглашению исламских священников вместе с представителями других религиозных организаций на торжественные мероприятия. Других форм их участия в духовной поддержке военнослужащих-мусульман не предусматривалось. Также различия в религии и незнание особенностей ислама большей частью местного населения и личным составом ВМС порождало подозрения и враждебность к крымским татарам. Несмотря на положительное отношение крымских татар к Украинскому государству, потенциал ислама мало использовался для осуществления информационного воздействия на военнослужащих-мусульман и для снижения межнациональной и межконфессиональной неприязни в воинских коллективах в целом.

Таким образом, религиозная ситуация в районах дислокации ВМС, использование религии как разъединяющего фактора в межнациональных отношениях, преобладающее влияние в регионах УПЦ МП оказывали влияние на организацию информационного воздействия на личный состав и удовлетворения его религиозных

потребностей. Лучшее материальное положение и активная деятельность представителей УПЦ МП относительно сотрудничества с воинскими частями ВМС, отсутствие оценки деятельности УПЦ МП как деструктивной идеологической силы, светская модель удовлетворения религиозных потребностей личного состава способствовали предоставлению преимуществ представителям этой церкви в вопросах духовного окормления военнослужащих ВМС. Этому также способствовала малочисленность общин УПЦ КП и их худшее материальное положение, ведь представители УПЦ МП могли материально обеспечить празднования религиозных праздников в воинских частях. Мерами информационного влияния на личный состав ВМС практически не освещались особенности ислама, что порождало недоверие в войсках к лицам крымскотатарской национальности.

Учитывая то, что удовлетворение религиозных потребностей личного состава было одной из функций информационно-пропагандистского обеспечения в ВМС, исторический процесс развития этого направления деятельности нами рассмотрено в соответствии с предложенной ранее периодизацией развития информационно-пропагандистского обеспечения в ВМС в 1992-2014 годах.^{79 80}

Деятельность по удовлетворению религиозных потребностей личного состава в ВМС началась в апреле 1992 года сразу же после их образования. Уже 28 апреля 1992 года военнослужащие организационной группы по созданию ВМС приняли участие в праздновании Пасхи на территории Херсонесского музея в Севастополе. Тогда Пасхальную службу провели священники УГКЦ из Львова. В 1992-1993 годах такое мероприятие стало традиционным для командования ВМС.⁸¹ В указанный период в вопросах удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих отмечалась активное сотрудничество командования ВМС с представителями УПЦ МП. Как вспоминал капитан 1 ранга А. Данилов, причинами такой активности были объективная необходимость обеспечения религиозных потребностей военнослужащих, отсутствие в

⁷⁹ Підпригора І. (2019) "Інформаційно-пропагандистське забезпечення у Військово-Морських Силах Збройних Сил України в 1992-2014 роках: теоретико-методологічні аспекти". *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. #5 (45), part 8. Warsaw.

⁸⁰ Підпригора І. (2019) "Періодизація розвитку інформаційно-пропагандистського забезпечення у Військово-Морських Силах Збройних Сил України в 1992-2014 роках". *Воєнно-історичний вісник*. № 4(34). Київ.

⁸¹ Данилов А. (2000) *Український флот: біля джерел відродження*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги. 600 с. С.544-545.

Севастополе представительств других украинских православных церквей, и активность в налаживании сотрудничества со стороны самих представителей УПЦ МП. Сотрудничество ВМС с УПЦ МП в Севастополе началась по личной инициативе протоиерея Георгия (Полякова), настоятеля Свято-Никольского собора. Первым официальным ритуалом с участием представителей УПЦ МП стало принятие украинскими военными моряками присяги на верность народу Украины 5 июля 1992 года в Севастополе. В дальнейшем при участии протоиерея Георгия происходили первые выпуски офицеров Севастопольского военно-морского института. А 19 ноября 1992 года, по прибытию к месту постоянного базирования в Севастополь первого построенного для ВМС Украины корабля специального назначения «Славутич», отец Георгий освятил корабль, флаг и личный состав, благословил на защиту Отечества и подарил экипажу икону Николая Чудотворца.^{82 83} В дальнейшем командование ВМС установило контакты с Лазарем, архиепископом Симферопольским и Крымским УПЦ МП.

Одновременно с этим, осознавая опасность монополизации удовлетворения религиозных потребностей военнотружущих ориентированной на Москву церковью в условиях российско-украинского политического противостояния в Крыму, командование ВМС по мере создания в районах дислокаций филиалов национально-направленных религиозных организаций, сразу же налаживало с ними сотрудничество. В частности, в 1992 году командование ВМС наладило связи с руководителем прихода Успения Пресвятой Богородицы УГКЦ в Севастополе отцом Анатолием Мазуриком. Представители УГКЦ в то время начали посещать воинские части ВМС, проводили богослужения во время празднования важных исторических событий. Отмечался положительное национально-патриотический влияние на личный состав сотрудничества ВМС с УГКЦ, представители которой проводили богослужения на украинском языке. В условиях активного противодействия представительствам украинских национально-направленных церквей в Севастополе со стороны УПЦ МП (в том числе по распределению культовых зданий), руководство ВМС способствовало развитию национально-ориентированных церквей в условиях сложной общественно-политической обстановки. В частности представителям УГКЦ было временно

⁸² Савченко. Н. А. (1997) *Анатомия необъявленной войны*. Київ: Українська перспектива. 344 с. С. 91.

⁸³ Савченко Н. «Славутич» - в Севастополе! *Флот України*. 5 грудня 1992. № 11. С.1.

предоставлено помещение на территории Севастопольского военно-морского института. Сотрудничество ВМС с УПЦ КП началась летом 1992 года. 28 июля 1992 в Николаеве священники УПЦ КП впервые приняли участие в торжествах по случаю принятия в состав ВМС Украины корабля специального назначения «Славутич». ^{84 85} А 4 июля 1993 участие в ритуале поднятия Военно-морского флага на сторожевом корабле «Гетман Сагайдачный» взял лично патриарх УПЦ КП Филарет. Кроме того, отдельные вопросы удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих (в частности обеспечения религиозной литературой, участие в культурно-религиозной жизни регионов Украины) решались благодаря шефской помощи. ^{86 87}

Таким образом, с началом создания ВМС в 1992 году как отдельное направление информационного воздействия на личный состав началась осуществляться деятельность по удовлетворению религиозных потребностей. ⁸⁸ Характерной особенностью удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих ВМС стало соблюдение принципа теоцентризма (деятельность священнослужителей редко сводилась к индивидуальной работе с отдельными военнослужащими или членами их семей, акцент делался на проведение религиозных обрядов и применение организационных и групповых форм работы священнослужителей с личным составом). Вместе с тем отечественные ученые отмечали ошибочность подхода к удовлетворению религиозных потребностей военнослужащих исключительно путем отправления религиозных обрядов. А специалисты структур ИПО ВМС уже в 1993 году указывали на необходимость введения института военных священников в качестве эффективного инструмента духовного возрождения личности в тех условиях. ⁸⁹

В 1994-1998 годах удовлетворения религиозных потребностей личного состава сохраняло все признаки светской модели и осуществлялось с учетом растущего числа верующих военнослужащих. Нормативно-правовыми актами по организации ИПО в

⁸⁴ Треугольник дружбы. *Народна армія*. 22 січня 1993. №12 (313). С. 2.

⁸⁵ Служат на «Славутиче». *Народна армія*. 15 серпня 1992. № 151 (204). С. 1.

⁸⁶ Олегов О. Крепнут шефские связи. *Флот України*. 25 грудня 1992. № 14. С. 2.

⁸⁷ Соколюк С. (2018) *З історії участі українських церков у духовному і культурному вихованні особового складу Військово-Морських Сил Збройних Сил України (1992-2014 рр.)*. Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами III Міжнародної наукової конференції «Українська Церква в історії українського державотворення». Київ: Київська православна богословська академія. 783 с. С. 634-649.

⁸⁸ Концепция Социально-психологической службы Вооруженных Сил Украины. *Народная армия*. 3 июля 1992. № 120(173). С.3.

⁸⁹ Варицкий Г. Изжить неуставные взаимоотношения. *Флот Украины*. 8 мая 1993. № 18 (32). С. 6.

ВМС заперещалось ствара́ти перешкоди для посе́щення священи́ками ко́раблєй (воинских частей), а также предоставлять возможность верующим военнослужащим отправлять религиозные обряды в выходные и праздничные дни в свободное от службы время.⁹⁰ ⁹¹ Содействие удовлетворению религиозных потребностей как мера дополнительного информационного воздействия на личный состав имело под собой определенные основания: проведенное в 1994 году исследование социально-психологических проблем в ВСУ показало, что в условиях недостаточного внимания командиров к воспитательной работе, слабости нравственных рычагов воздействия на личный состав, было бы целесообразным использование религии для решения задач воспитания личного состава. С этим утверждением соглашались и специалисты структур ИПО в ВМС. Они считали религию одним из важных факторов влияния на морально-психологическое состояние личного состава и препятствием для распространения пьянства, наркомании и разврата в условиях развития ВМС.⁹² Готовность к пастырской опеки военнослужащих в случае законодательного определения необходимости создания института капелланства выражали и представители основных христианских конфессий Украины. Помимо предоставления военнослужащим возможности отправлять религиозные обряды в свободное от службы время, традиционным стало приглашение священнослужителей на торжественные мероприятия, проводимые на кораблях (в воинских частях). В частности торжественному поднятию Военно-морских флагов на переданных в состав ВМС в январе 1996 года малых противолодочных кораблях «Чернигов» и «Винница», ракетных катерах «Умань», «Прилуки», «Цюрупинск» и «Каховка» предшествовало их освящение.⁹³ Также следует отметить попытки шире привлекать для удовлетворения религиозных потребностей личного состава ВМС представителей церкви национальной направленности. В частности в начале 1995 года, после создания в Симферополе Крымской епархии УПЦ КП, командование ВМС сразу наладило с ней

⁹⁰ Про організацію культурно-виховної, просвітницької роботи та дозвілля військовослужбовців, членів їх сімей, працівників Збройних Сил України. Директива Міністра оборони України від 01 лютого 1994 року № Д-6. Галузевий державний архів Міністерства оборони України. Фонд 3697. Опис 22540. Справа 36. Аркуш 16-21.

⁹¹ Щодо організації морально-психологічного забезпечення бойової підготовки та проведення виховної роботи у Військово-Морських Силах України. Директива заступника міністра оборони - командувача Військово-Морських Сил України від 23 липня 1996 року № ДК – 52.

⁹² Мисак Б. Виховний ідеал воїна. Який він? *Флот України*. 24 лютого 1996. № 9 (267). С.7.

⁹³ На флаг и гюйс – смирно. *Флот України*. 27 січня 1996. № 5 (263). С.1-2.

сотрудничество. А 15 июля 1997 года Военно-морские флаги принятых в состав ВМС кораблей и катеров были освящены в кафедральном Соборе Святого Владимира лично патриархом УПЦ КП Филаретом. Вместе с тем на удовлетворение религиозных потребностей личного состава оказывали влияние религиозные особенности районов базирования и дислокации ВМС. Современники отмечали, что во время президентства Леонида Кучмы в Севастополе создавалось впечатление отсутствия церковью украинской национальной направленности, на официальных мероприятиях с участием первых лиц государства присутствовали только представители УПЦ МП, а приход УПЦ КП в Севастополе был зарегистрирован только в 1998 году. Фактически в то время началось поочередное преобладание в удовлетворении религиозных потребностей личного состава ВМС религиозных организаций национальной направленности (УПЦ КП, УГКЦ) в периоды российско-украинского противостояния, и УПЦ МП в периоды потепления двусторонних отношений. В то время удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих стало важным направлением шефской помощи регионов Украины своим ВМС. В частности освящения Военно-морских флагов на малых противолодочных кораблях «Чернигов» и «Винница» перед их поднятием в январе 1996 года осуществлялось священнослужителем из Винницкой отцом Василием.⁹⁴

В период 1999-2005 годов удовлетворение религиозных потребностей военнослужащих ВМС не претерпело существенных изменений. Сохранению светской модели способствовали отношение общества и военнослужащих ВСУ к внедрению института капелланства (в 1999 году лишь 24% военнослужащих соглашались с тем, что создание института военных священников положительно повлияло бы на состояние дел в ВСУ; в июне 2000 года число сторонников и противников идеи внедрения капелланства среди граждан Украины было практически одинаковым: за - 51,3% опрошенных, против - 48,7%; введение института военных священников в 2005 году поддерживали только 33% офицеров ВСУ); отсутствие нормативно-правовой базы, подготовленных священников, системы подготовки специалистов и методических материалов по этому направлению деятельности; сохранявшаяся до 2006 года

⁹⁴ Нашивочников О. О. (2016) *Історія розвитку традицій шефства у Військово-Морських Силах України. Відродження Українського війська: сучасність та історична ретроспектива* : Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції 1–2 грудня 2016 р. Київ : Національний університет оборони України. 161 с. С.102-104.

положительная динамика по удовлетворению религиозных потребностей военнослужащих в условиях светской модели (возможность в условиях военной службы удовлетворять свои религиозные потребности, возможность общаться со священником и проводить религиозные обряды в воинской части), и удовлетворенность около 50% офицерского состава ВСУ именно этой моделью удовлетворения религиозных потребностей. Также на удовлетворение религиозных потребностей влияли изучение иностранного опыта пастырской опеки военнослужащих; накопление, начиная с 2004 года, опыта удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих украинских миротворческих контингентов штатными священнослужителями; отсутствие межконфессиональной конфронтации в ВСУ (верующие военнослужащие (69,04% опрошенных) отмечали, что случаи межконфессиональных распрей были крайне редкими или отсутствовали вообще). Удовлетворение религиозных потребностей организовывалось в рамках культурно-воспитательной и просветительской работы. Командирам воинских частей, офицерам структур ИПО ВМС рекомендовалось быть компетентными в вопросах организации взаимодействия с религиозными организациями.^{95 96 97} В удовлетворении религиозных потребностей военнослужащих преобладали организационные и групповые формы работы священнослужителей с личным составом – участие в торжественных мероприятиях, освящение Боевых (Военно-морских) флагов, групповые беседы на религиозную тематику в дни религиозных праздников и выходные дни. Наибольшим авторитетом среди военнослужащих ВМС ВС Украины пользовалась Украинская православная церковь Московского патриархата. Вместе с тем, с 2005 года после Оранжевой революции отмечается более широкое привлечение к мероприятиям по удовлетворению религиозных потребностей военнослужащих ВМС представителей УПЦ КП, что продолжило тенденцию последовательного преобладания в удовлетворении религиозных потребностей личного состава ВМС религиозных

⁹⁵ Барановський В. Ф. (2005) *Релігія, церква та Збройні Сили України. Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства*. Київ: Поліграфічний центр "Фоліант". Том V. С. 341–350.

⁹⁶ Дзюба М. Т. (2005) *Релігійний чинник в системі загальнолюдських цінностей особистості військовослужбовця Збройних Сил України*. Науково-дослідного інституту українознавства. Київ: Поліграфічний центр "Фоліант". Том VI. С. 326–330.

⁹⁷ *Основи реалізації гуманітарної та соціальної політики у Військово-Морських Силах Збройних Сил України* (2004). Методичний посібник. Севастополь: Управління виховної роботи Головного командування ВМС Збройних Сил України. 100 с.

организаций национальной направленности в периоды российско-украинского противостояния, и УПЦ МП в периоды потепления двусторонних отношений.

Удовлетворение религиозных потребностей (духовная поддержка) военнослужащих в период 2006-2012 годов было нормативно закреплено и считалось перспективным направлением развития всей системы морально-психологического обеспечения. Этому, по нашему мнению, способствовали дальнейший рост религиозности среди населения Украины (в 2008 году верующими себя считали около 73% граждан) и увеличение уровня доверия населения к религиозным организациям (рост с 35,6% в 1994 году до 55,6% в 2008 году); рост религиозности среди военнослужащих (проведенное в 2007 году социологическое исследование показало, что среди военнослужащих службы по контракту верующими себя считали 67,7% респондентов).⁹⁸ Как и в предыдущие периоды, это направление работы в ВМС сохраняло все характерные признаки светской модели, чему способствовали: рост возможностей удовлетворения религиозных потребностей в условиях военной службы (на наличие таких возможностей в 2006 году указали 40,7% опрошенных военнослужащих) и отсутствие у значительной части личного состава (51,1% опрошенных) потребности в общении со священником во время службы; предвзятое отношение части офицеров ВМС к внедрению института капелланства (против его внедрения в то время высказывались 33% опрошенных офицеров). Вместе с тем, несмотря на сохранение светской модели, начали формироваться предпосылки для внедрения института капелланства: попытки установления механизмов реализации прав верующих военнослужащих;⁹⁹ создание при Министерстве обороны Украины консультативно-совещательного органа по вопросам пастырской опеки; в целом положительное отношение к идее введения института военных священников среди военнослужащих ВСУ (такую перспективу одобряли 59% офицеров и 22% военнослужащих службы по контракту);¹⁰⁰ положительный опыт внедрения должности офицеров по вопросам религии украинских национальных миротворческих

⁹⁸ *Релігійна ситуація в Збройних Силах України та шляхи вдосконалення релігійних потреб військовослужбовців* (2007). Звіт про результати соціологічного дослідження. Київ: НДЦ ГП ЗСУ. 57 с.

⁹⁹ Про впорядкування питань задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України. Директива Міністра оборони України від 21 квітня 2006 року № Д-25.

¹⁰⁰ Федічев В. М. (2009) Гуманітарні проблеми військової безпеки держави та стан їх вирішення у Збройних Силах України. *Наука і оборона*. №4. С. 39-44.

контингентов (например во время участия военнослужащих ВМС в операции по поддержанию мира в Косово в 2009 году).

Период 2006-2010 годов отмечался активным привлечением представителей религиозных организаций национальной направленности для удовлетворения религиозных потребностей личного состава ВМС. Представители УПЦ КП и УГКЦ до 2010 года принимали активное участие в мероприятиях военно-патриотической направленности, в том числе в праздновании двадцать первой годовщины ВМС, поминании памяти жертв Голодомора 1932-1933 годов. В учебном центре ВМС была открыта часовня УПЦ КП, которая функционировала до 2014 года. Однако с 2010 года (после прихода к власти Виктора Януковича) для удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих все чаще стали привлекать представителей УПЦ МП. В удовлетворении религиозных потребностей военнослужащих преобладали групповые формы работы священнослужителей с личным составом: участие священнослужителей в мероприятиях боевой подготовки (тактических учениях, походах кораблей). В частности, в 2009 году в период выпускных экзаменов в Севастопольском военноморском институте имени П. С. Нахимова священнослужители Симферопольской и Крымской епархии УПЦ МП дважды участвовали в недельных морских походах с курсантами; участие священнослужителей в организованных на базе воинских частей ВМС мероприятиях военно-патриотического воспитания допризывной молодежи; организация паломничества военнослужащих к выдающимся религиозным памятникам. В частности представители УПЦ МП ежегодно проводили крестный ход с участием военнослужащих ВМС на вершину горы Чатыр-Даг в Крыму, где в давние времена находилась церковь Пресвятой Богородицы. Традиционным стало участие военнослужащих ВМС в осуществлении ежегодного паломничества в село Зарваница (Украина) и город Лурд (Франция); участие священнослужителей в военно-шефской работе, поддержание представителями религиозных организаций регионов Украины связей с подшефными кораблями и воинскими частями (в частности представителей города Запорожье с подводной лодкой ВМС «Запорожье»); участие священнослужителей в удовлетворении религиозных потребностей военнослужащих ВМС, которые выполняли задачи в составе национального миротворческого контингента в Косово. В частности, на должность офицера по вопросам религии в апреле 2009 года был назначен протоиерей Владимир Кульчицкий (представитель УПЦ

КП), который осуществлял свою деятельность на военной базе Брежа и районах выполнения задач украинскими миротворцами. Поэтому, несмотря на фактическое сохранение светской модели удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих, период 2006-2012 годов целесообразно считать временем начала трансформации удовлетворения религиозных потребностей личного состава ВМС со светской в европейскую модель (внедрение института капелланства) с использованием опыта удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих украинских миротворческих контингентов.

В период с февраля 2013 года по февраль 2014 года удовлетворение религиозных потребностей личного состава ВМС осуществлялось в рамках связей с общественностью и средствами массовой информации путем взаимодействия структур ИПО ВМС с религиозными организациями.¹⁰¹ ¹⁰² Существенное влияние на этот процесс оказали особенности общественно-политической обстановки, в частности доминирование УПЦ МП в религиозной сфере районов дислокации ВМС, которая оставалась «весомым инструментом идеологической борьбы». Усиление сотрудничества Украины с Российской Федерацией во времена президентства Виктора Януковича способствовало тому, что к удовлетворению религиозных потребностей военнослужащих ВМС в большей степени привлекались представители УПЦ МП. Активного участия в этих мероприятиях представителей УПЦ КП и УГКЦ, которое имело место до 2012 года, почти не отмечалось. В частности религиозную поддержку знаковых событий с участием военнослужащих ВМС (таких как возрождение Севастопольского морского собрания 29 ноября 2013 года, начало участия фрегата «Гетман Сагайдачный» в операциях «Океанский щит» и Аталанта (European Naval Force Somalia Operation Atalanta – EU NAVFOR SOMALIA ATALANTA) в ноябре 2013 года, вручение Боевого знамени 1 отдельному батальону морской пехоты в ноябре 2013 года, принесение клятвы морского пехотинца военнослужащими 501 отдельного батальона морской пехоты 26 декабря 2013 года, принятие в подчинение ВМС военных комиссариатов на территории Крыма, торжеств по случаю начала нового учебного

¹⁰¹ Про затвердження Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у Збройних Силах України. Наказ Міністерства оборони України від 14 червня 2013 року № 401. Галузевий державний архів Міністерства оборони України. Фонд 3697. Опис 1П. Справа 272. Аркуш 29-80.

¹⁰² Організаційно-методичні вказівки щодо організації роботи з особовим складом у Військово-Морських Силах Збройних Сил України у 2014 році (2013). Севастополь: Командування Військово-Морських Сил Збройних Сил України.

года) осуществляли представители УПЦ МП.^{103 104 105 106 107 108 109} Командование и личный состав ВМС принимали активное участие в мероприятиях, которые организовывались представителями УПЦ МП (в частности во Всеукраинском крестном ходе воинских частей с иконой святого равноапостольного князя Владимира, встрече Даров волхвов, литургиях и богослужениях). По мнению украинских специалистов, активное проникновение УПЦ МП в среду ВМС привело к снижению патриотических настроений личного состава.

С ноября 2013 получила дальнейшее развитие отработанная при выполнении миротворческих задач практика удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих ВМС штатными капелланами. В частности для духовной поддержки экипажа фрегата «Гетман Сагайдачный» во время его участия в операциях «Океанский щит» и Аталанта в конце 2013 - начале 2014 года впервые в истории был призван офицер запаса – представитель УПЦ МП из Черновицкой области иерей Николай (воинское звание – лейтенант). В деятельности религиозных организаций по удовлетворению религиозных потребностей продолжал доминировать принцип теоцентризма. Деятельность священнослужителей сводилась к участию в торжественных мероприятиях, освящении Боевых знамен и проведения групповых бесед в дни религиозных праздников. В их деятельности продолжали преобладать организационные и групповые формы работы с личным составом при фактическом отсутствии индивидуальной работы с отдельными военнослужащими или членами их семей.

Период с 20 февраля и до начала апреля 2014 отечественные историки считают начальным периодом вооруженной агрессии Российской Федерации против Украины.¹¹⁰ Особенностью удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих в то время стало самостоятельное устранение УПЦ МП от духовной

¹⁰³ Матюхін Л. Нащадки славетних традицій. *Флот України*. 11 січня 2014. №1-2 (1538-1539). С.5.

¹⁰⁴ Панчишин В. Як на флоті воєнкомів оморячували. *Флот України*. 11 січня 2014. №1-2 (1538-1539). С.7.

¹⁰⁵ Мазепа О. На ратну справу з Божим словом. *Флот України*. 16 січня 2013. №5 (1468). С.4.

¹⁰⁶ Одайник А. У Західній ВМБ. З «балу» – по кораблях... *Флот України*. 18 січня 2014. №3 (1540). С.4.

¹⁰⁷ Чорний С. Зі зброєю в руках і з Богом у серці. *Флот України*. 1 січня 2013. №1-2 (1464-1465). С.14.

¹⁰⁸ Панчишин В. Знакова подія для вірян Криму. *Флот України*. 8 лютого 2014. №6 (1543). С.9.

¹⁰⁹ Панчишин В. Цілющість духовного очищення. *Флот України*. 25 січня 2014. №4 (1541). С.13.

¹¹⁰ Грицюк В., Горелов В., Скрыбін О. (2019) *Історична періодизація збройної агресії Російської Федерації проти України (2014 – 2019)*. Війна на Донбасі. 2014 – 2018 роки : збірник наукових праць за матеріалами IV Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції 11 квітня 2019 року. Київ : Національний військово-історичний музей України. 264 с. С.133–136.

поддержки ВМС. В частности, уже с 27 февраля 2014 года командованию войск береговой обороны ВМС было известно положительное отношение митрополита Симферопольского и Крымского УПЦ МП Лазаря к оккупантам. Кроме того, отмечались отдельные попытки командиров воинских частей ВМС, которые после так называемого «референдума» перешли на службу в Российскую Федерацию, задействовать в работе с личным составом представителей религиозных организаций противника. С тех пор поддержку военнослужащих ВМС осуществляли только священники УПЦ КП во главе с владыкой Климентом. Еще одной особенностью было то, что при отсутствии штатных военных священников (капелланов), удовлетворение религиозных потребностей военнослужащих осуществлялось крайне несистематически, что указывает на несовершенство светской модели удовлетворения религиозных потребностей в боевых условиях.¹¹¹ Также начальный период вооруженной агрессии Российской Федерации против Украины подтвердил положительное отношение крымских татар к Украинскому государству, что проявилось во всесторонней поддержке ими ВМС во время оккупации Россией Крымского полуострова. Это указывает на ошибочность предвзятого отношения к военнослужащим крымскотатарской национальности и необходимость использования потенциала ислама в удовлетворении религиозных потребностей этой части личного состава ВМС.

Таким образом, вооруженная агрессия Российской Федерации против Украины, оккупация ею Крымского полуострова стали своеобразной проверкой системы информационного воздействия на личный состав в ВМС (одним из направлений которого было удовлетворение религиозных потребностей) на способность формировать и поддерживать морально-психологическое состояние личного состава в новых «гибридных» условиях ведения вооруженной борьбы. Начальный период вооруженной агрессии Российской Федерации обнаружил неэффективность в боевых условиях светской модели удовлетворения религиозных потребностей, которая функционировала в то время в ВМС.

В период после 2014 года произошли важные изменения в удовлетворении религиозных потребностей военнослужащих. В частности, в 2017 году был осуществлен переход от светской к европейской модели удовлетворения религиозных

¹¹¹ Матюхін Л., Головашенко Ю., Підпригора І. (2019) *А мама зрозуміє...* Київ: ДІПА. 112 с. С. 26–42.

потребностей, что стало фактическим внедрением опыта духовной поддержки личного состава ВМС в миротворческих контингентах и антипиратских операциях. Условия боевых действий на Востоке Украины подтвердили необходимость ухода от теоцентрического подхода к удовлетворению религиозных потребностей личного состава и возложение в основу пастырской опеки принципа человекоцентризма. Также опыт капелланского служения в военных частях ВСУ (в том числе в подразделениях морской пехоты ВМС) указывает на то, что духовная поддержка в условиях ведения боевых действий сводится прежде всего к индивидуальной работы с военнослужащими, работы в малых группах и просветительской деятельности, и направляется на формирование у военнослужащих психологической устойчивости к факторам современного боя. Указанное лишь подтверждает сформулированные ранее выводы отечественных исследователей из исторического опыта капелланского служения, которые свидетельствуют об ошибочности ограничения удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих исключительно отправлением религиозных обрядов. В дополнение к этому, опыт капелланского служения в условиях ведения боевых действий на Востоке Украины указывает на необходимость не только религиозной поддержки военнослужащих-мусульман, но и разъяснения личному составу подразделений, в которых военнослужащие-мусульмане проходят службу, особенностей ислама во избежание конфликтных ситуаций.¹¹²

Вывод.

Таким образом, изучение исторического опыта удовлетворения религиозных потребностей ВМС позволяет констатировать следующее:

Рост уровня религиозности населения и связанное с этим постепенное увеличение количества верующих военнослужащих в ВМС обусловили начало деятельности по удовлетворению религиозных потребностей личного состава.

Удовлетворения религиозных потребностей (пастырское попечение, духовная поддержка) военнослужащих ВМС в период 1992-2014 годов было частью всестороннего обеспечения войск, которая реализовалась в рамках информационного воздействия на личный состав (информационно-пропагандистского обеспечения,

¹¹² Ковтунович Т, Привалко Т (2019) Капелани. На службі Богу і Україні. Київ: Український інститут національної пам'яті. 424 с. С. 266-285, 408-421.

ИПО). Также удовлетворение религиозных потребностей военнослужащих ВМС целесообразно рассматривать как часть стратегических коммуникаций государства. Удовлетворение религиозных потребностей осуществлялось структурой ИПО ВМС в комплексе с другими мерами информационного воздействия на личный состав.

В течении 1992-2014 годов пастырское попечение военнослужащих ВМС сохраняло характерные признаки светской модели удовлетворения религиозных потребностей личного состава. Эта модель была ориентирована на удовлетворение религиозных потребностей личного состава в мирных условиях и способствовала распространению информационно-психологического воздействия со стороны РФ на военнослужащих ВМС.

На удовлетворение религиозных потребностей личного состава ВМС влияло развитие российско-украинских отношений: в периоды российско-украинского политического противостояния преимущество в духовной поддержке военнослужащих ВМС предоставлялась национально-ориентированным религиозным организациям (УПЦ КП, УГКЦ), тогда как в периоды потепления двусторонних отношений духовная поддержка военнослужащих ВМС осуществлялась преимущественно УПЦ МП (фактически филиалом Русской Православной Церкви в Украине и одновременно структурой, которая способствовала распространению информационно-психологического воздействия со стороны РФ).

Начальный период вооруженной агрессии Российской Федерации против Украины показал неэффективность светской модели удовлетворения религиозных потребностей военнослужащих в условиях ведения боевых действий (особенно в условиях ведения Российской Федерацией информационных и психологических операций в районах базирования и дислокации ВМС).

В исследуемый нами период имели место попытки приближения религиозной поддержки военнослужащих ВМС к европейской и американской моделям, однако они осуществлялись преимущественно в ходе операций по поддержанию мира, антипиратских операций на море или масштабных тактических учений.

Тенденциями развития удовлетворения религиозных потребностей личного состава ВМС в 1992-2014 годах были:

сохранения светской модели, соблюдение принципа отделения церкви от государства и связанное с этим использование возможностей внештатного религиозного обеспечения потребностей верующих военнослужащих;

соблюдение в удовлетворении религиозных потребностей военнослужащих принципа теоцентризма, использование организационных и групповых форм работы священнослужителей с личным составом;

постепенная трансформация удовлетворения религиозных потребностей со светской в европейскую модель с использованием опыта пастырской опеки миротворческих контингентов ВМС штатными священнослужителями.

Особенностью удовлетворения религиозных потребностей личного состава ВМС в 1992-2014 годах стало пренебрежение положительным отношением крымских татар к Украинскому государству, из-за чего почти не сосредотачивалось внимание на пастырской опеке военнослужащих-мусульман и не разъяснялись особенности ислама среди военнослужащих других вероисповеданий, что приводило к предвзятому отношению к крымским татарам.

Руководством Украины и командованием ВМС мало учитывались исторические уроки проведения информационных и психологических операций Российской Федерации против Украины в районах базирования и дислокации украинских ВМС в 1992-2014 годах. Ведь в условиях негативного информационно-психологического воздействия Российской Федерации с целью дестабилизации общественно-политической обстановки (в том числе обострения религиозной ситуации) ответом украинской стороны на действия России должны были стать отказ от использования услуг пророссийских религиозных организаций в удовлетворении религиозных потребностей военнослужащих ВМС и активизация информационного воздействия на крымскотатарское население (в том числе использование потенциала религиозных организаций крымских татар) с целью его привлечения к противодействию российской агрессии. Это способствовало бы более широкому использованию потенциала ислама в пастырской опеке ВМС.

Исторический опыт удовлетворения религиозных потребностей личного состава ВМС, обнаруженные взаимосвязи и тенденции его развития в 1992-2014 годах, опыт удовлетворения религиозных потребностей в условиях ведения боевых действий на Востоке Украины позволяют предложить принципы (общие положения, правила и

рекомендации), наиболее способствующие достижению цели пастырской опеки военнослужащих ВМС в условиях продолжающейся вооруженной агрессии Российской Федерации против Украины. Религиозная поддержка военнослужащих ВМС должна базироваться на принципах религиозной толерантности и человекоцентризма. В условиях войны необходимо отойти от проведения только религиозных обрядов и направить пастырское попечение на формирование у военнослужащих психологической устойчивости к факторам современного боя.

BIBLIOGRAPHY

Books and Monographs:

Blinov O. (2019) *Boyova psykichna travma*. Kyiv: Talkom. 700 s.

Kokhanchuk R. (2004) *Dushpastyrska opika viyskovykh*. Kyiv. 220 s.

Krotykov V., Topalskyi V., Malyuha V. (2010) *Dushpastyrska opika u Zbroynykh Sylakh Ukrainy: dosvid, problemy, perspektyvy*. Kyiv: Naukovo-doslidnyy tsentr humanitarnykh problem Zbroynykh Syl Ukrainy. 258 s.

Pidopryhora I., Khayrulin O. (2018) *Informatsiyno-propahandyst-ske zabezpechennya v zbroynykh sylakh inozemnykh derzhav u kintsi XX – na pochatku XXI stolittya*. Kyiv: Komprynt. 128 s.

Kovtunovych T, Pryvalko T (2019) *Kapelany. Na sluzhbi Bohu i Ukraini*. Kyiv: Ukrayinskyy instytut natsionalnoyi pamyati. 424 s.

Danilov A. (2000) *Ukrayinskyy flot: bilya dzherel vidrozhennya*. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy. 600 s.

Savchenko. N. A. (1997) *Anatomyya neobyavlennoy voyny*. Kyiv: Ukrayins'ka perspektyva. 344 s.

Academic Articles:

Pidopryhora I. (2019) “Vplyv suspilno-politychnoyi obstanovky na informatsiyno-propahandyst'ske zabezpechennya u Viyskovo-Morskykh Sylakh Zbroynykh Syl Ukrayiny v 1992–2014 rokakh”. *Voyenno-istorychnyy visnyk*. № 2(32). Kyiv.

Pidopryhora I. (2019) “Informatsiyno-propahandystske zabezpechennya u Viyskovo-Morskykh Sylakh Zbroynykh Syl Ukrayiny v 1992-2014 rokakh: teoretyko-metodolohichni aspekty”. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. #5 (45), part 8. Warsaw.

Pidopryhora I. (2019) “Periodyzatsiya rozvytku informatsiyno-propahandystskoho zabezpechennya u Viyskovo-Morskykh Sylakh Zbroynykh Syl Ukrayiny v 1992-2014 rokakh”. *Voyenno-istorychnyy visnyk*. № 4(34). Kyiv.

Internet Sources:

Z istoriyi UAPTS. Patriarkhiya UAPTS. Ukrayinska Avtokefalna Pravoslavna Tserkva, ofitsiynyy sayt. URL: <https://church.net.ua/detalno/uapc/z-istoriji-uapc.html>. Istoriya UHKTS. Vidrozhennya Tserkvy (1989). Ofitsiynyy cayt Ukrayinskoyi Hreko-Katolytskoyi Tserkvy. URL: http://ugcc.ua/official/ugcc-history/x_v%D1%96drozhennya_tserkvi_1989_76327.html.

Istoriya UPTS - Kyivskoho Patriarkhatu. URL: <https://www.uockp.net/historyuockp>.

Pro stan i tendentsiyi rozvytku relihiynoyi sytuatsiyi ta derzhavno-konfesiynykh vidnosyn v Ukraini (2008). Informatsiynyy zvit Derzhavnoho komitetu Ukrayiny u spravakh natsionalnostey ta relihiy za 2008 rik. http://www.scnm.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=133485&cat_id=47898.

Artur Śmigrocki¹¹³

University of Szczecin

THE STRATEGY OF THE GUERILLA WARFARE IN THOMAS EDWARD LAWRENCE'S THE SEVEN PILLARS OF WISDOM

Streszczenie: Artykuł zawiera opis strategii walki partyzanckiej w terenie pustynnym rozpoczętej przez pułkownika T.E. Lawrence'a, brytyjskiego archeologa, szpiega, żołnierza i dyplomatę. Autor opisuje drogą, jaką przebył Lawrence od młodego zarządcy wykopalisk w Karkemisz, praktykanta w szpiegowskim fachu, oficera odpowiedzialnego za mapy do przywódcy powstania arabskiego, podkreślając użycie odwiecznych praw walki partyzanckiej w kontekście przemysłowego społeczeństwa. Artykuł odnosi się do „Siedmiu filarów mądrości”, książki napisanej przez samego Lawrence'a, w której analizuje on drobiazgowo filozoficzne i historyczne źródła swoich akcji na pustyni i daje barwny opis Arabów, ich wierzeń, zwyczajów i nawyków.

Słowa kluczowe: Lawrence, wojna partyzancka, Siedem filarów mądrości, pustynia

Abstract: The article contains description of guerilla warfare strategy in the desert terrain initiated by Colonel T.E. Lawrence, British archeologist, spy, soldier and diplomat. The author describes the way Lawrence had to go from a young Carchemish excavations manager, a spy trainee, a map officer to a leader of The Arab Revolt, highlighting the eternal principles of guerilla strategy in context of industrial society. The article refers to „The Seven Pillars of Wisdom” a book written by Lawrence himself, where he thoroughly analyzes philosophical and historical sources of his exploits in the desert and gives a vivid account of Arabs, their beliefs, habits and customs.

Key words: Lawrence, guerilla, The Seven Pillars of Wisdom, desert

¹¹³ Absolwent Uniwersytetu Szczecińskiego, magister historii i filologii angielskiej. Pracuje jako nauczyciel historii i języka angielskiego w Zespole Szkół i Placówek Oświatowych w Barlinku. Założyciel i dowódca Jednostki Strzeleckiej 4037 w Barlinku. Zainteresowania historia, wojskowość, języki obce.

Shaping the strategy of desert guerilla warfare

The strategy depends on many factors but the most important is the value of the guerilla soldier, his morale, motivation, familiarity with the area and technical skills and capacities. They are first-rate factors and decide on the victory or defeat. Lawrence during his travels and excavating works learnt about their values as civilians but he was not sure if his hospitable hosts and trusted subordinates (two social roles Lawrence had associated with the Arabs before the war) have got any military virtues. Describing them he noticed their tendency towards religious or ideological passion: "Arabs could be swung on an idea as a cord; for the unpledged allegiance of their minds made them obedient servants. None of them would escape the bond till success had come, and with it responsibility and duty and engagements."¹¹⁴ It replaced soldiers' features they lacked like corporate spirit, discipline and mutual confidence.¹¹⁵ The conclusion drawn by him was: "I concluded that the tribesmen were good for defence only. Their acquisitive recklessness made them keen on booty, and whetted them to tear up railways, plunder caravans, and steal camels; but they were too free-minded to endure command, or to fight in team."¹¹⁶ He confirmed that opinion: "The smaller the unit the better its performance. A thousand were a mob, ineffective against a company of trained Turks: but three or four Arabs in their hills would stop a dozen Turks."¹¹⁷ Their individualism made Lawrence to think on their use out of frames of regular army: "A man who could fight well by himself made generally a bad soldier, and these champions seemed to me no material for our drilling."¹¹⁸ And give them better and more fitting task: "but if we strengthened them by light automatic guns of the Lewis type, to be handled by themselves, they might be capable of holding their hills and serving as an efficient screen behind which we could build up, perhaps at Rabegh, an Arab regular mobile column, capable of meeting a Turkish force (distracted by guerilla warfare) on terms, and of defeating it piecemeal." ¹¹⁹ He was able to distinguish desert guerillas of Bedu from "heavy unwarlike

¹¹⁴ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.42.

¹¹⁵ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.136.

¹¹⁶ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.104.

¹¹⁷ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.136.

¹¹⁸ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.104.

¹¹⁹ *ibidem* s.104

Syrian and Mesopotamian towns-folk that had to form Arab regular army ” whose task was to ” eventually finish the war by striking”¹²⁰

When Lawrence went off to the war he believed that the war would be according to the paradigm of conventional operations short, swift and decisive. His desert epiphany was an extraordinary intellectual and theoretical achievement of revolutionizing the guerilla in the within the context of modern industrialized warfare. Lying in his tent in Abdulla’s camp and tortured by dysentery Lawrence saw the situation depressive. The Arabs had been beaten in every direct encounter by regular Turkish troops. ”About ten days I lay in that tent, suffering a bodily weakness which made my animal self crawl away and hide till the shame was passed. As usual in such circumstances my mind cleared, my senses became more acute, and I began at last to think consecutively of the Arab Revolt, as an accustomed duty to rest upon against the pain.”¹²¹ (Lawrence 1993: 188)

He tried to do a short summary of his military knowledge:

As I have shown, I was unfortunately as much in command of the campaign as I pleased, and was untrained. In military theory I was tolerably read, my Oxford curiosity having taken me past Napoleon to Clausewitz and his school, to Caemmerer and Moltke, and the recent Frenchmen. They had all seemed to be one-sided; and after looking at Jomini and Willisen, I had found broader in Saxe and Guibert and the eighteenth century. However, Clausewitz was intellectually so much the master of them, and his book so logical and fascinating, that unconsciously I accepted his finality, until a comparison of Kuhne and Foch disgusted me with soldiers, wearied me of their officious glory, making me critical of all their light. In any case, my interest had been abstract, concerned with the theory and philosophy of warfare especially from the metaphysical side.¹²²

When recovered Lawrence started thinking about the solution. First, the problem of Medina. As he wrote: ”to distract myself from that I began to recall suitable maxims on the conduct of modern, scientific war. But they would not fit, and it worried me.”¹²³ Medina became an obsession for guerillas. The city was manned by the Turks and thus it was danger was when the guerillas were in Yenbo. The solution came soon: ”One afternoon I woke from a hot sleep, running with sweat and pricking with flies, and wondered what on earth was the good of

¹²⁰ ibidem s.104

¹²¹ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.188.

¹²² ibidem s.188

¹²³ ibidem s.188

Medina to us?" The situation changed when the guerillas took Wejh and "To-day we were blockading the railway, and they only defending it."¹²⁴ The garrison of Medina were reduced to an inoffensive size, and its soldiers eating the transport animals they could no longer feed and the Arabs had taken away their power, and unnecessarily wanted to take away the town which was not base for them like Wejh, nor a threat like Wadi Ais¹²⁵

Second, Lawrence wrote about the aim of the war: "I began to drum out the aim in war. The books gave it pat-the destruction of the armed forces of the enemy by the one process-battle."¹²⁶ It was impossible, the Arabs had no chance to win regular army in the open field. Each trial could have negative results and possible victory could be purchased only by blood and the rebels could not afford to lose too many warriors. Lawrence bitterly concluded: "This was a hard saying for us. As the Arabs had no organized forces, a Turkish Foch would have no aim? The Arabs would not endure casualties. How would our Clausewitz buy his victory? Von der Goltz had seemed to go deeper, saying it was necessary not to annihilate the enemy, but to break his courage. Only we showed no prospect of ever breaking anybody's courage"¹²⁷ His mind found contradiction in the way of thinking: "However, Goltz was a humbug, and these wise men must be talking metaphors; for we were indubitably winning our war; and as I pondered slowly, it dawned on me that we had won the Hejaz war. Out of every thousand square miles of Hejaz nine hundred and ninety-nine were now free."¹²⁸ Lawrence came across the interesting idea of rebellion and war expressed in question:

Did my provoked jape at Vickery, that rebellion was more like peace than like war, hold as much truth as haste? Perhaps in war the absolute did rule, but for peace a majority was good enough. If we held the rest, the Turks were welcome to the tiny fraction on which they stood, till peace or Doomsday he showed them the futility of clinging to our window-pane. Meditating in a dirty tent he was sure he found the turning point of the war – taking Wejh.¹²⁹

¹²⁴ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.188.

¹²⁵ *ibidem* s.188

¹²⁶ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.189.

¹²⁷ *ibidem* s.189

¹²⁸ *ibidem* s.189

¹²⁹ *ibidem* s.189

Next step was looking for an alternative end and means of war. "Our seemed unlike the ritual of which Foch was priest" wrote Lawrence and recalled him. From Fochian point of view modern war between two nations representing two philosophies was a restatement of "the wars of religion whose logical end was utter destruction of one creed, and whose protagonists believed that God's judgement would prevail."¹³⁰ Lawrence found that definition idiotic from Philosophical point of view because opinions were arguable whereas convictions needed shooting to be cured. As he wrote: "To me the Foch war seemed only an exterminative variety, no more absolute than another (...) One could as explicably call it 'murder war'."¹³¹ Lawrence started thinking about Faisal's aims of war: "I wondered why Feisal wanted to fight the Turks, (...) and saw that their aim was geographical, to extrude the Turk (...). Their peace ideal of liberty could exercise itself only so. In pursuit of the ideal conditions we might kill Turks, because we disliked them very much; but the killing was a pure luxury. If they would go quietly the war would end."¹³² Lawrence wanted confirmation of his way of thinking by his host: "I was rewarded, for Abdulla's words were definite. He contrasted his hearers' present independence with their past servitude to Turkey, and roundly said that talk of Turkish heresy or the immoral doctrine of *yeni-turan*, or the illegitimate Caliphate was beside the point. It, was Arab country, and the Turks were in it: that was the one issue. My argument preened itself."¹³³

After setting the aims, ends and means of war Lawrence began the second stage of his analysis: "I (...) went on ravelling it out, considering now the whole house of war in its structural aspect, which was strategy, in its arrangements, which were tactics, and in the sentiment of its inhabitants, which was psychology; for my personal duty was command, and the commander, like the master architect, was responsible for all."¹³⁴

The first confusion was "the false antithesis between strategy, the aim in war, the synoptic regard seeing each part relative to the whole, and tactics, the means towards a strategic end, the particular steps of its staircase."¹³⁵ He divided the theory of war into three elements: Algebraical element of things, a Biological element of lives, and the Psychological element of ideas. An American strategist, Lawrence W. Moores pointed: "Lawrence faced the challenge

¹³⁰ T. E. Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.190.

¹³¹ ibidem, s. 190

¹³² T. E. Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.191.

¹³³ ibidem, s.191

¹³⁴ T. E. Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.192.

¹³⁵ ibidem, s.192

of designing a campaign that: excluded the Turks from Arab lands (the algebraic element) at a minimum loss of Arab life (the biological element), freed the populace, and seized Damascus (the psychological element).”¹³⁶ The algebraical, inhuman element looked like a pure science, subject to mathematical law that dealt with ”known variables, fixed conditions, space and time, inorganic things like hills and climates and railways, with mankind in type-masses too great for individual variety, with all artificial aids and the extensions given our faculties by mechanical invention. It was essentially formulable.”¹³⁷ Lawrence wanted to take practical account and began to calculate how many square miles the rebels could make and how would the Turks defend the area. As a regular army they would defend their positions by a trench line across the bottom, if the Arabs fought as a regular army as well. He compared regular troops to plants: ” immobile, firm-rooted, nourished through long stems to the head.”¹³⁸ and that description did not fit to the Arabs. Another solution was to use mobility and omnipresence of nomads who could not be divided into squadrons or regiments, without immobile logistics, commanded only by embryonic staff but strong with devotion of their warriors: ” but suppose we were (as we might be) an influence, an idea, a thing intangible, invulnerable, without front or back, drifting about like a gas? We might be a vapour, blowing where we listed. Our kingdoms lay in each man's mind; and as we wanted nothing material to live on, so we might offer nothing material to the killing.”¹³⁹ In his meditations he understood the advantage of guerilla over a regular soldier who ”might be helpless without a target, owning only what he sat on, and subjugating only what, by order, he could poke his rifle at.” Then he started to figure out how many soldiers the Turks would need to save their area from ” guerillas’ attack -in- depth, sedition putting up her head in every unoccupied one of those hundred thousand square miles.” His conclusion was: ” it seemed they would have need of a fortified post every four square miles, and a post could not be less than twenty men. If so, they would need six hundred thousand men to meet the ill-wills of all the Arab peoples, combined with the active hostility of a few zealots.”¹⁴⁰

From enemy human resources Lawrence turned to own warriors (zealots as he called them):

¹³⁶ Moores, Lawrence w. Second Term AY 91-92. *T.E. Lawrence: Theorist and Campaign Planner*, School of Advanced Military Studies. Fort Leavenworth: United States Army Command and General Staff College.s.16.

¹³⁷ T. E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.192

¹³⁸ ibidem, s.192

¹³⁹ ibidem, s.192

¹⁴⁰ ibidem, s.192

How many zealots could we have? At present we had nearly fifty thousand: sufficient for the day. It seemed the assets in this element of war were ours. If we realized our raw materials and were apt with them, then climate, railway, desert, and technical weapons could also be attached to our interests.(...) Analogy in human things was fudge, anyhow; and war upon rebellion was messy and slow, like eating soup with a knife.¹⁴¹

After weighing up algebraic element of war Lawrence: "sheered off the mathematical element, *episteme* (understanding) and plunged into the nature of the biological factor in command." It was associated with the terms like life and death, or less finally, wear and tear and was turned into an art by the war – philosophers who had elevated one item, 'effusion of blood', to the height of an essential. Estimates are always irregular due to unpredictability of human factor and sensitive and illogical components.¹⁴² The commanders prevented the defeat caused by accident and some flaw in material by creating reserves.

The 'felt' or emotional element in troops, is not expressible in figures and should be considered at by the equivalent of Plato's *doksa* (knowledge). According to that paradigm intuition prevailed in the battlefield and the test of generals lay in the irrational tenth that happens during the fight in contrary to nine-tenths of tactics certain enough to be teachable in schools. It could be ensued only by instinct enforced by practice to act as a reflex in the very moment of crisis. There had been military chiefs so nearly approached *doksa* they reached the *episteme*. Had the ancient Greeks bothered to rationalize revolt they might have called such genius for command *noesis* (intelligence).¹⁴³

Lawrence used that theoretical basis to apply it to current situation of own troops: "it was not bounded by mankind, that it applied also to materials. In Turkey things were scarce and precious, men less esteemed than equipment. Our cue was to destroy, not the Turk's army, but his minerals. The death of a Turkish bridge or rail, machine or gun or charge of high explosive, was more profitable to us than the death of a Turk."¹⁴⁴ Moreover, the Arab Army lacked at the moment both of materials and of men and the rebels could not afford casualties

¹⁴¹ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.193

¹⁴² ibidem, s.193

¹⁴³ ibidem, s.193

¹⁴⁴ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.194

unlike materials that were easier to replace. Lawrence advocated the superiority in some one tangible branch: gun-cotton or machine-guns or whatever could be made decisive in contrary to superiority in men advised by orthodox theoreticians of war and moved farther: „We might be superior in equipment in one dominant moment or respect; and for both things and men we might give the doctrine a twisted negative side, for cheapness' sake, and be weaker than the enemy everywhere except in that one point or matter. The decision of what was critical would always be ours.”¹⁴⁵ He proposed new kind of war, a war of detachment instead of war of contact where both forces were striving to avoid tactical surprise:

We were to contain the enemy by the silent threat of a vast unknown desert, not disclosing ourselves till we attacked. The attack might be nominal, directed not against him, but against his stuff; so it would not seek either his strength or his weakness, but his most accessible material. In railway-cutting it would be usually an empty stretch of rail; and the more empty, the greater the tactical success. We might turn our average into a rule (not a law, since war was antinomial) and develop a habit of never engaging the enemy.¹⁴⁶

This chimed with the algebraical element for never being a target. As he recalled: ”Many Turks on our front had no chance all the war to fire on us, and we were never on the defensive except by accident and in error.”¹⁴⁷ There was a special role of intellectual effort embodied in general commander whose mind must be brilliant enough to plan in certainty and his understanding must be faultless, leaving no room for chance. His work must be supported by the service of news whose role must be more important than in regular army.

Lawrence made a short summary of his meditations:

I was getting through my subject. The algebraical factor had been translated into terms of Arabia, and fitted like a glove. It promised victory. The biological factor had dictated to us a development of the tactical line most in accord with the genius of our tribesmen. There remained the psychological element to build up into an apt shape. I went to Xenophon and stole, to name it, his word *diathetics* which had been the art of Cyrus before he struck.¹⁴⁸

¹⁴⁵ *ibidem*, s.194

¹⁴⁶ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.194

¹⁴⁷ *ibidem*, s.194

¹⁴⁸ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.195

Lawrence was right writing about *diathetics*: "Of this our 'propaganda' was the stained and ignoble offspring"¹⁴⁹ It dealt with ethics at war. Some of it concerned with social engineering of masses, adjusting the spirit of crowd where it became useful to exploit in action, and the pre-direction of this changing spirit to a certain end. Some of it concerned the individual as a rare art of human kindness, transcending, by purposed emotion, the gradual logical sequence of the mind. Lawrence emphasized it as a tool of control of own troops: "As we had seldom to concern ourselves with what our men did, but always with what they thought, the diathetic for us would be more than half the command."¹⁵⁰ It was something that later was named „hearts and minds strategy" and was aimed also at enemies' minds, allied and neutrals. Lawrence wrote about *diathetics* with enthusiasm: "There were many humiliating material limits, but no moral impossibilities; so that the scope of our diathetical activities was unbounded.(...) The printing press, and each newly - discovered method of communication favoured the intellectual above the physical, civilization paying the mind always from the body's funds. We kindergarten soldiers were beginning our art of war in the atmosphere of the twentieth century, receiving our weapons without prejudice."¹⁵¹ This new method was not truly recognised in Europe unlike Asia:" In Europe it was set a little aside, and entrusted to men outside the General Staff. In Asia the regular elements were so weak that irregulars could not let the metaphysical weapon rust unused."¹⁵²

After describing Algebraical, Biological and Psychological elements of war Lawrence tried to explain role of battles in the desert: "Battles in Arabia were a mistake, since we profited in them only by the ammunition the enemy fired off (...) We had nothing material to lose, so our best line was to defend nothing and to shoot nothing. Our cards were speed and time, not hitting power."¹⁵³

Lawrence concluded:

It seemed to me proven that our rebellion had an unassailable base, guarded not only from attack, but from the fear of attack. It had a sophisticated alien enemy, disposed as an army of occupation in an area greater than could be dominated effectively

¹⁴⁹ ibidem, s.195

¹⁵⁰ ibidem, s.195

¹⁵¹ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.195

¹⁵² ibidem, s.195

¹⁵³ ibidem, s.195

from fortified posts. It had a friendly population, of which some two in the hundred were active, and the rest quietly sympathetic to the point of not betraying the movements of the minority.¹⁵⁴

After meeting with his military chiefs Lawrence shared results of his sick-bed ruminations with them. As a good officer of regular army began from rethinking the military situations:

Every effort was still directed against the railway. Newcombe and Garland were near Muadhdham with Sherif Sharraf and Maulud. (...) Newcombe meant then to move all Feisal's men forward very close to Medain Salih, and, by taking and holding a part of the line, to cut off Medina and compel its early surrender. Wilson was coming up to help in this operation, and Davenport would take as many of the Egyptian army as he could transport, to reinforce the Arab attack.¹⁵⁵

But after fever and dysentery in Abdulla's camp that had given him leisure to meditate upon the strategy and tactics of irregular war, he understood that the essence of this plan were wrong. He wanted to persuade my chiefs his new theory. As he recalled: "So, I begun with three propositions. Firstly, that irregulars would not attack places, and so remained incapable of forcing a decision. Secondly that they were as unable to defend a line or point as they were to attack it. Thirdly, that their virtue lay in depth not in face."¹⁵⁶

His way of thinking was going along those lines that he worked out when he was sick in Abdullah's camp. As he stated, the character of Arab war was unusual because it is geographical and Turkish Army as fighting force is an accident. The rebels' aim was to seek the enemy's weakest material link, hammer it till time made their whole chain fail. The Beduin, guerilla's largest resources must not be used to regular operations but their skills and abilities like mobility, toughness, self-assurance, knowledge of the country, intelligent courage would be crucial in 'hit and run' actions. The strength of guerillas lay in dispersal so they must extend front to maximum to impose on enemy the longest passive defence, the most costly form of war exhausting their material resources. The rebels have to to attain their aims with the greatest economy of life:

To me an unnecessary action, or shot, or casualty, was not only waste but sin. I was unable to take the professional view that all successful actions were gains. Our rebels were not materials, like soldiers, but friends of ours, trusting our

¹⁵⁴ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.196

¹⁵⁵ ibidem, s.196

¹⁵⁶ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.224

leadership. We were not in command nationally, but by invitation; and our men were volunteers, individuals, local men, relatives, so that a death was a personal sorrow to many in the army. Even from the purely military point of view the assault seemed to me a blunder.¹⁵⁷

The key factors are patience and superhuman skills and if Feisal's commanders follow the direction of Maurice de Saxe they could reach victory without battle, only by pressing out their mathematical and psychological advantages. He also highlighted advantage of rebels in transport, machine guns, cars and high explosives that led to deploying small and mobile striking force and using it to attack at distributed points along the Turkish Line, to force them strengthen their positions.¹⁵⁸ Then came to weighing up concrete geographical point, Medina: "We must not take Medina. The Turks are harmless there. If we imprisoned them all - say, in Egypt - they would cost us in food, water and guards. We want them right where they are, at Medina, and every other distant place, in the largest numbers."¹⁵⁹ As for railway, Lawrence wanted it „just working, but only just, with the maximum of loss and discomfort."¹⁶⁰ As he wrote: "The factor of food would confine him to the railways, but he was welcome to the Hejaz Railway, and the Trans-Jordan railway, and the Palestine and Syrian railways for the duration of the war, so long as he gave us the other nine hundred and ninety-nine thousandths of the Arab world."¹⁶¹ What is more he postulated an active management of enemies' moves: "If he tended to evacuate too soon, as a step to concentrating in the small area which his numbers could dominate effectually, then we should have to restore his confidence by reducing our enterprises against him."¹⁶² He also wanted to use Turkish imperial pride, called by him "stupidity" that "would be our ally, for he would like to hold, or to think he held, as much of his old provinces as possible. This pride in his imperial heritage would keep him in his present absurd position - all flanks and no front.

Next, he criticized the operational scheme:

To hold a middle point of the railway would be expensive for the holding force might be threatened from each side. The mixture of Egyptian troops with tribesmen

¹⁵⁷ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.163

¹⁵⁸ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.224

¹⁵⁹ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.225

¹⁶⁰ ibidem, s.225

¹⁶¹ ibidem, s.225

¹⁶² T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.225

was a moral weakness. If there were professional soldiers present, the Beduin would stand aside and watch them work, glad to be excused the leading part.¹⁶³

Unfortunately, as he bitterly concluded: "Neither my general reasoning, however, nor my particular objections had much weight. The plans were made, and the preparations advanced. Everyone was too busy with his own work to give me specific authority to launch out on mine. All I gained was a hearing, and a qualified admission that my counter-offensive might be a useful diversion."¹⁶⁴ He explained what he meant writing 'a useful diversion': "I was working out with Auda abu Tayi a march to the Howeitat in their spring pastures of the Syrian desert. From them we might raise a mobile camel force, and rush Aqaba from the eastward without guns or machine-guns."¹⁶⁵ It sounded like a reconnaissance but in fact it was an extreme example of a turning movement including a six hundred miles' desert journey and attack on the unguarded site within gunfire of British ships, but according to Auda and Feisal possible with dynamite, money and assistance of smaller clans about Akaba.¹⁶⁶ It was, his long cherished project of occupying Aqaba from the interior instead of by a Franco-British force from the sea.

Ride on Aqaba - putting theory into practice.

Aqaba had special value to the Turks because it might be a threat to the right flank of the British army. Their higher command acknowledged it their main route to the Canal in the end of 1914 but due to food and water difficulties they adopted the Beersheba route. When the British left the Canal positions and had thrust forward to Gaza and Beersheba what made the feeding of the Turkish army easier by shortening its line. Consequently, the Turks had surplus transport. Additionally, it now lay behind the British right, and a small Turkish force operating from it would threaten either El Arish or Suez. The Arabs also needed Aqaba to extend their front and to link up with the British. If they took it they had Sinai and junction with British army under command of Sir Archibald Murray. Being really useful, they would obtain material help. Consequently, Aqaba meant for the Arabs, plenty in food, money, guns, advisers. Lawrence wanted the contact with the British "to act as the right wing of the Allies

¹⁶³ ibidem, s.225

¹⁶⁴ ibidem, s.225

¹⁶⁵ ibidem, s.225

¹⁶⁶ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.226

in the conquest of Palestine and Syria; and to assert the Arabic-speaking peoples' desire or desert of freedom and self-government." He knew that "if the revolt did not reach the main battlefield against Turkey it would have to confess failure, and remain a side-show of a side-show. I had preached to Feisal, from our first meeting, that freedom was taken, not given."¹⁶⁷

There is indeed, a slightly ironical flavour that Lawrence, in his first trial of their new bloodless strategy, had levied a blond – tax on the enemy at a highest rate that modern 'murder war' can perhaps show. The British forces in trying unsuccessfully to capture Gaza in March and April were defeated at a permanent cost to themselves of 5.800 men.¹⁶⁸ The capture of Aqaba was a sudden break in the clouds that overrun the Egyptian front in the spring and summer of 1917. From the point of view of moral effect it was the one definite achievement that could be set off against the double British failure before Gaza. Strategically, it removed all danger of a Turkish raid through Sinai against the Suez Canal or the communications of the British army in Palestine. It also opened up a new line of operation by which the Arabs could give positive assistance to a renewed British advance. Aqaba certainly appeared to earn Lawrence the astonishment and respect of his British superiors. He was promoted to major and given a continuing role helping coordinate the Arab Revolt. After taking Aqaba Lawrence concluded "At Wejh the Hejaz war was won: after Aqaba it was ended. Feisal's army had cleared off its Arabian liabilities and now, under General Allenby the joint Commander-in-Chief, its role was to take part in the military deliverance of Syria."¹⁶⁹

Terrain, organization, psychology and leadership

Lawrence understood the change of the character of future campaign caused by geographical and sociological reasons: "The difference between Hejaz and Syria was the difference between the desert and the sown. The problem which faced us was one of character - the learning to become civil." and added: "Unless we became peasants too, the independence as movement would get no further. It was good for the Arab Revolt that so early in its growth this change imposed We had been hopelessly labouring to plough waste lands; to make

¹⁶⁷ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.274

¹⁶⁸ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.321

¹⁶⁹ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.328

nationality grow in a place itself.”¹⁷⁰ He wanted to change the base of military operations from desert to inhabited area: ” If we would prolong our life, we must win into the ornamented lands; to the villages where roofs or fields held men's eyes downward and near; and begin our campaign as we had begun that in Wadi Ais, by a study of the map, and a recollection of the nature of this our battleground of Syria.”¹⁷¹ Lawrence began his description of Syria writing about secluded area surrounded by natural boundaries and divided into two parts by mountains: ” Our feet were upon its southern boundary. To the east stretched the nomadic desert. To the west Syria was limited by the Mediterranean, from Gaza to Alexandretta. On the north the Turkish populations of Anatolia gave it an end. Within these limits the land was much parcelled up by natural divisions. Of them the first and greatest was longitudinal; the rugged spine of mountains which, from north to south, divided a coast strip from a wide inland plain.”¹⁷² Those internal and external limits resulted in divisions between its inhabitants: ”These areas had climatic differences so marked that they made two countries, two races almost, with their respective populations. The shore Syrians lived in different houses, fed and worked differently, used an Arabic differing by inflection and in tone from that of the inlanders. They spoke of the interior unwillingly, as of a wild land of blood and terror.”¹⁷³ The rivers sub-divided inland plains into valleys that were the most prosperous places in the country with its stable inhabitants contrasting with mobile and warlike population of the borderland. Nature had so divided the country into zones and man had added additional complexity to compartments created by nature. As a result each of these divisions was walled off into different communities to gather into hands for offensive against the Turks.¹⁷⁴

Lawrence highlighted the role of common language as a unification factor: ”The master-key of opinion lay in the common language: where also, lay the key of imagination. Moslems whose mother tongue was Arabic looked upon themselves for that reason as a chosen people. Their heritage of the Koran and classical literature held the Arabic-speaking peoples together. Patriotism, ordinarily of soil or race, was warped to a language.”¹⁷⁵ A second source of political inspiration was glory of the early Khalifate, that was more legend than historical

¹⁷⁰ ibidem, s.328

¹⁷¹ ibidem, s.328

¹⁷² T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.329

¹⁷³ ibidem, s.329

¹⁷⁴ ibidem, s.328

¹⁷⁵ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.336

truth, but thanks to it the Arabs believed that their past was more splendid than Ottoman misgovernment. Feisal and Lawrence knew that common language and tradition were not a stable base to build the Arab Government: "Any wide attempt after unity would make a patched and parcelled thing, ungrateful to a people whose instincts ever returned towards parochial home rule."¹⁷⁶ Lawrence concluded:

Our excuse for over-running expediency was War. Syria, ripe for spasmodic local revolt, might be seethed up into insurrection, if a new factor, offering to realize that centripetal nationalism of the Beyrout Cyclopaedists, arose to restrain the jarring sects and classes. Novel the factor must be, to avoid raising a jealousy of itself: not foreign, since the conceit of Syria forbade. Within our sight the only independent factor with acceptable groundwork and fighting adherents was a Sunni prince, like Feisal, pretending to revive the glories of Ommayad or Ayubid.¹⁷⁷

In his opinion Feisal "might momentarily combine the inland men until success came with its need to transfer their debauched enthusiasm to the service of ordered government. Then would come reaction; but only after victory; and for victory everything material and moral might be pawned. There remained the technique and direction of the new revolts: but the direction a blind man could see."¹⁷⁸

The critical centre of Syria were the Yarmuk Valley, Hauran, and Deraa. When Hauran joined the campaign it would be well ended. Dearaa and the Yarmuk Valley would provide the leverage on which to bear in loosening the enemy's hold on the Hauran. The process should be to set up another ladder of tribes, similar to that from Wejh to Akaba made of steps of Howeitat, Beni Sakhr, Sherarat, Rualla, and Serahin, to raise guerillas three hundred miles to Azrak, the oasis nearest Hauran and Jebel Druse. In strategic execution the new campaign would be the repetition of the old, but improved by the experience already gained. Lawrence wrote: "In character our operations of development for the final stroke should be like naval war, in mobility, ubiquity, independence of bases and communications, ignoring of ground features, of strategic areas, of fixed directions, of fixed points." And added: "He who commands the sea is at great liberty, and may take as much or as little of the war as he will.

¹⁷⁶ ibidem, s.336

¹⁷⁷ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.337

¹⁷⁸ ibidem, s.337

And we commanded the desert.”¹⁷⁹ He compared desert operations to naval ones: ” Desert operations should be like such wars at the sea in mobility, their ubiquity, independence of bases and communications, their lack of ground features, of strategic areas, of fixed directions, of fixed points.”¹⁸⁰ And added: ”Camel raiding-parties are self-contained like ships. They could cruise securely along the enemy’s land-frontier, just out of sight of his posts along the edge of cultivation, and tap or raid into his lines where it seemed easiest and benefiting, with a sure retreat always behind them in an element which the Turks could not explore.”¹⁸¹ As for water he wrote: ”would not want to carry more than a pint each. (...) In summer the camels would do about two hundred and fifty miles after a watering; a three days’ vigorous march. An easy stage was fifty miles: eighty was good: in an emergency we might do one hundred and ten miles in the twenty-four hours (...) Wells were seldom a hundred miles apart, so the pint reserve was latitude enough.”¹⁸² Food was also a very important factor: “on them we were independent of supply for six weeks if each man had a half bag of flour; forty – five pounds of weigh, slung on his riding – saddle: “¹⁸³ The necessary speed and range for this distant war could be attained through the frugality of the Arabs, and their efficiency in handling that ‘intricate material’, the camel, which like a tank has a remarkable performance in skilled hands and easily breaks down in unskilled. Camels determined guerillas’ range: ”Our six weeks’ food gave us capacity for a thousand miles out and home. The endurance of our camels made it possible for us (for me, the camel-novice in the army, ‘painful’ would be the fitter word) to ride fifteen hundred miles in thirty days, without fear of starvation; because, even if we exceeded in time, each of us sat on two hundred pounds of potential meat, and the man made camelless could double-bank another, riding two-up, in emergency.”¹⁸⁴

Lawrence and Faisal avoided the stiff forms of organization. For concentration of force it would be ruinous handicap. But it suited to the principle of the widest distribution of force enabling the Arab command to have the greatest possible number of raids in course at the same time when fluidity was added to mobility: ” The distribution of the raiding parties was unorthodox. We could not mix or combine tribes, because of their distrusts: nor could we use

¹⁷⁹ *ibidem*, s.337

¹⁸⁰ *ibidem*, s.337

¹⁸¹ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.337

¹⁸² T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.338

¹⁸³ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.337

¹⁸⁴ *ibidem*, s.337

one in the territory of another. In compensation we aimed at the widest dissipation of force; and we added fluidity to speed by using one district on Monday, another on Tuesday, a third on Wednesday. Thus natural mobility was reinforced. In pursuit, our ranks refilled with fresh men at each new tribe, and maintained the pristine energy. In a real sense maximum disorder was our equilibrium.”¹⁸⁵ I prosed forth on my hoary theorem that we lived by our raggedness and beat the Turk by our uncertainty.¹⁸⁶

According to Lawrence, tactics should be based on tip and run”: not pushes, but strokes: “ We should never try to improve our advantage. We should use the smallest force in the quickest time at the farthest place. Sure of an unhindered retreat into their desert-climate which the Turks could not explore.”¹⁸⁷ The new strategy was well adapted to tribal conditions: “ It was impossible to mix or combine tribes, since they distrusted or disliked one another. Likewise we could use the men of one tribe in the territory of another.” Lawrence wrote:

In practice we should not employ in the firing line the great numbers which a simple system put theoretically at our disposal, lest our attack (as contrasted with our threat) become too extended. The moral strain of isolated fighting made 'simple' war very hard upon the soldier, exacting from him special initiative, endurance, enthusiasm.”¹⁸⁸

The ordinary rank and – file if that is the proper term for the massively articulated character of the Arab army - were bound together by the common ideal of the revolt. They were all volunteers; some may have hoped for health, but this idea distracted their tribal leaders more than the private soldier, who was always at liberty to leave the ranks “without penalty whenever the conviction failed him: the only contract was honor”.¹⁸⁹ In Lawrence’s army, control was less important than the diversity of quality and the redundancy of action. There were no common denominators here because nothing was common about the nature of the insurgent warfare; and where one man failed to act, one of his mates would rise to stand in his stead. The conventional force is always willing to reduce risk through the control:

By this substitution of a sure job for a possible masterpiece, military science made a deliberate sacrifice of a capacity in order to reduce the uncertain element, the

¹⁸⁵ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.338

¹⁸⁶ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.541

¹⁸⁷ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.337

¹⁸⁸ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.338

¹⁸⁹ T.E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books,1991 New York s.339

bionomic factor, in enlisted humanity. Discipline's necessary accompaniment was compound or social war – that form in which the fighting man was the product of the multiplied exertions of a long hierarchy, from workshop to supply unit, kept him active in the field.

The diverse quality of a single guerilla, in Lawrence's mind would equal the composite strength of a conventional squaw, for every man was a killer, whereas the soldier fought with one hand tied to his logistical rear. In practice, it was more important that the guerilla his all times than engaged him actively in a fight, for the threat in the fighting specter continually haunted the regular soldier, draining him from the initiative, courage and hope. The success at Aqaba demonstrated one thing to all to judge:

Irregular war was far more intellectual than a bayonet charge, far more exhausting than service in the comfortable imitative obedience of an ordered army. Guerillas must be allowed liberal work room: in irregular war, of two men together, one was being wasted. Our ideal should be to make our battle a series of single combats, our ranks a happy alliance of agile commanders-in-chief.¹⁹⁰

Lawrence was a first theorist and practitioner to combine the ancient art of guerilla with modern industrial society. He was able to discard the dominant military paradigm, which focuses on the destruction of the enemy and forge a new one that combined old-age raiding techniques with industrial era weaponry. According to Lawrence, victory did not lie in the physical destruction of foe because he wanted a living demoralized mob, not army of dead heroes. He also wanted to squeeze the main Turkish line of supply, not to destroy it. Lawrence's theory of guerilla warfare was imposing costs on the enemy, tying up his troops, bleeding him rather decapitating.

T.E.Lawrence. 1991. *The Seven Pillars of Wisdom*, New York: Anchor Books.

Moore, Lawrence w. Second Term AY 91-92. T.E. Lawrence: Theorist and Campaign Planner, School of Advanced Military Studies. Fort Leavenworth: United States Army Command and General Staff College.

¹⁹⁰ .E.Lawrence, *The Seven Pillars of Wisdom*, Anchor Books, 1991 New York s.338

ppor. mgr Kajetan Kozłowski¹⁹¹

kajetankozlowski1@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7980-8947

dr Michał Przybylak¹⁹²

Akademia Sztuki Wojennej, Wydział Wojskowy

m.przybylak@akademia.mil.pl

ORCID: 0000-0002-6830-2502

Czy Partia Allaha to zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego? Krzysztof Domeracki, *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2018, s. 225.

Hezbollah – Partia Allaha¹⁹³ jest jedną z najczęściej analizowanych pod względem naukowym organizacji terrorystycznych na świecie. Co roku ukazuje się kilka pozycji opisujących tę organizację z punktu widzenia wszelakich nauk, z naukami o bezpieczeństwie na czele. W ten ogólnosięgiowy trend wpisują się również naukowcy polscy, np. Rafał Ożarowski¹⁹⁴, a pod względem sztuki wojennej

¹⁹¹ Absolwent Akademii Obrony Narodowej na kierunku bezpieczeństwo narodowe o specjalności przygotowania obronne w ramach studiów licencjackich oraz national and international security w ramach studiów magisterskich. W pracach dyplomowych poruszał kwestie związane z problematyką funkcjonowania służb mundurowych w systemie bezpieczeństwa narodowego. W 2017 r. ukończył kurs oficerski w ramach Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych im. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu w grupie pancerno-zmechanizowanej o specjalności pancernej. W 2020 r. ukończył studia podyplomowe na Uniwersytecie Warszawskim w ramach Podyplomowych Studiów Wschodnich realizowanych w Studium Europy Wschodniej. W pracy dyplomowej poruszył kwestię wojny hybrydowej w rosyjskiej polityce zagranicznej.

¹⁹² Absolwent Akademii Obrony Narodowej na kierunku historia wojskowości oraz zarządzanie i dowodzenie, a także Uniwersytetu Warszawskiego – magisterium z historii. Prace doktorską pt. *Idea budowy narodu i państwa w poglądach syjonistów-rewizjonistów i ich wpływ na kształt współczesnej polityki bezpieczeństwa Izraela* napisaną pod kierunkiem płk dr hab. Juliusza Tyma obronił w 2019 r. w Akademii Sztuki Wojennej. Swoje zainteresowania badawcze koncentruje wokół historii sztuki wojennej oraz współczesnych problemów bezpieczeństwa z dużym naciskiem na sprawy żydowskie oraz Izrael. Autor kilkudziesięciu opracowań i artykułów oraz tekstów popularyzatorskich. W 2016 r. ukończył kurs oficerski w WSO WL we Wrocławiu w specjalności rozpoznanie i walka elektroniczna. Wojskowo związany z 25. BKPow. Obecnie pracuje jako adiunkt w Zakładzie Historii Sztuki Wojennej i Polemologii Wydziału Wojskowego ASzWoj.

¹⁹³ Zarówno w polskiej jak i anglojęzycznej literaturze o wiele częściej można spotkać się z tłumaczeniem nazwy *Hezbollah* jako „Partia Boga” – autorzy (dzięki sugestiom prof. Jarosława Centka) będą jednak używać odpowiedniejszej, ich zdaniem, nazwy Partia Allaha. Spowodowane jest to przede wszystkim kwestiami językowymi – wszak arabskiej nazwie znajduje się słowo „Allah” oraz teologicznymi.

¹⁹⁴ R. Ożarowski, *Hezbollah w stosunkach międzynarodowych na Bliskim Wschodzie*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego Gdańsk 2011.

temat podjął ją m.in. Przemysław Paździorek¹⁹⁵. W trend ten ze swoją książką *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe* wkomponował się również Krzysztof Domeracki.

Autor (jak sam o sobie pisze) jest: *doktorem nauk społecznych w zakresie nauk o bezpieczeństwie, ekspertem w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego oraz międzynarodowego. Naukowo zajmuje się problematyką szeroko rozumianego bezpieczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem Bliskiego Wschodu oraz terroryzmu i analizy konfliktów* (notatka o autorze z okładki książki). Nie jest to pierwsza próba naukowego opisu Hezbollahu podjęta przez Autora. Wcześniej opublikował on dwa artykuły naukowe: *Hezbollah i jego zaangażowanie w Syrii*¹⁹⁶ oraz *Hezbollah oraz jego Aparat Military i Bezpieczeństwa*¹⁹⁷. Sama książka – jak podaje autor – jest: *syntezą i podsumowaniem [...] wieloletnich rozważań nad Bliskim Wschodem z centralną rolą organizacji Hezbollah oraz zawiera w głównej mierze problemy, cele i tezy sformułowane w rozprawie doktorskiej ukończonej w roku 2017*¹⁹⁸. Omawiana pozycja jest więc książkowym wydaniem rozprawy doktorskiej pod tym samym tytułem napisanej pod kierunkiem prof. Jarosława Gryza i obronionej w 2017 r. w Akademii Sztuki Wojennej¹⁹⁹.

Pierwotny kształt i funkcję książki – napisanej jako rozprawa doktorska – widać na niemal każdym kroku, począwszy od samego układu. Pozycja ta składa się z 3 rozdziałów (w stosunku do dysertacji widać brak rozdziału metodologicznego) opatrzonych wstępem, zakończeniem, bibliografią oraz załącznikami. Skonstruowana jest na podstawie klasycznego układu dedukcyjnego. Autor rozpoczyna rozważania od otoczenia dalszego organizacji Hezbollah by przejść następnie do jego otoczenia bliższego i samej Partii Allaha, a następnie zakończyć wywód na jej wpływie na bezpieczeństwo międzynarodowe. Analizując tytuł i nazwy kolejnych podrozdziałów można dojść do wniosku, że układ ten się sprawdza. Czytelnik może się spodziewać, że pozna najpierw umiejscowienie omawianej organizacji w łańdzu międzynarodowym Bliskiego Wschodu oraz czynniki kształtujące powstanie i ewolucję Hezbollahu. Następnie będzie mógł przeczytać o samej Partii Allaha – jej celach i organizacji, by na końcu dowiedzieć się jak wpływa ona na bezpieczeństwo międzynarodowe w wymiarze regionalnym (Bliskiego Wschodu) oraz ponadregionalnym. Warto podkreślić, że autor analizując oddziaływanie Hezbollahu w wymiarze globalnym podzielił je na świat islamu i cały świat. Całkiem dobrze zapowiadający się spis treści pozwala na nabranie otuchy przed

¹⁹⁵ P. Paździorek (red.), *Asymetryczny i hybrydowy charakter konfliktów izraelsko-arabskich na początku XXI wieku*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2018.

¹⁹⁶ K. Domeracki, *Hezbollah i jego zaangażowanie w Syrii*, „Wiedza obrona” 2013, nr 4(247).

¹⁹⁷ K. Domeracki, *Hezbollah oraz jego Aparat Military i Bezpieczeństwa*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2017, nr 16(9).

¹⁹⁸ K. Domeracki, *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2018, s. 8.

¹⁹⁹ K. Domeracki, *Organizacja Hezbollah i jej wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe - rozprawa doktorska* napisana pod kierunkiem Jarosława Gryza, Akademia Sztuki Wojennej. Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2017.

lekturą – w języku polskim niewiele jest prac traktujących o tym temacie. Czytelnik ma więc prawo oczekiwać solidnej dawki nowej dla siebie wiedzy oraz interesującego wywodu. Niestety ale dr Domeracki jedynie częściowo spełnia te nadzieje.

W rozdziale I zatytułowanym *Wpływ przemian zachodzących w regionie i na świecie na organizację Hezbollah* widać już jeden z największych mankamentów książki – niekończące się powtórzenia. W tytułach 4 podrozdziałów składających się na tą część pracy aż 6 razy pojawia się słowo „organizacja”. Tak liczne powtórzenia mogą zniechęcić największych purystów językowych i skłonić (nie tylko ich) do refleksji czy warto przed każdym wymienieniem nazwy Hezbollah podkreślać, że jest to „organizacja”.

Rozdział I rozpoczyna się od krótkiego i bardzo ogólnego wstępu (jest to dobry zwyczaj zaczerpnięty z dysertacji), z którego czytelnik może dowiedzieć się o jakich państwach i podmiotach niepaństwowych będą traktowały kolejne strony dzieła oraz (co jest szczególnie godne pochwały) o jakich nie. Autor dokonał wyboru – co jest jego świętym prawem – przedmiotów analizy. Szanując dobrany katalog można mieć tylko zastrzeżenie do nieuwzględnienia w nim żadnej z organizacji palestyńskich – zwłaszcza *Hamasu*. Poza tym wydaje się on kompletny. Na kolejnych stronach opisany będzie zarówno główny protektor – Iran jak i przeciwnik, którym bez wątplenia jest Izrael, a ponadto inne państwa muzułmańskie: Arabia Saudyjska, Syria, częściowo też sam Liban oraz tzw. „główni gracze” w regionie – USA, Rosja i Chiny. Podrozdziały wchodzące w skład tej części książki dotyczą kolejno wpływu: wybranych państw (rozd. 1.1.), wybranych organizacji międzynarodowych (1.2.), wybranych organizacji niepaństwowych (1.3.) i wpływu przemian bliskowschodnich (1.4.) na działalność Hezbollahu.

Jednakże poza tym autor dokonuje kolejnej selekcji (podkreślmy po raz kolejny, że takie jest jego święte prawo) – eliminuje ze swojego wywodu całą genezę powstania Partii Allaha oraz podstawowe informacje jej dotyczące – strukturę, cele, tło ideologiczne, główne postaci z nią związane, itd., tłumacząc się ze swojej decyzji następująco: *tamte wydarzenia zostały opisane i przeanalizowane przez wielu naukowców oraz instytucje rządowe – wykorzystano dotychczasowe wnioski oraz skupiono się na wybranych zmianach w środowisku bezpieczeństwa*²⁰⁰. W rzeczy samej, o Hezbollahu napisano już setki opracowań. Zbываяc milczeniem tak ogromną część historii dobrym zwyczajem byłoby jednak podanie opracowań, w których bardziej dociekliwy czytelnik mógłby zaspokoić swoją ciekawość. Na potrzeby pisanie dysertacji, której książka jest pokłosiem, autor musiał przecież przeprowadzić analizę literatury. W tym miejscu książki warto byłoby ją umieścić i

²⁰⁰ Ibidem, s. 15.

wskazać najbardziej wartościowe pozycje dotyczące tego obszaru, np. doskonale pozycje E. Ezaniego²⁰¹ J. Harik²⁰² (wykazaną w bibliografii do książki) czy A.R. Nortona²⁰³.

Warto też zastanowić się, czy zasadnym jest wskazywanie warsztatu metodologicznego, zwłaszcza w tak okrojonej formie: *analizowane zjawiska oraz podmioty bezpieczeństwa wyselekcjonowane zostały za pomocą indukcji enumeracyjnej niezupełnej i stanowią katalog otwarty*²⁰⁴. Odślanianie tajników warsztatu (zwłaszcza tak uszczuplone) raczej nie służy lepszemu zrozumieniu wyводу autora. Czytelnik, z pewnością, zechciałby się zapoznać ze wszystkimi metodami wykorzystanymi do stworzenia pracy. Warto więc w tym przypadku przyjąć zasadę: wszystko albo nic.

Już w pierwszej części pracy (dotyczącej wpływu wybranych państw na Hezbollah) można zauważyć fascynację autora geopolityką. Większość zdiagnozowanych powiązań znajduje się w obrębie teorii geopolitycznych, co jest zrozumiałe, ponieważ książka dotyczy bezpieczeństwa międzynarodowego. Jednakże w tym, jak i w następnych rozdziałach można odnieść wrażenie, że geopolityka dominuje całą narrację spychając inne aspekty na dalszy plan. Warto przytoczyć choćby wzmiankę o roli islamu w polityce irańskiej. Nie może ona być zarówno *nadbudową* i *głównym fundamentem* jednocześnie²⁰⁵.

Autor stara się uogólniać wnioski płynące z przeprowadzonego przez siebie procesu badawczego. Zwykle robi to w postaci podsumowań partii tekstu w punktach. Dla czytelnika (zwłaszcza studentów zainteresowanych tematyką Bliskiego Wschodu) jest to świetne rozwiązanie. Jednak (z myślą o studentach zwłaszcza) należałoby przyjrzeć się tym wnioskom ponownie. Na przykład, pisząc o priorytetach irańskiej polityki bezpieczeństwa, autor niemalże jednym tchem wymienia sprzeczne ze sobą *zapewnienie równowagi sił* oraz *dążenie do regionalnej hegemonii*²⁰⁶.

Opisując wpływ Iranu na Partię Allaha autor stawia śmiałą tezę, mówiącą o tym, że jest ona narzędziem geopolitycznej gry prowadzonej przez reżim Ajatollahów. Nie można oczywiście podważyć wpływu Iranu na Hezbollah np. na jego powstanie, jak słusznie zauważa autor. Jednak za nadinterpretację można uznać frazę dotyczącą II wojny libańskiej: *Jako przykład należy przytoczyć wydarzenia z przełomu 2005 i 2006 r., kiedy to ONZ i Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej (MAEA) nawoływała do zaprzestania prac nad wzbogacaniem uranu i rozbudowywaniem reaktorów, a Iran działał przeciwko tym apelom. Wówczas to w lipcu 2006 r. aby odwrócić uwagę międzynarodowej opinii publicznej, Hezbollah rozpoczął działania wojenne z Izraelem, które*

²⁰¹ E. Ezani, *Hezbollah: The Story of the Party of God: From Revolution to Institutionalization*, Palgrave Macmillan, New York 2009.

²⁰² J. Harik, *Hezbollah: The Changing Face of Terrorism*, I.B. Taurus, London 2005.

²⁰³ A.R. Norton, *Hezbollah: A Short History*, Princeton University Press, Princeton–Oxford 2007.

²⁰⁴ K. Domeracki, *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe...*, s. 15.

²⁰⁵ Ibidem, s. 20.

²⁰⁶ Ibidem, s. 20.

zakończyły się kilkadziesiąt dni później. Działania inspirowane przez Iran były dla irańskich strategów cenną lekcją i pozwoliły na wprowadzenie poprawek w doktrynach i strategiach bezpieczeństwa Iranu²⁰⁷. Abstrahując od powtórzeń, które stanowią niestety nieodłączną część tej książki, można by polemizować z autorem w kwestii wszechmocy Irańczyków. Wątpliwości budzi też opisywanie organizacji jako całkowicie bezwolnego narzędzia do odwracania uwagi od Iranu. Zarówno dla Hezbollahu, jak i Izraela, *działania, które zakończyły się kilkadziesiąt dni później* (jak pisze autor) są fundamentalne. W Izraelu II wojna libańska jest nie do przecenienia. Jej powody są bardzo charakterystyczne (próby ratowania porwanych żołnierzy IDF), a skutki (kompromitacja IDF i unaocznienie trudności w walce z przeciwnikiem posługującym się asymetrycznymi metodami walki) doprowadziły do przyznania się Izraelczyków do klęski i powołania komisji Winograda, która miała zbadać jej przyczyny²⁰⁸.

Na kolejnych stronach autor rozważa znaczenie irańskiego programu nuklearnego. W jego opinii jest to najważniejsze narzędzie służące realizacji interesów strategicznych Teheranu i trudno nie zgodzić się z argumentami dotyczącymi użycia nacisków nuklearnych na inne państwa. Wątpliwości, ale przede wszystkim ciekawość, budzą tylko niektóre sformułowania użyte przez autora. Często posługuje się on określeniem „oś oporu”, która oznaczać ma *pewnego rodzaju pierścień ochronny wokół rdzenia, który będzie stanowiło terytorium Iranu*²⁰⁹. Niestety, ale nie wyjaśnia w szerszym zakresie czym jest, czy też jak Irańczycy rozumieją „oś oporu”. Wielka szkoda! Ta irańska koncepcja – znana choćby i z polskich mediów – nie doczekała się żadnej wnikliwej analizy w języku polskim.

Kolejnym państwem, które wg autora ma wpływ ma Hezbollah, jest Arabia Saudyjska. Autor podkreśla złożoną sytuację wewnętrzną i zewnętrzną, w jakiej znajdowali się i nadal znajdują Saudowie. Ta część książki jest zdecydowanie jedną z najlepszych w całej pracy i poza kilkoma drobnymi uchybieniami (np. determinowanie bezpieczeństwa przez czynnik bezpieczeństwa)²¹⁰, czy potknięcia w sprawie konstytucji: *Arabia Saudyjska jest arabską islamską monarchią, której konstytucję stanowi Koran i Sunna*²¹¹ – Arabia nie posiada konstytucji, tylko zbiór ustaw zasadniczych, wydanych nawet w języku polskim przez Bibliotekę Sejmową w 2019, a więc po publikacji książki), stanowi dobrą analizę rywalizacji saudyjsko-irańskiej i roli, jaką odgrywa w niej Patria Allaha. Zdecydowanie można zgodzić się z autorem, który twierdzi, że zarówno dla Rijadu, jak i Teheranu wzajemna rywalizacja jest największym wyzwaniem w XXI wieku.

Niestety w kolejnej części, poświęconej wpływowi Izraela na Hezbollah, autor nie ustrzegł się większej liczby potknięć. Największą stratą jest nieobecność jedyne go i oficjalnego

²⁰⁷ Ibidem, s. 22.

²⁰⁸ G. Sheffer, O. Barak, *Militarism and Israeli Society*, Indiana University Press, Bloomington 2010, s. 323-324.

²⁰⁹ K. Domeracki, *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe...*, s.21.

²¹⁰ Ibidem, s. 27.

²¹¹ Ibidem, s. 27

dokumentu strategicznego Sił Obronnych Izraela – *Strategii IDF*²¹² opublikowanej w 2015 r. Opisując cele strategiczne Izraela, autor opiera się tylko na opracowaniach amerykańskich. W tej kwestii warto jednak oddać głos samym Izraelczykom, zwłaszcza że ww. strategia wprost wymienia cztery cele narodowe. Zdecydowanie można też protestować przeciw stwierdzeniu, że *Izrael dopuszcza użycia wszelkich dostępnych środków w celu neutralizacji zagrożenia, włączając w to opcję nuklearną*²¹³. Izrael w zasadzie nie może użyć broni jądrowej – nigdy nie potwierdził, że ją posiada, a utrzymywanie tego nieustannie podsycanego stanu niewiedzy jest jednym z najważniejszych zadań kolejnych rządów Izraela. Można też polemizować ze stwierdzeniami, że: irański program atomowy jest najważniejszym wyznacznikiem stosunku Jerozolimy do Partii Allaha²¹⁴; Izrael może bezpośrednio wpływać na kształt Hezbollahu oraz jego strategię i taktykę²¹⁵; Hezbollah stanowi egzystencjonalne zagrożenie dla Izraela²¹⁶.

Kolejne fragmenty dotyczą wpływu Rosji, Chin i USA na Partię. Po raz kolejny widać w nich fascynację autora tematyką geopolityki w wielkim, globalnym stylu. Być może fragmenty dotyczące rywalizacji tych mocarstw tylko w ograniczonym stopniu dotyczą tematu książki, ale są lekturą ciekawą i dającą szeroką perspektywę na Bliski Wschód oraz rolę, jaką Hezbollah odgrywa w tej układance. Jedynymi mankamentami tej części książki są pojawiające się nieustannie powtórzenia oraz drobne lapsusy językowe: *wewnętrznych zmagani i międzynarodowych perypetii Stanów Zjednoczonych*²¹⁷, czy też: *co było związane z usunięciem Francji i Wielkiej Brytanii z ich kolonialnych statusów*²¹⁸. Warto jednak podkreślić, że autor nie ogranicza się do sztamowych i ogólnie dostępnych źródeł – w swych dociekaniach dociera nawet do libańskiej pracy codziennej (dziennik *Al-Achbar*), co stanowi istotny wkład nie tylko w tę pozycję ale i w szersze pojmowanie spraw libańskich w Polsce.

W następnej części, liczącej łącznie 35 stron, autor mierzy się kolejno z wpływem organizacji międzynarodowych i niepaństwowych oraz przemian na Bliskim Wschodzie na Hezbollah. Spośród organizacji międzynarodowych autor wybrał trzy: Organizację Narodów Zjednoczonych, Ligę Państw Arabskich i Radę Współpracy Zatoki Perskiej. W tym miejscu warto zasugerować ujednolicenie skrótów w całej pracy – ONZ i LPA mieszają się w jednej linijce z anglojęzycznym skrótem CGC (*Gulf Cooperation Council*) – może warto pozostać konsekwentnym i używać anglo- lub polskojęzycznych skrótów we wszystkich przypadkach? Jako mierzalne i namacalne oddziaływanie ONZ na Partię Allaha autor wybrał i bardzo skrótowo omówił 8 rezolucji z lat 1978–

²¹² *The IDF Strategy*, The IDF Chief of the General Staff, Tel-Aviv 2015.

²¹³ K. Domeracki, *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe...*, s. 30.

²¹⁴ Ibidem, s. 30.

²¹⁵ Ibidem, s. 32.

²¹⁶ Ibidem, s. 32.

²¹⁷ Ibidem, s. 38.

²¹⁸ Ibidem, s. 38.

2006. Ponadto swój wywód wzbogacił argumentami natury ekonomicznej (np. koszty związane z utrzymaniem UNIFILu). Z tak przeprowadzonego wywodu autor wysnuł dwa wnioski: *Reasumując, należy stwierdzić, że wszystkie rezolucje wydane przez RB ONZ bezpośrednio nie wpłynęły na funkcjonowanie organizacji Hezbollah²¹⁹* – z czym trudno się nie zgodzić. Oraz o wiele bardziej kontrowersyjny, a być może i infantylny: *Prawdopodobnie żadna ze stron (Izrael i Hezbollah) nie jest zainteresowana rozwiązaniem tej sytuacji, gdyż zakończenie konfliktu mogłoby spowodować odcięcie dopływu środków finansowych na cele militarne (odpowiednio dla Izraela z USA oraz dla Hezbollahu z Iranu²²⁰*. W badaniu historii często zdarza się, że naukowiec zbyt głęboko wejdzie w źródło i badaną epokę. Zaczyna wtedy posługiwać się specyficznym językiem, przeplatany anachronizmami, zmienia czasem gramatykę oraz ortografię na taką, z którą ma do czynienia i z czasem przestaje być nieco rozumiany przez otaczających go ludzi. Jest to niegroźne i w gruncie rzeczy sympatyczne zjawisko – być może i w tym przypadku dr Domeracki zbyt głęboko wszedł w źródła arabskie, czy irańskie i mimochodem przejął pojawiające się w nich legendy o izraelskim sługusie wielkiego amerykańskiego szatana. Jak dobrze wiemy – rzeczywistość jest o wiele bardziej złożona. Amerykanie hojnie dotują Izrael, ale również Jordanię i Egipt.

Dużo lepiej prezentuje się kolejna część dotycząca wpływu innych organizacji niepaństwowych oraz przemian bliskowschodnich na Hezbollah. Jest to zdecydowanie najlepszy fragment książki. Na 35 stronach czytelnik może dowiedzieć się, jak wyglądają stosunki Partii Allaha z wybranymi organizacjami terrorystycznymi i przestępczymi na całym świecie. Szczególnie ciekawa jest analiza dotycząca jej działalności w Afryce (głównie Nigeria), Ameryce Środkowej i Południowej. W niewielu pozycjach dotyczących tematu bliskowschodniego terroryzmu można przeczytać o związkach poszczególnych organizacji z kartelami narkotykowymi, a wymiana wiedzy i doświadczeń między tymi dwoma (zdawałby się odległymi) światami jest korzystna dla obu stron. Dr Domeracki szeroko nakreślił sieć organizacji, z którymi Hezbollah współpracuje lub konkuruje. W tym gronie znalazło się również tzw. Państwo Islamskie – organizacja, z którą Partia Allaha zaciekle walczy w Syrii. Dla obu stron jest to duże wyzwanie, które autor umieszcza w szerszym kontekście rywalizacji religijnej i ideologicznej (szyicko-sunnickiej) oraz geopolitycznej (dążenia Iranu do hegemonii w regionie). Z tej konfrontacji wg autora zwycięsko wychodzi Hezbollah. Dwa lata, jakie minęły od publikacji, potwierdziły przypuszczenia autora.

W tej części książki dziwić jedynie może opisany przez autora proces decyzyjny Partii Allaha, który ma obrazować tok rozumowania stojący za podjęciem decyzji o zaangażowaniu się Hezbollahu w dany konflikt. Na stronach 65–66 dr Domeracki stworzył schemat metodyki analizy zdarzeń stosowany przez Hezbollah. Niestety, ale nie podał źródeł poza dwoma kuriozalnymi

²¹⁹ Ibidem, s. 45.

²²⁰ Ibidem, s. 45.

przypisami ze strony 65: przypisem nr 308, który brzmi następująco: *Didier Leroy*. oraz następnym: *Hezbollah używa również nazwy Organizacja Uciśnionych na Ziemi. Stąd też prawa człowieka stanowią dla Partii Boga nieodłączny element percepcji świata*. Bez żadnego komentarza dotyczącego źródła pozyskania wiedzy, za którą większość państw na świecie zapłaciłaby ogromne sumy, schemat ten wygląda co najmniej podejrzanie. Nie można podejrzewać autora o jakiegokolwiek związku pozanaukowe łączące go z organizacją terrorystyczną jaką jest Hezbollah. Skąd więc pozyskał wiedzę demaskująca proces dowodzenia na najwyższym szczeblu tej organizacji?

Na dalszych stronach autor koncentruje się na opisie wzajemnego wpływu konfliktu syryjskiego i Partii Allaha. Jest to opis (i nie można mieć do tego zastrzeżeń) skrócony i koncentrujący się na najważniejszych – zdaniem autora – kwestiach. Nie znajdziemy w nim charakterystyki żadnych walk czy ilościowego i jakościowego zaangażowania bojowników libańskiej organizacji. Autor dotyka jednak kwestii militarnych i niestety próbuje się przy tym posługiwać fachowym językiem wojskowym – co nie wychodzi na dobre całej książce. Użycie terminów specjalistycznych podnosi w oczach czytelników wartość autora, jednak musi być to użycie trafne, a przede wszystkim konieczne. Po co komplikować odbiór własnej publikacji, stawiając między piszącym a czytającym barierę niezrozumienia? Dla przykładu, na stronie 73 autor sugeruje, że operacja połączona to taka, która składa się ze zdobywania terenu, oczyszczenia z przeciwnika oraz jego utrzymania²²¹, a na kolejnej stronie każe on działać grupom szturmowym przed głównymi siłami uderzeniowymi²²² oraz prowadzić Hezbollahowi defensywę i ofensywę strategiczną²²³. Ponadto, z tych kilku stron czytelnik może dowiedzieć się, że Syria była kolonią brytyjską a następnie francuską oraz że dla Izraelczyków najważniejszymi celami podczas wojny syryjskiej jest zapobieżenie uzyskania broni strategicznej przez Hezbollah, Syryjczyków i radykalnych islamistów²²⁴. Autor wyjaśnia, że bronią strategiczną jest taka, która może zmienić militarną równowagę w regionie. Czy jest to kalka z angielskiego *Strategic weapons system*, czy może wg autora Irańczycy są gotowi przekazać broń atomową (której sami nie mają) Hezbollahowi – trudno orzec.

Poza tymi potknięciami rozdział prezentuje przyzwoity poziom. Jego najmocniejszą stroną stanowią fragmenty odwołujące się do teorii geopolitycznych, do których autor wykazuje największe serce, najsłabsze zaś elementy dotyczące Izraela.

Rozdział II pt. *Wpływ czynników wewnętrznych organizacji Hezbollah na jej kształt* jest typowy dla większości publikowanych dysertacji. Świadczą o tym choćby posługiwanie się interdyscyplinarną metodologią (autor odwołuje się również do nauk o zarządzaniu) oraz przypisy

²²¹ Ibidem, s. 73.

²²² Ibidem, s. 74.

²²³ Ibidem, s. 74.

²²⁴ Ibidem, s. 70.

zawierające pozycje tak bliskie omawianym kwestiom jak: J. Keer, *Sektor publiczny w Polsce i na świecie między upadkiem i rozkwitem*, CeDeWu, Warszawa 2005, W. Wciśł, *Podręcznik zarządzania NGO*, Europejski Dom Spotkań – Fundacja Nowy Staw, Warszawa 2005. Rozdział ten zawiera wiele schematów, wyliczeń, wykresów i tabel, które w przypadku dysertacji przemawiają za autorem pozwalając zaoszczędzić wiele trudności związanych z opisem danych w nich zawartych oraz porządkują wiedzę – wskazują na rozwinięty warsztat. W książce noszącej charakter również popularyzatorski te elementy w kilku przypadkach jednak bardziej zaciemniają niż rozjaśniają omawianą tematykę. Warto na przykład zadać pytanie co do wiedzy o Hezbollahu wnosi Schemat nr 5. zatytułowany *Czynniki wpływające na wartościowanie* ze strony 97? Podobne odczucia można żywić do dwóch stron opisujących wartości w optyce filozofii i aksjologii²²⁵. Jest to niezwykle interesujący fragment, ale w żadnym stopniu nie związany z Partią Allaha.

Również i w tej części książki można natknąć się na szereg błędów i niezręczności językowych – zwłaszcza powtórzeń oraz braku wyczucia w kwestiach wojskowych, np. *przeprowadzanie akcji operacyjnych, przegrupowanie i przesunięcie infrastruktury*²²⁶.

Poza tymi uchybieniami dwa pierwsze podrozdziały są interesującą, niemalże socjologiczną, analizą Partii Allaha i środowiska, z którego się wywodzi. Warto zwrócić uwagę na badania ukazujące opinię libańskich chrześcijan na temat działalności Hezbollahu, do których dotarł autor – o dziwo duża część społeczności chrześcijańskiej uważa, że Partia Allaha może ochraniać Liban przed o wiele bardziej skrajnymi ugrupowaniami takifirystycznymi. Również fragmenty dotyczące wartości, którymi kierują się członkowie Hezbollahu, stanowią lekturę dającą do myślenia. Autor opisał też system wychowania i kształcenia bojowników, który rozpoczyna się już w wieku przedszkolnym i jest ustawiczny – dotyczy również dorosłych i doświadczonych bojowników. Ponadto dr Domeracki jest jednym z niewielu badaczy, który dostrzegają inne niż religijne motywy kierujące członkami organizacji terrorystycznych. Islam nie jest jedynym powodem dla którego Libańczycy i członkowie innych narodów wstępują do Hezbollahu. Kierują nim też pobudki hedonistyczne – chęć przeżycia przygody i zapewnienia sobie dostatniego życia.

Na tak zbudowanym fundamencie – tle powstania i funkcjonowania Partii Allaha – osadzony został kolejny podrozdział, dotyczący skrzydła militarnego organizacji. Nosi on tytuł: *Aparat militarny i bezpieczeństwa organizacji* Hezbollah. Autor nie wyjaśnia czym jest dla niego „aparat militarny i bezpieczeństwa”, a jedyne wyniki jakie ukazują się po wpisaniu tej frazy w wyszukiwarki internetowe odwołują się artykułu naukowego dr Domerackiego²²⁷. Określenie to może więc być jego

²²⁵ Ibidem, s. 96–97.

²²⁶ Ibidem, s. 87.

²²⁷ K. Domeracki, *Hezbollah oraz jego Aparat Militarny i Bezpieczeństwa...*, op. cit.

autorską próbą nazwania struktur siłowych lub (co bardziej prawdopodobne) nieco niezręczną kalką z angielskiego zwrotu: *military and security*.

Autor rozpoczyna swoje rozważania od określenia tła powstania owego aparatu. Warto przytoczyć ten dłuższy fragment w całości – jest on reprezentatywny dla następnych kilkunastu stron książki: *W chwili konstruowania się organizacji Hezbollah jej mocodawcy rozwijali głównie zdolności militarne, dlatego też skrzydło militarne organizacji stanowi rdzeń całego podmiotu. Postrzegając konflikt w Syrii jako arenę działań zastępczych – to aparat militarny i bezpieczeństwa stanowi jedno z głównych narzędzi irańskiej polityki bezpieczeństwa, jak i strategii. Jednakże połączenie tych działań z aktywnością polityczno-społeczną stanowi o sile oddziaływania organizacji (efekt synergii)*²²⁸. Prezentowany przez autora w powyższych zdaniach ciąg przyczynowo-skutkowy nie wyjaśnia do końca fenomenu Hezbollahu jako organizacji, która jest gestorem siły militarnej na Bliskim Wschodzie. Następnie kierując się *doktryną nauki o bezpieczeństwie* (sic!) autor wyjaśnia, czym jest system bezpieczeństwa organizacji i dochodzi do słusznych skądinąd wniosków, że jest on elementem nie działającym samodzielnie, ale stanowiącym część szerszej całości²²⁹.

W kolejnym akapicie (wzbogaconym schematem) autor prezentuje strukturę owego aparatu militarnego i bezpieczeństwa. Zauważa przy tym wpływ czynników takich jak czas i rozwój organizacyjny: *upływ czasu oraz rozwój organizacji doprowadziły do przekształceń w strukturach funkcjonowania aparatu*²³⁰. Jednocześnie wskazuje trudności w dokładnym opisie struktur: *obecnie jest to niezwykle zaawansowana organizacja o dość dużym potencjale i możliwościach funkcjonowania. Poprzez rozwiniętą infrastrukturę specjalną i zastosowane procedury jest niezwykle trudna do spenetrowania przez wywiady państw trzecich. Struktura operacyjna części militarnej jest stworzona w oparciu o sekretne komórki, funkcjonujące na danym terytorium i prowadzące samodzielne operacje w oparciu o wytyczne kierownictwa organizacji, bez potrzeby wykorzystania bieżącej łączności*²³¹. Podsumowaniem tego jest stwierdzenie, że: *struktura aparatu jest niezwykle zaawansowana i można ją określić jako hybrydową, która tworzy odporny na zakłócenia zewnętrzne system komórek operacyjnych posiadających samodzielność taktyczną*²³². Po raz kolejny należy podkreślić fakt, że autor nie zadaje sobie trudu w sprawdzeniu znaczenia rzucanych niemalże od niechcenia terminów fachowych, mieszając ze sobą wszystkie poziomy sztuki wojennej. Podkreślone wcześniej trudności dotyczące najmożliwszego wywiady tego świata nie ograniczają autora, który na str. 106 prezentuje strukturę *systemu bezpieczeństwa organizacji* Hezbollah. Jednak nadzieje czytelnika związane z poznaniem choćby ułamka wiedzy dotyczącej struktury szczegółowej Partii

²²⁸ K. Domeracki, *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe...*, op. cit., s. 104.

²²⁹ Ibidem, s. 105.

²³⁰ Ibidem, s. 106.

²³¹ Ibidem, s. 106.

²³² Ibidem, s. 106.

Allaha, takiej jak nazwy i ilość (choćby zarysowana) poszczególnych komórek, sposób ich powiązania i wzajemne relacje szybko obracają się w pył. Autor twórczo przekonwertował polski system bezpieczeństwa narodowego i wtłoczył w niego ogólną wiedzę o Hezbollahu, popełniając przy tym takie omyłki jak stworzenie *elementów operacyjnego przygotowania terytorium*, a jedynym źródłem jest... artykuł dr Domerackiego z 2017 r.

Kolejne strony dotyczące poszczególnych elementów „aparatu militarnego i bezpieczeństwa” niestety, ale pełne są rozważań ogólnych dotyczących np. funkcjonowania wywiadu i kontrwywiadu jako takich i kolejnych „niezręczności” – zwłaszcza językowych: *zaplecze siły militarnej pozwala też na kreowanie swojego interesu na scenie politycznej*²³³, *Hezbollah jest postrzegany jako superpartia*²³⁴. W pozytywnym odbiorze tej części pracy poza tymi uchybieniami przeszkadza również poziom ogólności rozważań, każący zastanowić się, czy nadal jest mowa o Hezbollahu: *Zatem skrzydło militarne wraz z aparatem bezpieczeństwa stanowi niezwykle istotny rdzeń całej organizacji i może wpływać na funkcjonowanie pozostałych komponentów, których środek ciężkości działań w przypadku wystąpienia zagrożenia przenosi się i skupia na wsparciu działań podejmowanych przez aparat*²³⁵. W miejsce mitycznego „aparatu” wstawmy inną nazwę – choćby i Irgun, Lechi, Hamas, Czarne Pantery, a i Armia Krajowa – wszystkie będą pasować...

Nie można jednak potępiać tego rozdziału w zupełności – są w nim i wartościowe fragmenty, jak choćby te dotyczące działań Jednostki 133 oraz Organu Bezpieczeństwa. W tych miejscach poruszane i szerzej omawiane są poszczególne operacje Hezbollahu na czele z grą operacyjną z 2011 podjętą przeciw CIA (operacja „Pizza”). Szczególnie dobrze prezentują się rozważania dotyczące cyberbezpieczeństwa Hezbollahu. Dr Domeracki stawia tezę, że przy wsparciu Iranu właśnie na tym polu Partia Allaha będzie starała się zyskać przewagę nad potencjalnymi przeciwnikami. Już w 2016 r. posiadała możliwości atakowania infrastruktury informatycznej USA i Arabii Saudyjskiej oraz inwigilowania większości komputerów w Libanie.

Jak już można było przekonać się na wcześniejszych stronach, kwestie związane z wojskowością stanowią dla autora problem. Osąd ten potwierdza – niestety – podrozdział, który w całości poświęcony jest siłom zbrojnym Hezbollahu. Na 7 stronach autor kilkukrotnie sam sobie przeczy, raz twierdząc, że nie są one klasyczne, to znów opisując je jako zwykłe siły zbrojne porównywalne do armii innych państw. Ponadto w tej części pracy panuje ogromny chaos terminologiczny. Można odnieść wrażenie, że autor gubi się w meandrach sztuki wojennej oraz podstawach nauk o bezpieczeństwie.

²³³ Ibidem, s. 108.

²³⁴ Ibidem, s. 109.

²³⁵ Ibidem, s. 109.

Opis sił zbrojnych Hezbollahu rozpoczyna próba wpisania sił zbrojnych w jeden z podsystemów obronnych państwa – kuriozalne z punktu widzenia nauk o bezpieczeństwie wydaje się traktowanie równoznacznie podsystemu militarnego jako *składającego się z sił zbrojnych* i jednocześnie z trzech „komponentów”:

- *operacyjny – składającego się z jednostek bojowych, rozpoznania i wywiadu, operacyjnego przygotowania kraju* (już nie operacyjnego przygotowania terytorium jak wcześniej) *i sztuki wojennej*;
- *wsparcia wojskowego – edukacja i szkolenie bojowników, logistyka wojsk, system mobilizacji*;
- *wsparcia społecznego – gospodarka, terytorium, infrastruktura, społeczeństwo*²³⁶.

Takie stwierdzenia kłócą się nie tylko z podstawami nauk o bezpieczeństwie, ale i ze zdrowym rozsądkiem. Czy składnikiem podsystemu militarnego (jeśli nawet przyjmimy, że może go posiadać organizacja terrorystyczna) może być sztuka wojenna i jednocześnie terytorium i społeczeństwo?

W kolejnych akapitach dr Domeracki zauważa, że głównym determinantem działania Hezbollahu jest tajność, która pozwala na zmniejszenie różnicy potencjałów między nim a IDF. To właśnie tajnością autor wyjaśnia również kierunek rozwoju sił zbrojnych Hezbollahu. Jak podaje na str. 121: *otóż brak w swoich strukturach np. wojsk pancerno-zmechanizowanych, sił powietrznych, czy marynarki wojennej nie pozwala na osiągnięcie samodzielności strategicznej organizacji*²³⁷. Dla wojsk pancerno-zmechanizowanych autor robi jednak wyjątek w przypisie nr 527 podając: *choć w syryjskim regionie Kalamun udało się zaobserwować czołg oznakowany flagą organizacji*. Źródło na które powołuje się przy tych obserwacjach to izraelski artykuł prasowy z 28 lutego 2018 r., który dotyczy stworzenia przez Hezbollah gry komputerowej polegającej na wcieleniu się w rolę bojownika podczas syryjskiej wojny domowej. W artykule poza zdjęciem (zamieszczonym poniżej) nie znajduje się ani jedno słowo o czołgach. Patrząc na zdjęcie można też wątpić czy flaga Hezbollahu powiewa nad ZSU-57-2 czy T-55 znajdującym się w tle.

Zdjęcie 1 Wojska pancerne „Hezbollahu”?

²³⁶ Ibidem, s. 121.

²³⁷ Ibidem, s. 121.

Źródło: <https://www.timesofisrael.com/hezbollah-launches-shoot-em-up-video-game-set-in-syrian-civil-war/>
[dostęp on-line na dzień 21.04.2020 r.].

W dalszej części autor powołuje się na zasady sztuki wojennej wyartykułowane przez klasyków strategii i kontynuuje opis tajności działań, a kończy go następującym wnioskiem: *Postrzegając powyższe wnioski przez pryzmat koncepcji Clausewitza i Sun Tzu, można odnieść wrażenie, że Izrael funkcjonuje w oparciu o prymat siły i zmasowanego ataku, jednocześnie stosując zasady wskazane przez Sun Tzu*²³⁸. W całym akapicie poprzedzającym ten (jedyne) wniosek autor opisywał, jak Hezbollah kieruje się zasadami określonymi przez chińskiego stratega: rozpoznaniem, fortem, zaskoczeniem, manewrem, działaniami pośrednimi i presją psychologiczną²³⁹. Nie wiadomo więc czy chodzi o faktycznie o Izrael czy jednak o Partię Allaha oraz jakie miejsce w tej konstrukcji myślowej ma zmasowany atak i, przede wszystkim, Carl von Clausewitz?

Z dalszej części zarysowującej strukturę „aparatu militarnego i bezpieczeństwa” czytelnik może dowiedzieć się, że Hezbollah funkcjonuje w oparciu o 3 jednostki terytorialne (związki taktyczne) oraz jednostkę specjalną – Radwan Unit. Struktura Hezbollahu nie jest znana, a powiązania pomiędzy poszczególnymi jej komórkami jasne. Jednak jeśli już autor pokusił się o jej opis właśnie w tym miejscu, idealnym rozwiązaniem był schemat obrazujący opis architektury organizacji. Warto

²³⁸ Ibidem, s. 122.

²³⁹ Ibidem, s. 121-122.

również zaznaczyć, że bazując na tej samej literaturze²⁴⁰ inni badacze doszli do nieco odmiennych wniosków²⁴¹. Ponadto czytelnik może dowiedzieć się również, że Hezbollah zorganizował odpowiednik Wojsk Obrony Terytorialnej – Libańskie Brygady Ruchu Oporu. W momencie pisania dysertacji temat WOT był w Polsce niemalże wszechobecny, ale to nie powód, by tego typu rodzajów sił zbrojnych doszukiwać się na całym świecie. Brygady Ruchu Oporu to w sumie luźno powiązane zrzeszenie lokalnych milicji, które wspiera Hezbollah. W czasie „wojny” znajdują się one zwykle pod dowództwem Hezbollahu jednak w czasie pokoju są oficjalnie niezależne²⁴². Porównywanie tego typu organizacji do polskich WOT jest więc daleko idącym nadużyciem.

W kolejnych akapitach autor sugeruje, że dzięki współpracy z siłami zbrojnymi Federacji Rosyjskiej i udziałowi w wojnie domowej w Syrii Hezbollahowi udało się zmienić własną „sztukę wojenną”: *podejście defensywne zaczęło zmieniać się w bardziej otwarte i ofensywne*²⁴³. Czytelnikowi pozostaje rozsądzić czy „tajność” jako podstawowy determinant nie kłóci się z otwartym i ofensywnym podejściem. Do tego autor przekonuje nas, że Partia Allaha zwiększyła swoje możliwości w przygotowaniu i prowadzeniu defensywnych i ofensywnych operacji połączonych²⁴⁴. Jacek Solarz, za dokumentami doktrynalnymi NATO i SZ RP, definiuje operację połączoną (*joint operation*) jako: *skoordynowany w czasie i przestrzeni całokształt przedsięwzięć militarnych i niemilitarnych planowanych przez kierownictwo strategiczne i realizowanych przez jednolite dowództwo operacyjne dla osiągnięcia celu strategicznego, w którym biorą udział komponenty co najmniej dwóch rodzajów sił zbrojnych. Mogą w niej uczestniczyć również instytucje i organizacje pozamilitarne*²⁴⁵. Również prosta semantyka podpowiada, że połączenie wymaga przynajmniej dwóch elementów – w tym przypadku rodzajów sił zbrojnych, a na poprzedniej stronie autor wprost napisał, że Hezbollah nimi nie dysponuje. Idąc za przykładem autora, który pisząc o Bliskim Wschodzie odwołuje się do polskich kalek pojęciowych, jedynie abstrakcyjnie możemy przyjąć, że obok wojsk lądowych w Partii Allaha wyróżniają się jeszcze wojska specjalne (nie siły specjalne, jak pisze autor), ale jest to hipoteza chyba zbyt mocno naciągana.

Kolejny fragment przypomina nieco studium potencjalnego przyszłego konfliktu Hezbollahu z Izraelem. Opierając się na wywiadzie z Hasanem Nasr Allahem cytowanym rzekomo przez M.

²⁴⁰ A.N. Hamzeh, *In The Path of Hizbullah*, Syracuse University Press, New York 2004.

²⁴¹ H. El Zein, *Identifying and understanding the media discourse of Hezbollah*, „Journal Komunikasi. Malaysian Journal of Communication” 2014, nr 30(2), s. 117-140.

²⁴² C. Zambelis, *Hizb Allah's Lebanese Resistance Brigades*, „STS Sentinel” 2014, nr 7.

²⁴³ K. Domeracki, *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe...*, s. 123.

²⁴⁴ Ibidem, s. 123.

²⁴⁵ J. Solarz, *Doktryny militarne XX wieku*, Avalon, Kraków 2009, s. 479.

Katza i N. Pollaka, który w cytowanym opracowaniu nie występuje²⁴⁶ (!) oraz na artykułach z prasy izraelskiej dostępnej on-line, dr Domeracki kreśli planu podboju Galilei przez Partię Allaha. Powołując się na stronę internetową alafkar.net, niestety bez podania konkretnego artykułu, autor twierdzi, że do zdobycia północnej Galilei Hezbollah powołał pięć brygad, każda w sile 1000 bojowników, składających się na „jednostkę Al-Dżalil (Jednostkę Galilei)”. Za dowód jej istnienia podaje... izraelski atak, w którym zginął syn Imama Mugniji oraz analizę zdjęć z *Jerusalem Post*. Kolejnym kuriozum jest analiza potencjalnych „kierunków działań” owych „brygad”. Autor ma niestety problem z umiejscowieniem na mapie opisywanych obiektów i miejscowości, będących planowanymi celami Hezbollahu oraz dostosowaniem wyobraźni przestrzennej do warunków małego kraju jakim jest Izrael.

Autor tak kreśli „strategiczne” plany Partii Allaha: *Brygada pierwsza przeznaczona jest do działań na kierunku południowo-zachodnim, tj. na terenach kolonii Naharija w północnym Izraelu. Plan działań zakłada użycie m.in. drogi morskiej do przerzutu sił na terytorium przeciwnika*²⁴⁷. „Kolonie Naharija”, o której pisze dr Domeracki, to w rzeczywistości niemalże 60-tysięczne miasto. Warto również dodać, że północne przedmieścia owej „kolonii” od granicy z Libanem dzieli 4 km. Autor nie podaje źródeł, z którego korzystał w tej części książki. Jednak idąc tropem „kolonializmu” możemy domyśleć się, że jest to jakieś opracowanie głęboko zakorzenione w ideologii *Hezbollahu*, który zwykł określać cały Izrael projektem kolonializmu syjonistycznego – może właśnie stąd wzięło się nieporozumienie w nazywaniu Nahariji kolonią? W tym fragmencie zastanawiają jeszcze dwie rzeczy: przerzut sił drogą morską (czy to nieistniejąca Marynarka Wojenna Hezbollahu z jednej, a przyczynek do przeprowadzania operacji połączonych z drugiej?) oraz cel, jakim jest opanowanie Nahariji przez 1000 bojowników. Autor również musiał mieć pewne wątpliwości – z 1000 bojowników da się doprowadzić do upadku królestw i zjednoczyć Włochy, ale na pewno nie opanować żadnego izraelskiego miasta.

Druga brygada „Jednostki Galilei” *będzie działała na terenie osiedla Shlomi. Jej celem jest opanowanie i utrzymanie terytorium oraz przecięcie i kontrolowanie dróg zaopatrzenia izraelskiej armii*²⁴⁸. Osiedle Szelomi to urokliwe miasteczko liczące ok. 6 000 mieszkańców, położone niemalże na samej Niebieskiej Linii, którego najbardziej na północ wysunięte zabudowania dzieli od granicy 800 m. Jest ono co prawda ważnym (w lokalnej skali) węzłem komunikacyjnym, w którym krzyżuje się droga nr 899 z drogą ekspresową nr 70, ale zajęcie miasteczka z pewnością nie przetrnie izraelskich

²⁴⁶ M. Katz, N. Pollak, *Hezbollah's Russian Military Education In Syria*, The Washington Institute for Near East Policy, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/hezbollahs-russian-military-education-in-syria> [dostęp on-line na dzień 21.04.2020 r.].

²⁴⁷ K. Domeracki, *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe...*, s. 124.

²⁴⁸ Ibidem, s. 124.

dróg zaopatrzenia. Na południe od Szelomi istnieją dwie lokalne drogi rokadowe (w stosunku do drogi nr 899), a 6 km na południe trasa ekspresowa nr 89.

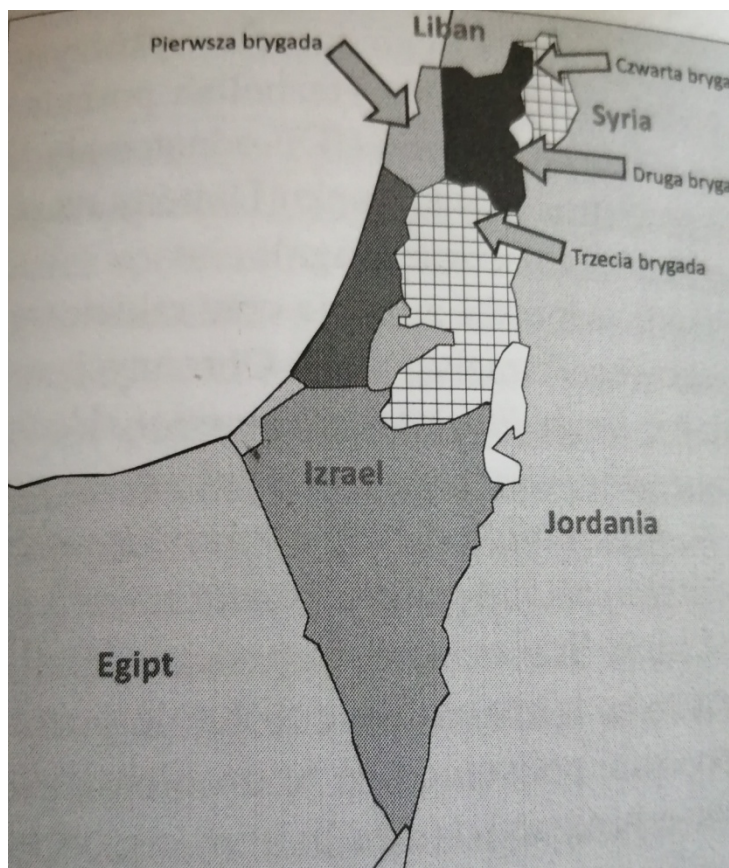
Według Autora Trzecia brygada ma najprostsze zadanie: *ma operować w okolicach osady Karmiel*²⁴⁹, a czwarta *na kierunku południowo-wschodnim w okolicach osiedli Al-Malikija, Ramot Naftali, Yiftah i Tel Har Joshah*²⁵⁰. W Izraelu istnieje kibuc Malkijja, który powstał na miejscu zniszczonej w 1948 r. wioski Al-Malikija, ale osiedla Al-Malikija na mapie (przynajmniej w pobliżu Ramot Naftali) znaleźć nie można. Równie daremne okazują się poszukiwania osiedla Tel Har Joshah – które na współczesnych mapach nie istnieje. Zastanawiająca jest też jego nazwa – w języku hebrajskim słowo Tel oznacza „wzgórze”, a Har „górze” czy kiedykolwiek mogła istnieć (nie tylko w Izraelu) osada nazywająca się Wzgórze Góra? Jediną osadą, która nosi nieco zbliżoną nazwę jest Tel Josef, znajdujący się na południowy-wschód od Afuli, niemalże 70 km na południe od opisywanego „kierunku”. Natomiast ostatnia, piąta brygada stanowi „rezerwę strategiczną”, która zdaniem autora może być również przeznaczona do działań specjalnych.

Podsumowaniem tych rozważań jest mapa zamieszczona na stronie 125:

²⁴⁹ Ibidem, s. 124.

²⁵⁰ Ibidem, s. 124.

Mapa 1 Kierunki działań Al-Dżalil.

Źródło: K. Domeracki, *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe...*, s. 125.

Nawet pobieżne porównanie opisywanych przez dr. Domerackiego „kierunków operacyjnych” z prezentowaną mapą pozwala wysnuć wniosek, że się one, delikatnie mówiąc, nie pokrywają. Pierwsza brygada miała działać w okolicy „kolonii Naharija”, tymczasem na mapie zaznaczona jest charakterystyczna linia brzegowa w Hajfie, a właściwie sam port w tym mieście położony 30 km na południe od Nahariji! Druga brygada, mająca za zadanie opanowanie Szelomi i przecięcie tam linii komunikacyjnych IDF, wg mapy działa w okolicy najstarszego w Izraelu kibucu – Degania Alef. Ze względu na swoją wartość emocjonalną i historyczną z pewnością jest to wartościowy dla Hezbollahu cel, ale położony 60 km w linii prostej od zakładanego w „planie”! Jedynie czwarta brygada jest oznaczona poprawnie. Czy taki „rozstrzał” pomiędzy mapą a opisem jest wynikiem błędów, czy może autor początkowo poprawnie oznaczył mapę, ale rozmach deklarowanych celów okazał się zbyt słaby i nie pasujący do przyjętej narracji i wniosków? Warto dodać, że zdaniem autora działania „związków taktycznych” będą wspierać jednostki raketowe i

operatorów dronów. Po raz kolejny czytelnik może popaść w konsternację – czy są to działania strategiczne, taktyczne czy może operacyjne?

Z tego fragmentu autor wyciąga następujące konkluzje: *wszystko to świadczy o zmianie świadomości strategicznej i operacyjnej organizacji oraz zmianie sposobu prowadzenia działań – nacisk na operacje połączone i to w działaniach ofensywnych. Jest to milowy skok w transformacji sił zbrojnych Hezbollahu, którego punktem zwrotnym stał się udział Partii Boga w konflikcie w Syrii i współpraca z siłami zbrojnymi Federacji Rosyjskiej*²⁵¹. Realność tak zarysowanych zamierzeń ofensywnych może budzić słuszne wątpliwości. Stąd też ogromną stratą jest brak podania źródeł, z których korzystał dr Domeracki przy ich opisie. Być może są to propagandowe deklaracje porównywalne do tych głoszących starcie z powierzchnią ziemi syjonistycznego Izraela. Jeśli tak, to może dziwić, że autor dał im wiarę.

O ile informacje o planach Hezbollahu można jeszcze wyjaśnić próbą opisu choćby i deklarowanych celów organizacji, to kolejny akapit tej analizy militarnej może wprowadzić w osłupienie i niestety, ale naraża autora wprost na śmieszność. Dr Domeracki, powołując się na artykuł E. Erichmana z serwisu news.com²⁵², informuje czytelnika, że Izraelczycy sprowokowani tymi działaniami Hezbollahu zwiększają swoją aktywność lotniczą w południowym Libanie. Sama informacja (choć nie umieszczona we wskazanym artykule) nie mija się z prawdą – IDF „trzyma rękę na pulsie”, jednak nie to jest szokujące – dr Domeracki pisze, że Izraelczycy szpiegują Liban za pomocą zwierząt! W artykule Erichmana opisany jest przypadek złapania przez bojowników Hezbollahu orla południowego – jednego z najrzadszych ptaków drapieżnych w Izraelu. Orzeł miał przy nodze obrączkę z napisem „Izrael” i mały nadajnik radiowy, poczytany więc został za szpiega „imperializmu syjonistycznego”. Nikogo nie może dziwić, że Partia Allaha szuka choćby i najmniejszych sukcesów tworząc tak nieudolne i prymitywne przekazy propagandowe, przypominające rodem te z Korei Północnej. Jednak dlaczego dr Domeracki również uwierzył w tego typu brednie? Czy ornitolodzy w Polsce, przyczepiając uwalnianym ptakom nadajniki radiowe by śledzić trasy ich wędrówek, również są agentami syjonizmu lub innych tajnych organizacji spiskowych? Dziwi to tym bardziej, że cytowany Erichman w rzeczowy sposób wyjaśnia, skąd na nodze ptaków biorą się obrączki i nadajniki.

W kolejnych zdaniach autor pisze o tym, że Partia Allaha podąża za zmianami technologicznymi i stara się stworzyć *Hezbollah trzeciej fali*²⁵³, rozwija jednostki morskie rakietowe i będzie prowadzić działania połączone już na poziomie taktycznym. Po raz kolejny podnosi również

²⁵¹ Ibidem, s. 125.

²⁵² E. Erichman, *Hezbollah claims to have captured Israeli spy-bird*, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4441691,00.html> [dostęp on-line na dzień 22.04.2020 r.].

²⁵³ K. Domeracki, *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe...*, s. 126.

kwestię zdolności do uderzenia w izraelski kompleks nuklearny – pisze przy tym, że Hezbollah wysłał ze Strefy Gazy drona w kierunku Dimony (wcześniej wzmiankował, że maszyna doleciała na odległość 60 km od celu). Po raz kolejny można skonfrontować słowo z mapą. W linii powietrznej (prostej) Dimonę od Strefy Gazy dzieli 62,4 km. Maszyna, która została wysłana w kierunku Dimony, przeleciała więc 2,4 km od granicy Strefy Gazy i została zestrzelona przez Izraelczyków.

Również kolejny raz autor traktuje swoje źródła wybiórczo – we fragmencie dotyczącym rozwoju sił morskich i raketowych Partii Allaha powołuje się na artykuł z serwisu ynews.com – tym razem autorstwa A. Meranda²⁵⁴. Nie dość, że nie ma w nim żadnej wzmianki o „Marynarce Wojennej” Hezbollahu, to jeszcze wprost jest napisane, że *Wywiad Wojskowy twierdzi, że Hezbollah nie jest zainteresowany kolejną szeroko zakrojoną konfrontacją z Izraelem, obawia się niej, ale i przygotowuje się do niej. Organizacja wciąż publicznie przysięga przeprowadzać ataki terrorystyczne na Izrael*²⁵⁵. Ten fragment w swoich rozważaniach dr Domeracki skrzętnie pominął.

Podsumowując – podrozdział dotyczący „aparatu militarnego i bezpieczeństwa”, a zwłaszcza część o siłach zbrojnych Hezbollahu stanowi najgorszą część książki. Pełen jest niezręczności, pomyłek, przeinaczeń, nieścisłości lub treści zaczerpniętych z arabskich przekazów propagandowych. Czytelnik znajdzie w nim interesujące i dobre fragmenty, jednak wobec rażących błędów w innych miejscach bardzo się one deprecjonują.

Ostatni, trzeci rozdział pt. *Wpływ prognozowanych zmian w organizacji Hezbollah na bezpieczeństwo międzynarodowe w wymiarze ponadregionalnym* stanowi w zasadzie istotę całej książki. Na 60 stronach autor zawarł trzy podrozdziały skonstruowane według bardzo dobrej zasady „od szczegółu do ogółu”. Analizę wpływu Hezbollahu dr Domeracki rozpoczął od Bliskiego Wschodu (regionu), by następnie przejść do „świata muzułmańskiego” (a więc kategorii szerszej, ale wciąż powiązanej z poprzednią), by skończyć ją w wymiarze globalnym. Tak pomyślanemu rozdziałowi nic nie można zarzucić. Dodatkowo autor słusznie zauważa, że podział ten jest w zasadzie techniczny, gdyż *procesy zachodzące w dalszym, bliższym oraz wewnętrznym środowisku organizacji wzajemnie na siebie oddziałują i tym sposobem tworzą określone sieci zależności. Dlatego też tak trudne jest określenie zasięgu oraz kierunku konsekwencji wydarzeń mających miejsce obecnie*²⁵⁶.

Początkiem pierwszego podrozdziału są analizy dotyczące demografii Libanu, które oparte są na możliwie najnowszym i najbardziej aktualnych źródłach – wszystkie pochodzą z 2017 r. Już z tego powodu ten fragment jest bardzo wartościowy. Ze zmian demograficznych (zwiększający się udział Szytów w populacji Libanu, jak i stosunkowo młode społeczeństwo) autor wysnuwa wnioski

²⁵⁴ A. Meranda, *Military Intelligence: Hezbollah Scuds tip of iceberg*, <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3884753,00.html> [dostęp on-line na dzień 22.04.2020 r.].

²⁵⁵ Ibidem.

²⁵⁶ K. Domeracki, *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe...*, s. 131.

(słuszne zresztą) o szansie jaka się otwiera przed Hezbollahem. Nakładając na to zwiększający się dostęp do środków masowego przekazu w całym świecie arabskim Partia Allaha staje przed szansą zdominowania przekazu nie tylko w Libanie, ale i w swoim otoczeniu bliższym. Autor dostrzega to wyzwanie – wskazuje na rozszerzanie przez Hezbollah własnych kanałów komunikacyjnych i wykorzystywanie nowoczesnych narzędzi, taki jak gry komputerowe, płyty CD, czy komunikatory internetowe). Dyskusyjna wydaje się jedynie teza mówiąca o tym, że *Partia Boga posługuje się przekazem o charakterze nacjonalistycznym, podkreślając swoją panarabskość*²⁵⁷. Te dwie wartości są obecne w ideologii organizacji, ale umieszczanie ich obok siebie (są w końcu przeciwstawne) jest po prostu niezręcznością, choć – trzeba to podkreślić – nie fałszem. Kolejną niezręcznością jest przypisywanie możliwości „ucywilizowania” Hezbollahu w przypadku wejścia organizacji w „głębsze struktury państwowe w Libanie”²⁵⁸. Rozumiejąc zamysł autora warto zastanowić się nad innym słownictwem nie sugerującym „dzikości” czy też „barbarzyństwa” (przynajmniej w tak otwarty sposób) Partii Allaha. Może bardziej odpowiednie byłoby użycie „złagodzenie stanowiska” lub przymiotników taki jak „dojrzały”, „zdroworozsądkowy”?

W trzecim rozdziale zmniejsza się również częstotliwość niezręczności językowych i tzw. „oczywistych oczywistości” – choć nadal one występują, np.: *Ewentualne zwycięstwo organizacji Hezbollah w wyborach parlamentarnych może doprowadzić do zwiększenia jej wpływów w Libanie*²⁵⁹. Sprawia to, że tą część książki czyta się o wiele lepiej, a lektura przestaje być ciągiem irytacji, jak w przypadku poprzedniego rozdziału. Wprost przeciwnie, można wynieść z niej całkiem dużo.

Myślą przewodnią rozdziału jest wskazanie roli, jaką w geopolitycznej układance Bliskiego Wschodu odgrywa Hezbollah, zarówno samodzielnie, jak i jako narzędzie polityki irańskiej. Szkoda, że kierunek ten autor porzuca po kilku stronach, by znów zagłębić się w kwestie militarne. Na stronach 139-143 ponownie, opierając się głównie na izraelskiej prasie oraz portalu *Al-Achbar*, autor kreśli wizję niemalże wszechmocy i potęgi Hezbollahu. Największe wątpliwości ponownie związane są z kwestiami fachowymi – czy Partia Allaha posiada pociski dalekiego zasięgu, jak twierdzi autor? Skoro nie dysponuje nimi Iran, to czy może używać ich Hezbollah? Lub czy organizacja jest w stanie skonstruować ładunek jądrowy, jak pisze autor na stornie 140? Czy prowadzone na Wzgórzach Golan podsłuchiwanie prywatnych rozmów żołnierzy IDF ma znaczenie strategiczne lub chociaż operacyjne (s. 141)? I czy prawdopodobnym jest, że Rosjanie, bazując na doświadczeniach Hezbollahu prowadzą konflikt na Ukrainie (s. 141)? Po przeczytaniu kilku stron poświęconych analizie militarnej wciąż nie do końca wiadomo na czym według autora dokładnie polega wpływ Hezbollahu na sytuację w regionie.

²⁵⁷ Ibidem, s. 135.

²⁵⁸ Ibidem, s. 137.

²⁵⁹ Ibidem, s. 136.

Kolejną część dotyczącą wpływu Partii Allaha na świat muzułmański autor rozpoczyna od określenia zasięgu geograficznego rozważań: *świat muzułmański oznacza obszary geograficzne, które w większości są zamieszkiwane przez muzułmanów. Natomiast do dalszych rozważań wybrane zostały niektóre państwa, które zamieszkiwane są przez społeczność szyicką i na podstawie przeprowadzonych badań na tych przykładach dokonano uogólnień i określenia końcowych wniosków. Z rozważań wyłączono Turcję oraz z uwagi na przejęcie przez szyitów Iraku, również to państwo*²⁶⁰. Tak więc tytuł rozdziału – jak sam wskazuje autor – niezbyt dokładnie określa zawartą w nim treść. Dyskusyjne jest też przekładanie badań kilku wybranych państw szyickich (choć na kolejnych stronach analizowana jest też sunnicka Arabia Saudyjska) na cały „świat muzułmański”. By być wiernym prawdzie, należałoby zmienić tytuł podrozdziału na „wpływ Hezbollahu na wybrane państwa muzułmańskie”.

Pierwszym państwem, co do którego dr Domeracki diagnozuje możliwość wpływu Hezbollahu, jest Arabia Saudyjska – główny przeciwnik Iranu w sporze arabsko-perskim i sunnicko-szyickim. Spośród mieszkańców królestwa Saudów ok. 15% to Szyici. Mniejszość ta jest marginalizowana przez sunnicką większość i autor dopatruje się w tym możliwości destabilizujących działań Hezbollahu i Iranu, choć – jak twierdzi dr Domeracki – nie będzie to zaangażowanie kinetyczne, tylko próba rozbudzenia aspiracji miejscowych szyitów.

Kolejny fragment książki dotyczy Bahrajnu. W polskiej literaturze zajmującej się kwestią bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie kraj ten nie znalazł dotychczas swojego miejsca. Stąd też dwustronicowy opis możliwości destabilizacji tego państwa przez Iran i Partię Allaha jest powiewem świeżości w tej tematyce.

Na bardzo dobrym poziomie stoi również kolejna część dotycząca Jemenu i Pakistanu. Analiza wpływu Hezbollahu na sytuację w Jemenie zawiera w sobie nie tylko argumenty natury ideologicznej i religijnej, ale również geopolitycznej – Iran wykorzystuje Hezbollah do przejęcia głównych szlaków transportowych w rejonie Zatoki Adeńskiej, Morza Czerwonego i dalej Kanału Sueskiego. Ta część stoi zdecydowanie wyżej od pozostałych fragmentów książki również pod względem językowym i stylistycznym – sprzed nazwy Hezbollah znika wszechobecny wcześniej przedrostek „organizacja”. Autor wyeliminował również problem powtórzeń, a słownictwo jest o wiele bogatsze. Pozostaje tylko żałować, że wcześniejsze rozdziały nie osiągnęły podobnego poziomu.

Dobre świadectwo autorowi wystawia też rozszerzenie wywodu o państwa niearabskie – Pakistan i Indonezję. Jak zauważa autor, szczególnie Pakistan może stać się polem ożywionej działalności Hezbollahu, który jest zdolny wykorzystać dyskryminację jakiej w tym kraju doświadczają szyici oraz poczucie opuszczenia tej grupy przez Iran²⁶¹. Pakistańscy szyici są dla Partii Allaha szczególnie atrakcyjnym celem kampanii rekrutacyjnych – jak zauważa autor, więzi irańsko-

²⁶⁰ Ibidem, s. 147.

²⁶¹ Ibidem, s. 159.

pakistańskie są zbyt silne, aby któraś ze stron mogła rozgrywać wewnętrzne problemy sąsiada, ale nie stoi na przeszkodzie by np. szyiacy radykałowie z Pakistanu walczyli w szeregach Hezbollahu, choćby i w Syrii lub samym Libanie. Warto podkreślić, że w poszukiwaniu wiedzy dotyczącej ochotników pakistańskich autor zapędził się w tak egzotyczne zakątki Internetu, jak fora dżihadystyczne, a prowadzenie badań w takich miejscach (choćby i wirtualne) wymaga jednak pewnej dozy śmiałości i odwagi, za co autorowi należy oddać szacunek.

Ostatni podrozdział dotyczy konsekwencji, jakie wynikają z działalności Hezbollahu dla całego globu. Na początku autor zaznacza, że organizacja ta nie posiada aspiracji prowadzenia ogólnoswiatowego dżihadu i w wymiarze ponadregionalnym może być rozpatrywana jedynie jako narzędzie polityki Iranu. Z jednej strony to podejście jest całkowicie akceptowalne, z drugiej szkoda, że autor nie pokusił się choćby o zarysowanie scenariusza samodzielnej akcji Hezbollahu o znaczeniu globalnym. Na kolejnych stronach tej części pracy udowadnia, że Partia Allaha odpowiednimi narzędziami i wiedzą jak ich użyć już dysponuje. To „ubezwłasnowolnienie” Hezbollahu wpływa również na postrzeganie przez autora Iranu, który jawi się jako niemalże mocarstwo globalne. Z perspektywy libańskiej organizacji terrorystycznej możliwości Teheranu są nieograniczone, ale w konfrontacji chociażby z Turcją, nie wspominając już o USA, Rosji, Indiach i Chinach, z pewnością nie. Dlatego też wątpliwości, ale również ciekawość budzą opisywane przez autora projekty globalnego programu antyrakietowego, będącego odpowiedzią na amerykańską tarczę antyrakietową²⁶². Dr Domeracki w tej części także nie ustrzegł się nieścisłości, np.: *Współpraca rosyjska z USA w Syrii w wymiarze taktycznym ma na celu osiągnięcie jej celów strategicznych, związanych z wyparciem obecności amerykańskiej z Bliskiego Wschodu*²⁶³. Stwierdzenie to wymagałoby jednak jakiegoś komentarza i podania źródeł opisujących dokładniej tą „rosyjską przewrotność”. Dr Domeracki w tej części książki ulega swojej fascynacji geopolityką i kreśli wizję rywalizacji mocarstw w regionie Bliskiego Wschodu. W tle jednak stara się wpłatać zarówno Iran jak i Hezbollah, nie można więc powiedzieć, że jest to niepotrzebna lub oderwana od pozostałych części opracowania.

Natomiast aby zilustrować globalny charakter działalności Hezbollahu autor opisuje dokładniej zaangażowanie organizacji w Niemczech, na Cyprze i w Finlandii oraz jej współpracę z południowoamerykańskimi kartelami narkotykowymi. O ile Cypr i Niemcy nie budzą żadnych wątpliwości, bądź z powodu bliskości geograficznej lub dużych mniejszości wyznaniowych oraz wzmagającej się fali radykalizmu islamskiego, to wybór Finlandii jako przykładu na działalność Hezbollahu budzi co najmniej zaciekawienie. Opisywanie tego skandynawskiego kraju autor argumentuje tym, że ma on liczną mniejszość muzułmańską, a jego mieszkańcy wzięli udział w

²⁶² Ibidem, s. 167.

²⁶³ Ibidem, s. 167.

walkach w Syrii, a także sąsiedztwem Rosji, która może mieć interes w pomaganiu Partii Allaha z uwagi na wspólnotę interesów z Iranem. Z perspektywy czytelnika być może zasadniejszym wydawałoby się wybranie do analizy Francji, Wielkiej Brytanii, czy choćby Szwecji ale świadomość tego, że Hezbollah posiada możliwość działania i w Finlandii może skłaniać do refleksji. Najlepszego podsumowania tych rozważań dokonał sam autor: *bezpośredni wpływ organizacji Hezbollah na środowisko międzynarodowe w skali globalnej w wymiarze strategicznym będzie ograniczony i w zasadzie determinowany zachowaniem Iranu na arenie międzynarodowej*²⁶⁴.

Finis coronat opus – w przypadku Hezbollahu i jego wpływu na bezpieczeństwo międzynarodowe zakończenie jest nieco chyba wymuszoną próbą nałożenia kopuły ogólnych wniosków i rekomendacji. Można się spierać z autorem, czy ideologia jest jednym z przymiotów niezbędnych do uznania państwowości, czy doświadczenia Hezbollahu zostały wykorzystane przy zajmowaniu Krymu oraz czy badania dr. Domerackiego mogą zostać wykorzystane w rozwoju nieistniejących już formalnie nauk o obronności. W zakończeniu brak jest również konkluzji dotyczących nie tylko poszczególnych rozdziałów, ale i całości pracy. Niedosyt budzi nieobecność podkreślenia najważniejszych części pracy, największych zdaniem autora dokonań i trudności z jakimi spotkał się podczas pisania dzieła.

Do książki dołączone są aneksy: biografie najważniejszych członków Hezbollahu oraz spisy członków organizacji, zasiadających w Parlamencie i rządzie libańskim. Oprócz tego autor uznał za stosowane załączenie mapy prezentującej większość religijne w poszczególnych państwach świata, tabele z wyliczeniem liczby szyitów w poszczególnych krajach, schemat kręgów zainteresowania polityki zagranicznej Arabii Saudyjskiej, tabelę zawierającą wpływ zaangażowania w Syrii na Hezbollah, schemat zależności pomiędzy podmiotami bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie, hierarchie potrzeb w 4 ujęciach, strukturę organizacyjną Hezbollahu i używane przez Partię Allaha środki komunikacyjne oraz możliwości ich oddziaływania. Ostatnim załącznikiem jest kuriozalna mapa z zasięgiem oddziaływania bazy w al-Kurds i irańskich systemów opl. S-300. Zaprawdę infrastruktura bazy musi być przepotężna, gdyż swym zasięgiem obejmuje cały Bliski Wschód.

Pytanie o umieszczenie tych załączników na końcu książki wydaje się bezzasadne. Czytelnik, który sięgnął po książkę o Hezbollahu, z pewnością wzruszeniem ramion pominie hierarchię potrzeb J. Kukułki. Również inne załączniki będące twórczością własną autora bez strat dla odbiorcy (poza objętością) mogłyby być pominięte. Natomiast Załącznik nr 7, będący schematem organizacyjnym Hezbollahu, powinien znaleźć się w tekście właściwym, a jego umieszczenie na końcu oraz przede wszystkim brak odwołań jest (z perspektywy czytelnika) próbą ominięcia

²⁶⁴ Ibidem, s. 187.

zmierzenia się z opisem struktury Partii Allaha, co poza stratą dla tekstu (w końcu autor do niej dotarł) może być również odczytywane jako zwykłe lekceważenie.

By zakończyć te rozważania należy odnieść się jeszcze do dwóch kwestii – przypisów i bibliografii.

Bibliografia zajmuje aż 17 stron – co jest bardzo przyzwoitym wynikiem oraz świadectwem szerokich poszukiwań w toku przygotowywania pierwotnej dysertacji i samej książki. Jednak można jej całkiem sporo zarzucić. Po pierwsze, podział na książki i artykuły, który jest zupełnie niepotrzebny. Wyróżnia tylko identyczne formy wewnątrz większego zbioru opracowań. Zwłaszcza, że autor jako pierwszą kategorię wyróżnił *Dokumenty i materiały*, czyli źródła, choć można się zastanowić dlaczego w tej części pojawiły się tak jaskrawe opracowania jak *Notatki BBN nt. sytuacji w Jemenie*, czy taka sama notatka dotycząca Libanu? Czy opracowanie wydane przez jakiś organ związany z administracją państwową automatycznie zyskuje status oficjalnego dokumentu?

Jednak o wiele bardziej absurdalny jest podział na literaturę polsko- i obcojęzyczną. Czemu ma służyć taka segregacja? Wskazaniu, że autor skorzystał z książek innych niż polskie? Nie jest to powodem do dumy ani naukowego wywyższenia, to w XXI wieku powinien być standard. W ten sam sposób – czyli żaden – można uzasadnić wyróżnienie książek i artykułów angielsko- oraz persko- i arabskojęzycznych. Oprócz podkreślenia, że autor dotarł do opracowań arabskich i perskich, nie można dostrzec jakiegokolwiek zdroworozsądkowego wyjaśnienia wprowadzenia tego typu kategoryzacji. Zwłaszcza, że znajomość obu tych języków w przypadku autora wydaje się być nieco wątpliwa. Spośród 8 wymienionych pozycji żadna nie ma tego zapisu bibliograficznego w takiej samej formie. Jako przykład można tu podać siódmą pozycję w spisie książek arabsko- i perskojęzycznych, która wygląda następująco: Kazi F. Hizbollah, *Hezbollah to libańskie maski dla państwa irańskiego*, Riad El Rayyes Books, Beirut 2013. Na stronie wydawnictwa nie ma żadnego autora posługującego się nazwiskiem Kazi, ani tym bardziej Hizbollah, widnieje za to pozycja pod angielskim tytułem *Hezbollah – Masks for an Iranian State – A Critical Study* – który tylko z ogromną dozą tolerancji można przetłumaczyć na tytuł prezentowany przez dr. Domerackiego. Autorem tej pozycji jest Fayez Azzi – znany polityk i aktywista libański... Również inne pozycje budzą ogromne wątpliwości, np. dr Domeracki za książkę podaje... program telewizyjny, wyemitowany w 2007 w Los Angeles: *Nouri Zadeh A., Az hojateh to Hizballah*, Wyd. Channel One TV, Los Angeles, styczeń 2007.

Warto się również zastanowić (wspólnie z autorem) czy umieszczanie w bibliografii książek metodologicznych oraz tych dotyczących psychologii i nauk o zarządzaniu to dobry pomysł? Choć z drugiej strony bibliografia bez tych 20 tytułów byłaby nieco uboższa. Z pewnością można by również zasugerować sprawdzenie, czy bibliografia i przypisy umieszczone wewnątrz dzieła są ze sobą zgodne. Jak pokazuje przykład przypisu nr 504, w którym dr Domeracki powołuje się na pozycję J.

Salhaniego (nieobecną w bibliografii), z pewnością tak nie jest. Warto by było również ujednolicić styl zapisów bibliograficznych.

W całej pracy znalazło się 728 przypisów. Najczęściej pośród nich pojawiają się trzy artykuły dr. Domerackiego. W przypadku kiedy odsyła on czytelników do nich by oszczędzić czasu i miejsca na szczegółowe rozważania, takie postępowanie jest w pełni akceptowalne (zwłaszcza, że są one dobrze napisane). Jednak w wielu przypadkach odesłanie do własnych publikacji nie jest niczym uzasadnione. Należy się również pochylić na dużą część przypisów wyjaśniających. Na str. 94 w przypisie 424, odnoszącym się do Tabeli nr 2, możemy dowiedzieć się, że „Wyniki podawane są w procentach”, a na str. 42 w przypisach 161 i 162 odwołujących się do nazw Ligi Państw Arabskich i Rady Współpracy Zatoki Perskiej uzyskujemy informacje o tym, gdzie mieszczą się ich siedziby. Przypisy wyjaśniające tłumaczą w dużej części przypadków oczywistości. Zastrzeżenia można mieć również do sposobu konstruowania przypisów, zwłaszcza odnoszących się do źródeł internetowych: często brakuje w nich autora, tytułu artykułu, lub odsyłają czytelnika do strony głównej danej witryny.

Podsumowując, należy zadać sobie pytanie czy książka dr. Krzysztofa Domerackiego *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe* jest godna polecenia? Trudno na to pytanie odpowiedzieć jednoznacznie. Posiada ona pewien walor poznawczy i zalety, takie jak choćby:

- umiejscowienie Hezbollahu w szerszym kontekście polityki zagranicznej Iranu;
- analiza starcia geopolitycznego na Bliskim Wschodzie z perspektywy Iranu;
- próba dotarcia do materiałów arabskich i perskich;
- opis możliwości działania Hezbollahu poza Bliskim Wschodem – zwłaszcza w Europie, Azji Wschodniej oraz Ameryce Południowej i Środkowej;
- dołączenie struktury Partii Allaha (w aneksie);
- nakreślenie szerokich podstaw funkcjonowania Hezbollahu w Libanie i poza nim;
- konstrukcja pracy oparta na rozumowaniu dedukcyjnym;

Za najlepsze fragmenty można uznać te, które dotyczą kwestii geopolitycznych, wyraźnie widać, że to w nich autor czuje się najswobodniej.

Te zalety w dużej mierze przykrywane są przez rażące niedociągnięcia i wady:

- chaos pojęciowy, zwłaszcza w fachowym słownictwie wojskowym – autor często nie zna znaczenia słów i pojęć, którymi się posługuje;
- braki w zakresie geografii, szczególnie Izraela – mylenie nazw miejscowości, niewłaściwe zaznaczanie ich na mapie, operowanie wartościami przestrzennymi nieodpowiadającymi warunkom tak małego kraju;
- oparcie wyводу do co konfrontacji Partii Allaha i Izraela niemal wyłącznie na gazetach izraelskich dostępnych on-line;
- brak weryfikacji pozyskanej wiedzy (krytyka źródeł) – vide izraelski ptak szpiegujący;

- niestaranność językowa – ogromna ilość powtórzeń, nielogiczne konstrukcje zdań;
- niedbalstwo w konstrukcji przypisów i bibliografii;
- niepotrzebne przypisy wyjaśniające oczywistości i schematy nie niewnoszące do tekstu;
- brak perspektywy badawczej w stosunku do Hezbollahu, traktowanego często jako wszechpotężna organizacja oraz Iranu, który wyrasta w książce na globalne mocarstwo;
- brak odwołań do aktualnych publikacji naukowych z zakresu omawianej tematyki;
- ogromny poziom ogólności rozważań, zwłaszcza w przypadku historii Partii Allaha;
- niemalże całkowite pominięcie II Wojny Libańskiej;
- brak porównania z innymi organizacjami terrorystycznymi działającymi w regionie (np. *Hamas*);
- podstawowe braki w wiedzy na temat głównego przeciwnika Hezbollahu – Izraela i IDF.

To właśnie fragmenty dotyczące Izraela oraz te, w których dr Domeracki próbuje pisać o sztuce wojennej, są najsłabszą częścią publikacji, przez którą trudno przebrnąć bez irytacji. Choć z drugiej strony, to właśnie te fragmenty wzbudzają największe emocje i chęć polemiki i może właśnie to było celem autora?

Omawiana książka w wielu aspektach nie przestała być dysertacją, której głównym celem jest obrona doktoratu. Ogromną stratą jest to, że autor nie poświęcił więcej czasu i energii by swój wywód dopracować przed publikacją w formie książki. Największy żal należy wyrazić, że nie porzucił on rozważań natury wojskowej na rzecz geopolityki. Dr Krzysztof Domeracki w podziękowaniach kończących główną część książki napisał: *Zajmowanie się naukowo skomplikowanymi problemami świata współczesnego wymaga niezwykle mozolnej pracy w skupieniu i w samotności. Przeprowadzenie całego procesu oraz przygotowanie opracowania końcowego wyników badań, w szczególności w formie monografii, jest dużym wysiłkiem intelektualnym, jak również walką ze swoimi słabościami.* W wielu miejscach walkę tę autor przegrał, w kilku odniósł zwycięstwo. Ogólnie kampanię pt. *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe* można porównać do wojny francusko-pruskiej z 1870-1871 roku, stawiając autora w roli Francuzów. Nad tym starciem przejdźmy do porządku dziennego i czekajmy na kolejną, tym razem zwycięską wojnę, mając jednocześnie nadzieję, że nie będzie ona kosztowała tyle trudu i krwi co I Wojna Światowa, a po niej nie nastąpi katastrofa 1940 roku...

Bibliografia

Domeracki K., *Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2018

Domeracki K., *Hezbollah i jego zaangażowanie w Syrii*, „Wiedza obrona” 2013, nr 4(247).

Domeracki K., *Hezbollah oraz jego Aparat Militarny i Bezpieczeństwa*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2017, nr 16(9).

- El Zein H., *Identifying and understanding the media discourse of Hezbollah*, „Journal Komunikasi. Malaysian Journal of Communication” 2014, nr 30(2), s. 117-140.
- Erichman E., *Hezbollah claims to have captured Israeli spy-bird*,
<https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4441691,00.html> [dostęp on-line na dzień 22.04.2020 r.].
- Ezani E., *Hezbollah: The Story of the Party of God: From Revolution to Institutionalization*, Palgrave Macmillan, New York 2009.
- Hamzeh A.N., *In The Path of Hizbullah*, Syracuse University Press, New York 2004.
- Harik J., *Hezbollah: The Changing Face of Terrorism*, I.B. Taurus, London 2005.
- Katz M., N. Pollak, *Hezbollah's Russian Military Education In Syria*, The Washington Institute for Near East Policy, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/hezbollahs-russian-military-education-in-syria> [dostęp on-line na dzień 21.04.2020 r.].
- Meranda A., *Military Intelligence: Hezbollah Scuds tip of iceberg*,
<https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3884753,00.html> [dostęp on-line na dzień 22.04.2020 r.].
- Norton A.R., *Hezbollah: A Short History*, Princeton University Press, Princeton–Oxord
- Ożarowski R., *Hezbollah w stosunkach międzynarodowych na Bliskim Wschodzie*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego Gdańsk 2011.
- Paździorek P. (red.), *Asymetryczny i hybrydowy charakter konfliktów izraelsko-arabskich na początku XXI wieku*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2018.
- Sheffer G., O. Barak, *Militarism and Israeli Society*, Indiana University Press, Bloomington 2010.
- Solarz J., *Doktryny militarne XX wieku*, Avalon, Kraków 2009.
- The IDF Strategy*, The IDF Chief of the General Staff, Tel-Aviv 2015.
- Zambelis C., *Hizb Allah's Lebanese Resistance Brigades*, „STS Sentinel” 2014, nr 7.

Słowa kluczowe: Hezbollah, Bliski Wschód, Terroryzm, Izrael.

Key Words: Hezzbollak, Middle East, Terrorism, Israel.

Aneta Tabiszewska²⁶⁵

Recenzja: Olga Wasiuta, Sergiusz Wasiuta, *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*, ARCANA, Kraków 2017

Niniejsza recenzja dotyczy książki pod tytułem „Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie” autorstwa Olgi Wasiuty i Sergiusza Wasiuty. Opracowanie przedstawia genezę i charakterystykę wojny hybrydowej oraz szczegółowe omówienie konfliktu jaki toczy się od 2014 roku między Rosją, a Ukrainą. Jak dotąd powstało niewiele prac poświęconych tej tematyce, które tak dogłębnie ukazują przebieg sporu.

Praca została wydana w 2017 roku, w Krakowie przez wydawnictwo ARCANA. Autorami publikacji są Olga Wasiuta i Sergiusz Wasiuta. Olga Wasiuta jest profesorem zwyczajnym, doktorem habilitowanym, dyrektorem Instytutu Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej, kierownik Katedry Bezpieczeństwa Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Zajmuje się kwestiami bezpieczeństwa regionalnego i europejskiego, a także wojny hybrydowej, prowadzonej przez Rosję. Ponadto bada przyczyny i skutki współczesnych konfliktów polityczno-militarnych na terenie byłego ZSRR. Sergiusz Wasiuta jest profesorem zwyczajnym, doktorem habilitowanym, kierownikiem Zakładu Badań nad Walką Informacyjną w Instytucie Politologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Zajmuje się relacjami polsko-ukraińskimi, politycznym i społeczno-ekonomicznym rozwojem Ukrainy w czasie jej niepodległości, a także bezpieczeństwem społeczno-informacyjnym i energetycznym w kontekście zagrożeń hybrydowych i cywilizacyjnych.

Opracowanie składa się ze wstępu, czterech rozdziałów podzielonych na podrozdziały, zakończenia oraz bibliografii, summary i indeksu nazwisk.

We wstępie znajduje się ogólny zarys konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. Wyszczególnione są metody działania, pole bitwy, cele Rosji jakie chce ona osiągnąć w tym

²⁶⁵ magister, absolwentka Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, na kierunku edukacja dla bezpieczeństwa i zarządzanie kryzysowe. Adres e-mail: tabiszewska.aneta@wp.pl

sporze. Ponadto autorzy od razu zwracają uwagę na różne aspekty konfliktu, który toczy się nie tylko w sposób militarny – tradycyjny – znany z historii, ale także poprzez połączenie walki propagandowo-politycznej wraz z szeroką dezinformacją społeczną. Rosja łączy nieznane dotąd metody prowadzenia działań militarnych i niemilitarnych, przez co wyznaczyła nowy kierunek we współczesnej sferze wojennej, tzw. wojnę hybrydową.

Dodatkowo autorzy podkreślają, że konflikt dotyczy również jedności Unii Europejskiej i NATO, który zagraża demokratycznym państwom w Europie. Badacze konsekwentnie używają także zwrotu „w Ukrainie”, a nie jak przyjęło się mówić „na Ukrainie”, wyjaśniając, że „badania ukraińskich językoznawców wskazują, że taka forma jest najbardziej odpowiednia dla państwa niezależnego. Wojna Rosji przeciwko Ukrainie nie rozpoczęła się wraz z wejściem wojsk rosyjskich na terytorium Ukrainy, ale z wprowadzeniem przez Putina przyimka „na Ukrainie”, zamiast „w Ukrainie”. (...) W Rosji w odniesieniu do nazwy niezależnego państwa wykorzystuje się przyimek „w”, natomiast przyimek „na” jest stosowany w odniesieniu do obszarów, które nie mają śladów państwowości (...).”²⁶⁶ Uważam, że wyjaśnienie semantyki tego zwrotu jest niezwykle ważne z dwóch powodów: dla postrzegania Ukrainy jako demokratycznego państwa oraz dla uwidocznienia manipulacji językowej wykorzystywanej przez Rosję.

Pierwszy rozdział zatytułowany jest „Geneza pojęcia i analiza wojny hybrydowej”, podzielony jest na cztery podrozdziały.

Autorzy słusznie zaczynają od podstaw, od wyjaśnienia tego zjawiska, ponieważ nie dla wszystkich może on być znany. Co więcej oprócz wyjaśnienia pojęcia wojny hybrydowej, badacze umiejscawiają ją w omawianym konflikcie, wskazując jej główne kierunki obrane przez Rosję.

Zauważają także, że we współczesnym świecie pojawiły się konflikty nowego typu, takie jak na przykład właśnie wojna hybrydowa czy działania asymetryczne. Jest to nowy rodzaj nieregularnych agresji zbrojnych, co może stanowić poważne wyzwanie dla zachowania bezpieczeństwa w Europie i na świecie. Podkreślają przy tym, że Rosja może stanowić realne zagrożenie dla ładu europejskiego. Autorzy podkreślają również, że Ukraina jest pierwszym państwem, gdzie przeciwnik zastosował nowy rodzaj wojny. Ponadto twórcy przytaczając słowa innych badaczy konfliktu, poddają tezę, że najazd na Ukrainę jest problemem całej Europy.

²⁶⁶ O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*, Kraków 2017, s. 8.

Badacze wyjaśniają także mentalność narodu rosyjskiego, co pozwala poznać czytelnikowi ich poglądy, tradycje, przekonania. Podkreślają również, że wojna hybrydowa jest o tyle trudna, ponieważ wykorzystuje mieszane techniki, nieregularne działania zbrojne. Nie pozwala to Unii Europejskiej i NATO stanowczo zareagować na ten spór, ponieważ oficjalnie nie trwa otwarty konflikt między Rosją, a Ukrainą.

Twórcy przywołują aspekty historyczne wojen, wprowadzają i wyjaśniają pojęcia takie jak między innymi: *wojny proxy*, *działania asymetryczne*, *miatężwojna*, *hybryda Putina*. Omówiony zostaje także termin wojny hybrydowej z wielu perspektyw, w czym pomagają przytoczone cytaty innych autorów specjalizujących się w tematyce wojskowości.

Przedostatni podrozdział jest w całości poświęcony definicji wojny hybrydowej z perspektywy Rosji. Natomiast ostatni podrozdział przedstawia analizę wojen hybrydowych i wojen konwencjonalnych przez polskich i ukraińskich analityków. Te dwa podrozdziały pokazują różnice i podobieństwa w postrzeganiu pojęcia wojny „nowej generacji”. Przedstawiają obraz z obu stron, co daje czytelnikowi możliwość obiektywnego spojrzenia na konflikt.

Rozdział kończy się krótkim podsumowaniem, które jest zebraniem i podkreśleniem najważniejszych tez i faktów, które padają w pierwszym rozdziale.

Drugi rozdział zatytułowany jest „Charakterystyczne cechy wojny hybrydowej”, podzielony jest na cztery podrozdziały.

Krótki wstęp do rozdziału wprowadza czytelnika w temat, jaki będzie omawiany w tej części. Autorzy zacytowali na samym początku słowa generała Franka van Kappen, które moim zdaniem bardzo trafnie oddają złożoność konfliktu toczącego się w Ukrainie.

W dalszym fragmencie zostaje rozłożona na czynniki pierwsze wojna hybrydowa, określając jej cele, narzędzie i główne kierunki w kontekście omawianego konfliktu. Wyszczególnione zostają także cele, fazy wojny informacyjnej, składy oddziałów hybrydowych, narzędzia i strategie asymetrycznej wojny Rosji z Ukrainą. Twórcy opisują również elementy wojny hybrydowej rozkładając je na etapy i fazy, szczegółowo je omawiając. Skupiają się także na czynnikach i cechach konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, opisie działań Rosji, wyróżnieniu czynników destrukcyjnych w strukturze wojennej Rosji czy wdrożeniu planu wojny z Ukrainą.

Autorzy podkreślają, że istotnym czynnikiem w omawianym konflikcie jest strategia polityczna Kremla. Wysuwają także tezę, że wojna rosyjsko-ukraińska jest aktem

przestępczym i terrorystycznym, a wojna hybrydowa jest splotem intryg politycznych, walki o zasoby i przepływy finansowe oraz konfrontacje cywilizacyjne.

Ostatni podrozdział rozprawia o militarnych i niemilitarnych metodach prowadzenia wojny hybrydowej. Zostają opisane działania militarne i niemilitarne, które wykorzystuje Rosja. Wojna hybrydowa została także użyta przez Federację Rosyjską w Internecie. Autorzy podkreślają również fakt, że Rosja przy pomocy Ukrainy chce stworzyć Imperium oraz to, że Rosja szantażuje Europę użyciem broni jądrowej.

Podsumowanie rozdziału wyszczególnia najważniejsze wnioski.

Trzeci rozdział zatytułowany jest „Wojna informacyjna jako element agresji Rosji przeciwko Ukrainie”, podzielony jest na siedem podrozdziałów.

Autorzy na wstępie opisują zastosowanie dezinformacji używanej przez Rosję, jako jeden z elementów agresji rosyjskiej. Ponadto wyjaśniają pojęcie wojny informacyjnej i wymieniają jakie są rodzaje dezinformacji.

Pierwszy podrozdział opisuje czynniki systemu informacyjnego na świecie, a także określa osiem kluczowych działań świadczących o stanie wojny hybrydowej. Co więcej twórcy przywołują raport Centrum NATO ds. Komunikacji Strategicznej, w którym znajduje się dokładny opis sposobów wykorzystywania mediów społecznościowych do celów operacyjnych. Przedstawiają także trzy etapy agresji Rosji na Ukrainę i jej ewolucję oraz ilustrują korupcje i finansowanie lokalnych mediów przez federację Rosyjską.

Badacze opisują również genezę wojny informacyjnej i historię Rosji. Charakteryzują wykorzystywanie metod wojny psychologiczno-informacyjnej przez Rosję względem Ukrainy. Analizują elementy kampanii informacyjnej, gdzie zostaje wyróżnionych pięć głównych elementów.

Kolejne podrozdziały poświęcone są manipulacji poprzez dezinformację i propagandę, zostają wyróżnione etapy propagandy rosyjskiej. Badacze zwracają uwagę także na manipulację informacyjną w mediach, która jest największym narzędziem używanym przez Federację Rosyjską w konflikcie z Ukrainą. Zostają przeanalizowane rosyjskie informacje w Internecie, mediach, na portalach społecznościowych, wymienione zostają również przykłady manipulacji w mediach. Wojna ma nowy wymiar: konfrontacji sił zbrojnych z wojną technologii informacyjnej.

Krótkie podsumowanie kończące rozdział zawiera najistotniejsze wnioski.

Czwarty, ostatni rozdział zatytułowany jest „Ideologiczna ekspansja Rosji w Ukrainie”, podzielony jest na pięć podrozdziałów.

Autorzy wyjaśniają zjawisko, bardzo ważne w kwestii rozumienia tego konfliktu, *russkij mir*, które jest ideologiczną podstawą rozpoczęcia przez Rosję agresji. Ponadto opisują związek między rosyjską cerkwią, a państwem, nakreślając, że jest ona głównym narzędziem informacyjno-propagandowym polityki Federacji Rosyjskiej. Badacze skupiają się także na roli jaką odgrywa język w tym konflikcie. Rosja masowo rusyfikuje Ukrainę, narzucając używanie języka rosyjskiego w szkołach i w urzędach. Dogłębnie analizują język jako jeden z elementów wojny hybrydowej.

Przedostatni podrozdział opisuje fałszowanie przez Federację Rosyjską własnej historii. Natomiast ostatni rozprawia o edukacji i kulturze w wojnie Rosja – Ukraina. Autorzy stwierdzają, że celem Rosji nie jest chęć poszerzenia terytorium państwa, ale zniszczenie cywilizacyjne drugiego państwa – Ukrainy. Twórcy wymieniają także co Ukraina powinna zrobić, by uwolnić się spod władzy agresora.

Książkę w całości podsumowuje zakończenie. Po zakończeniu, wymieniona jest bibliografia, summary oraz indeks nazwisk.

Zakończenie koncentruje wszystkie tezy i fakty, które padły w dziele na temat konfliktu.

Badacze podsumowują je i wyciągają wnioski. Zostaje zawarte w nim spojrzenie na konflikt z perspektywy Europy. Autorzy przedstawiają także potencjalne wizje dalszego rozwoju konfliktu lub jego zakończenia w przyszłości. Opisana zostaje także nowa sytuacja polityki międzynarodowej i wymienienie jej aspektów prawnych. Ponadto badacze po raz kolejny podkreślają, że Rosja jest agresorem zagrażającym bezpieczeństwu Europy i całego świata. Zaznaczają również, że wojny „nowej generacji” pokazały nową rzeczywistość panującą we współczesnych konfliktach. Twórcy w zakończeniu przywołują kilka trafnych cytatów, które dodatkowo akcentują złożoność sporu.

Książka bardzo dogłębnie analizuje konflikt toczący się od 2014 roku między Rosją, a Ukrainą.

Z początku wydawać by się mogło, że wstęp jest zbyt długi, jednak patrząc z perspektywy całości książki, pozwala czytelnikowi zainteresować się omawianym tematem. Praca nie jest wolna od błędów, pojawia się kilka literówek na stronach: 116, 138, 177, 189, 311, 336, 350 i 357.

Autorzy zwrócili uwagę, by ukazać go z różnych aspektów, zaczynając od wyjaśnienia istotnych pojęć i zagadnień oraz umiejscowienia ich w toczącym się sporze, poprzez opisanie historii krajów, kończąc na aspektach ideologicznych, które także mają na niego wpływ. Zachowanie chronologii ułatwia czytelnikowi odnalezienie się w temacie. Badacze przywołują także dużo cytatów, autorstwa różnorodnych naukowców, polityków, dziennikarzy. Mnogość tych cytatów daje szersze spojrzenie na omawiane kwestie, podkreślając tym samym postawione przez autorów tezy. Wachlarz nazwisk jest równie imponujący, co zwiększa w czytelniku wiarygodność. Autorzy wykorzystali przypisy – oprócz opisanie prac z jakich korzystali – na krótkie opisy biografii przywołanych autorów oraz na wyjaśnienie niektórych zagadnień i skrótów. Zabieg ten jest to bardzo przydatny czytelnikowi, ponieważ nie musi on odrywać się od czytania i szukać danego nazwiska czy skrótu.

Dzieło w pełni wyczerpuje omawiany temat i powinno znaleźć się jako pozycja obowiązkowa dla badaczy interesujących się konfliktem w Ukrainie.

Słowa kluczowe:

Wojna hybrydowa, konflikt w Ukrainie, wojny nowej generacji, Federacja Rosyjska, bezpieczeństwo europejskie.

Key words:

Hybrid warfare, konflikt in Ukraine, new generation Wars, Russia, european security.

Piotr Bąblewski²⁶⁷

**Recenzja: Ryszard Jakubczak, *Powszechna Obrona Terytorialna w bezpieczeństwie narodowym*
RP, Warszawa 2020, s. 258.**

Nie ma już chyba dla nikogo wątpliwości, że świat znalazł się na zakręcie. Wzrost potęgi Chin, której władze już otwarcie mówią o wojnie. Słabnąca pozycja Stanów Zjednoczonych, dotychczasowego światowego lidera, i całkowicie zagubiona Unia Europejska, której słabości uwidoczniła pandemia COVID, oraz Brexit powodują, że już nie pytamy czy ale kiedy i jaki będzie miał charakter globalny konflikt zbrojny między Wschodem a Zachodem. W całej tej sytuacji swoje miejsce próbują znaleźć kraje, które jeszcze w XX wieku nadawały ton światowym wydarzeniom – Niemcy i Rosja. Rosja tęskniła za tytułem globalnego imperium próbująca odbudować swoje znaczenie i wpływy. Niemcy, które jak to było po I wojnie światowej nigdy nie pogodziły się z utratą ziem na wschodzie oraz również walczące o prymat nad gruzami, już tylko z nazwy, Zjednoczonej Europy. Sytuacja przypomina tą z 1939 roku, kiedy to Polska jako kraj miała swoje znaczenia i siłę (Po Sowietach, Polska była krajem który przeznaczał największą część swojego PKB na zbrojenia w Europie) w tej części starego kontyngentu. Mimo tego niestety nie była w stanie obronić swojej niepodległości. Dlatego rodzi to oczywiste pytanie co robić by nie dopuścić do powtórki z września 1939 roku i o tym jest ta książka.

Prof. Ryszard Jakubczak to pułkownik Wojska Polskiego, którego osiągnięć i publikacji nie trzeba przypominać bo są powszechnie znane i cenione. Autor podkreśla, że książka jest monografią i pewnym podsumowaniem badań. Powodem jej napisania była decyzja o likwidacji Biura ds. Utworzenia Obrony Terytorialnej oraz brak zapisu o powstaniu systemu Obrony Terytorialnej w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego wydanej w 2020 roku. Z tego wynika, że praca jest swego rodzaju manifestem i wyrazem sprzeciwu na zaistniałą sytuację.

Książka, składa się z czterech rozdziałów oraz zakończenia, brakuje wstępu, którego nie zastąpiła przedmowa dra hab. Józefa Marczaka. We wstępie bowiem powinno się znaleźć wyjaśnienie terminu Obrony Terytorialnej, czy powody napisania omawianej monografii. Tymczasem hasło „Obrona Terytorialna” umieszczone jest na stronie poprzedzającej pierwszy rozdział. Natomiast o przyczynach powstania książki dowiadujemy się w podrozdziale dotyczącym komponentu sił zbrojnych (strona 29). Nie wspominając o omówieniu literatury i stanu badań, którego nie ma. Układ monografii jest

²⁶⁷ Absolwent Akademii Świętokrzyskiej (2005), na kierunku: historia. Publikował m. in. w Studiach Muzealno-Historycznych – Muzeum Historii Kielc. Obecnie pracuje jako specjalista do spraw utrzymania ruchu w fabryce przetwórstwa papieru. W 2020 r. ukończył kurs oficerski w Akademii Wojsk Lądowych.

czytelny.

W czterech rozdziałach Autor przechodzi od ogółu czyli wyjaśnieniu czym jest bezpieczeństwo narodowe, następnie zajmuje się strategią i sztuką operacyjną, a kończy na taktyce powszechnej Obrony Terytorialnej.

Autor uważa, że gwarancją silnego państwa oraz bezpieczeństwa narodowego jest silna armia, ale nie składająca się wyłącznie z wojsk operacyjnych i ich rezerw ludzkich (zresztą coraz mniejszych i starszych wiekiem) bo te mogą zapewnić obronę tylko na powierzchni od 2,43% do 2,46%. Wojska te niemal w każdym państwie są nieliczne, ze względu na znaczne koszty utrzymania (osobowe, sprzętowe, szkoleniowe). Jak pokazuje analiza historyczna to one właśnie w pierwszej kolejności ulegają zniszczeniu. Jednocześnie przestrzega przed entuzjastycznym liczeniem na pomoc militarnych sojuszników, bo nawet NATO najsilniejszy sojusz wojskowy na Świecie, takiej obrony nie jest w stanie nam zapewnić. Profesor uczula czytelników, również na naciski i wpływy własnych i obcych lobbystów namawiających na zakupy (czy tzw. darowizny), które w warunkach polskich są tylko gadżetami. Przypomina, że taka sytuacja miała miejsce w roku 1939 kiedy to dysponowaliśmy 40 bombowcami

Łoś,

5 oceanicznymi okrętami podwodnymi i 4 niszczycielami. Natomiast nie posiadaliśmy wystarczającej liczby broni przeciwpancernej, dzięki której piechota mogłaby zatrzymać zagony pancerne Wehrmachtu. Jeżeli więc nie wojska operacyjne, to co lub kto ma nam zapewnić bezpieczeństwo i stać na straży niepodległości? Ryszard Jakubczak twierdzi, że jest to sprawa prosta i sprawdzona, lekiem na całe zło ma być powszechna Obrona Terytorialna, oparta na społeczeństwie bitnym i walecznym. Bo jak twierdzi: „To głównie zorganizowanie się obywateli do pełnienia tej funkcji społecznej decyduje

bowiem

o prestiżu obrony, jej zasobności, skuteczności intelektualnej, ekonomicznej i obronnej (zbrojnej) o zdolności do efektywnego sprostania wymogom, wyzwaniom i sprawności w przeciwdziałaniu wszelkim zagrożeniom”.

System Obrony Terytorialnej to podsystem systemu obrony państwa, w którym podstawą są wojska terytorialne z własnym autonomicznym dowództwem terytorialnym. Dzięki temu tworzone wojska lokalne i regionalne funkcjonują w podporządkowaniu terytorialnych organów dowodzenia. Struktura systemu Obrony Terytorialnej miałaby składać się z czterech filarów: 1. Inspektorat OT podległy ministrowi obrony terytorialnej, który to koordynowałby przygotowania obronne z innymi resortami oraz centralnymi władzami organizacji pozarządowych. Dowództwu podległe były by komendy okręgów tym zaś komendy wojewódzkie, kończąc zaś na taktycznych lokalnych komendach powiatowych. Dowództwu podlegałyby również terytorialny system rozpoznania opierający się na wojskowych jak i pozamilitarnych źródłach monitoringu i rozpoznania;

2. Wojskach Obrony Terytorialnej, w czasie pokoju odpowiadałyby za bazę szkoleniowo mobilizacyjną, o gęstości co najmniej jedna jednostka na powiat, oraz specjalistyczne (t.j. Forteczne, wartownicze itp.).

3. Wojskowe elementy operacyjnego przygotowania terytorium do obrony, odpowiadałoby za przygotowanie infrastruktury obronnej jak i urządzeń logistycznych; 4. Relacje i procedury współpracy Obrony Terytorialnej z organami władzy rządowej, samorządowej oraz służbami bezpieczeństwa wewnętrznego²⁶⁸.

Najbardziej optymalnym rozwiązaniem – według Ryszarda Jakubczaka - byłoby połączenie nielicznych ale sprawnie działających wojsk operacyjnych z systemem Obrony Terytorialnej. Taki kształt sił zbrojnych, zapewnić ma panowanie kinetyczne nad całym Krajem. Autonomiczny system dowodzenia terytorialnego na poziomie operacyjnym, współdziałający z systemem dowodzenia wojsk operacyjnych, umożliwiający kierowanie obronnością państwa na terytorium i organizujący ludność do obrony. Dzięki takiemu połączeniu zyskiwać mielibyśmy natychmiastową dyspozycję, co do podjęcia decyzji o użyciu OT oraz zabezpieczenie rozwinięcia mobilizacyjnego Sił Zbrojnych RP, zagwarantowanie warunków do skutecznej obrony granic i terytorium oraz zapewnienie sprawnego manewru wojsk operacyjnych jak i tych sojuszniczych. Możliwość przygotowania i prowadzenia działań bojowych – regularnych i masowych nieregularnych (w tym na rzecz wojsk operacyjnych) oraz humanitarnych na całym terytorium. Kompleksowa obrona i ochrona miast, majątku narodowego i społeczeństwa. Optymalne wykorzystanie potencjału ludzkiego oraz infrastruktury na rzecz podniesienia bezpieczeństwa struktur państwa i ludności oraz efektywnego działania wojsk, w tym operacyjnych (odciążenie ich od zadań ochronno obronnych i zabezpieczających. Tworzenie sprzyjających warunków do wywiązywania się obywateli z konstytucyjnego obowiązku obronnego – powszechne krótkotrwałe szkolenie wojskowe (obronne) obywateli. Broń osobista żołnierza OT w domu, a zespołowa w pobliżu w stałym rejonie odpowiedzialności.

Autor zastrzega jednak, że Obrona Terytorialna nie może być kolejnym rodzajem broni. Dlatego też negatywnie odnosi się do utworzonych w 2017 roku Wojsk Obrony Terytorialnych twierdząc, że jako piąty rodzaj broni, są niczym innym jak wojskami wewnętrznymi i terytorialnymi są tylko z nazwy. Przy założeniu, że wojska te osiągną zakładany poziom 53 tys. żołnierzy w tym 5,5 tys. zawodowych oraz to, że w każdym z 380 powiatów powstanie lekka kompania tych wojsk to zwiększymy możliwości obrony Kraju

268 R. Jakubczak, *Powszechna Obrona Terytorialna w bezpieczeństwie narodowym RP*, Warszawa 2020, s. 126-127.

o 14% czyli w sumie do poziomu ok. 17%²⁶⁹. Z drugiej jednak strony napisał: „Aktywność terytorialnych struktur WOT na rzecz wsparcia instytucji porządku publicznego podczas epidemii COVID-19 jest namacalnym przykładem, że takie struktury są koniecznością strategiczną w funkcjonowaniu państwa²⁷⁰”. W tych rozważaniach i bardzo dobrze opracowanej koncepcji działania systemu Obrony Terytorialnej brakuje mi jednak przedstawienia systemu mobilizacji. Rodzi się bowiem pytanie, którzy rezerwiści mają trafiać do wojsk Obrony Terytorialnej²⁷¹, a którzy do wojsk operacyjnych? To na wypadek wojny, pozostaje pytanie również o czas pokoju, którzy z poborowych mają trafiać na przeszkolenie do wojsk operacyjnych, a którzy do wojsk Obrony Terytorialnej?

W swoich rozważaniach Ryszard Jakubczak niemal entuzjastycznie odwołuje się do przykładów historycznych z czasów Piastów i Jagiellonów, przez powstania narodowe, wojnę polsko bolszewicką, aż do czasów Armii Krajowej, widząc w tym przyszłość powszechnej Obrony Terytorialnej. Jednak i tutaj u samego autora pojawiają się wątpliwości, cytując N. Daviesa: „Całe pokolenie minie, zanim odzyskacie pełnię narodowej tożsamości²⁷²”, czy Ryszarda Kapuścińskiego na temat braku postawy pro państwowej Polaków i w końcu J. Piłsudskim, który pisał: „w 1918 i 1920 bił się tylko ten, co chciał, i ten, kto był głupi (...) ucieczka od pracy w wojsku była prawie powszechna²⁷³”. Podsumowuje to konstatacją współczesnego społeczeństwa, które jest systematycznie niszczone, w szczególności rodzina i jej fundamenty przez uderzające w nią działania hybrydowe Rosji i szerzenia przez nią filozofii neomarksistowskiej²⁷⁴. W tym miejscu chciałbym zauważyć, że w konspiracyjną działalność antyniemiecką w czasie II Wojny Światowej zaangażowanych czynnie było ok 7% Polaków. Liczba ta pokrywa się z procentowym udziałem szlachty w polskim społeczeństwie, które szacuje się na ok. 10% procent społeczeństwa I Rzeczypospolitej,

269 Tamże, 41-42.

270 Tamże, s. 129.

271 Jest tu mowa nie o istniejących WOT, ale o tych ze struktury systemu Obrony Terytorialnej, stąd pisownia małą literą.

272 R. Jakubczak, op. cit., 134-135.

273 Tamże, s. 111. Piłsudski miał dużo racji jak pokazują dane z centralnej Polski (czyli terenów rdzennie polskich), a dokładnie z woj. kieleckiego w roku 1919 do służby nie stawiało się 30% poborowych m.in. z powodów niskiej świadomości narodowej. W lipcu i sierpniu 1920 dochodziło nawet w podkieleckich gminach Górno i Piekoszów do obrzucania patroli wojskowych kamieniami kiedy te przychodziły eskortować nie stawiających się poborowych. Zob.: T. Banaszek, *Terenowe organy administracji wojskowej w Kielcach*, [w:] *Studia Muzealno-Historyczne*, tom. 6, 2014, s. 82. „W roku 1923, po nieudanych próbach przeprowadzenia rewolucji marksistowskiej na Zachodzie, za które winiono przywiązanie proletariatu do religii i tradycji, zespół lewicowych naukowców utworzył w Niemczech tzw. Szkołę frankfurcką. Jej celem była transformacja idei marksistowskiej z języka ekonomii na język kultury. Wypracowano nową teorię rewolucji opartą na radykalnej przemianie kulturowej prowadzącej do rozbicia religii i moralności i wykształcenie nowego proletariatu. (...) W wielokierunkowe działania zaangażowali się socjologowie, seksuologowie i psychologowie”. J. Dobrzyńska, *Przed założeniem polskiej polityki oświatowej*, [w:] *Arcana* nr 138 (6/2017), s.18

274 R. Jakubczak, op. cit, s. 185-186.

a przecież to oni stanowili trzon pospolitego ruszenia, które stanowiło o sile polskiej obrony od czasów piastowskich. Co ciekawe autor zauważa, że bogate społeczeństwa gdzie świadomość narodowa i poczucie obowiązku względem państwa jest wyższe, takie jak Szwajcaria czy Szwecja zakładają użycie tylko 10 -12% zasobów ludzkich²⁷⁵. W rozważaniach na temat powszechnej Obrony Terytorialnej Autor sięga również do współczesnych konfliktów takich jak wojna na Ukrainie i przez co dużo uwagi poświęca działaniom antydywersyjnym i nieregularnym. Swoje rozważania na tym polu niejako podsumowuje stwierdzeniem: „(...) najlepsze warunki do podejmowania walki z dywersantami ma kompania OT [Czyli lekka piechota – P.B]. Im mniejsza struktura organizacyjna OT, tym korzystniejsze parametry (...) porównawcze do walki z dywersją przy pomocy taktyki działań nieregularnych²⁷⁶”. Jak pokazuje analiza wojny w Karabachu z 2020 roku²⁷⁷, ta kompania OT musi być jednak dobrze wyszkolona, mimo ochotniczego charakteru. Proces formowania ochotniczych oddziałów ormiańskich miał masowy charakter. Jedną z dróg formowania oddziałów był właśnie klucz terytorialny, kiedy to do formowania wojska wzywali urzędnicy, a sami burmistrzowie miast stawali na ich czele. Jednak jak wynika z analizy przy ich formowaniu panował chaos, tak samo jak przy operacyjnym wykorzystaniu. Niektóre oddziały nie były nikomu podporządkowane, nie znały sytuacji taktycznej i często działały na własną rękę. Jedynie batalion górsko-szturmowy VoMA, pododdział organizacji paramilitarnej której celem jest formowanie Rezerw Armii Armenii, (zgodnie z hasłem „Silni Ormianie – silna Armenia”), walczył skutecznie na froncie, do końca wojny utrzymując swoje pozycje.

Myślę, że w czasach kiedy wiedza kiedyś przeznaczona tylko dla wąskiego grona specjalistów staje się tematem powszechnego zainteresowania, jest jednocześnie sygnałem, że postulaty zamieszczone w omawianej książce znajdują pozytywny odzew w społeczeństwie, ponieważ powszechna Obrona Terytorialna leży w interesie każdego obywatela RP. Można się nie zgadzać z opinią Profesora na temat WOT, czy publicystycznymi opiniami, w tym z argumentami ad persona (zupełnie nie potrzebnymi), odnośnie najwyższych czynników decyzyjnych w Wojsku Polskim i nie tylko, ale kompleksowość podejścia do tematu budzi podziw i zachęca do działania.

Słowa klucze: powszechna obrona terytorialna, działania nieregularne.

Key words: total resistance, guerrilla warfare, underground operation.

275 Tamże, s. 48.

276 Tamże, 184-185.

277 M. Gawęda, *Ormiańskie oddziały ochotnicze w II wojnie karabskiej [Analiza]*, <https://defence24.pl/ormianskie-oddzialy-ochotnicze-w-ii-wojnie-karabaskiej-analiza> [Dostęp 17.03.2021]

Spis treści

Petro KRYKUN, Viktor PAVLENKO, Victor KORENDOVYCH *Complex Review of Security and Defence Sector of Ukraine as a Constituent Part of Security and Defence Management* s. 6

Przemysław ŻUKOWSKI, Artur ZIELICHOWSKI *Wojska Obrony Terytorialnej jako element strategii obrony powszechnej w świetle doświadczeń Singapuru i Finlandii* s.16

Владимир БОГДАНОВИЧ, Сергей ГОДЗЬ, Роман ПАНТЮШЕНКО *Методический подход к оцениванию результатов проведения учебных сборов с военнообязанными* s.32

Игорь ПОДОПРИГОРА, Сергей СОКОЛЮК, Алексей ВОРОЩУК, Валентина НОВИКОВА, Ольга ПАШКОВА *Исторический опыт удовлетворения религиозных потребностей (религиозной поддержки) личного состава Военно-Морских Сил Вооруженных Сил Украины в 1992-2014 годах* s. 51

Artur ŚMIGROCKI *The strategy of the guerilla warfare in Thomas Edward Lawrence's The seven pillars of wisdom* s.78

Kajetan KOZŁOWSKI, Michał PRZYBYŁAK *Czy Partia Allaha to zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego? Krzysztof Domeracki, Hezbollah i jego wpływ na bezpieczeństwo międzynarodowe, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2018* s. 96

Aneta TABISZEWSKA *Recenzja: Olga Wasiuta, Sergiusz Wasiuta, Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie, ARCANA, Kraków 2017* s. 123

Piotr BĄBLEWSKI *Recenzja: Ryszard Jakubczak, Powszechna Obrona Terytorialna w bezpieczeństwie narodowym RP, Warszawa 2020* s. 129